



CJAS

Cappadocia Journal of Area Studies

Cilt / Volume 3

Sayı / No 2

Aralık / Dec. 2021

ISSN: 2717-7254

*Halil Burak Sakal,
Tuğrul Keskin*

Giriş / Introduction
Takdim

Valeriy Morkoa

Araştırma Makalesi / Research Article

Unlocking the Caucasus for Empire: Roots, causes and consequences of the Russian annexation of the East Georgian kingdom of Kartli-Kakheti, 1801

Hasan Aydın

Araştırma Makalesi / Research Article

Donald Trump döneminde ABD'nin Afrika politikası: Farklar, beklentiler ve gerçekler

Aygül Akkuş

Araştırma Makalesi / Research Article

Küresel Güney bağlamında iklim etiği ve iklim adaleti

Samet İşbilen

Görüş / Review Essay

AB'nin güvenlik endişelerinde NATO'nun güç kaybı ve AUKUS'un etkisi

Antony Hoyte-West

Yayın Değerlendirmesi / Book Review

Brouwers, Arnout. *Rodina: Tussen lethargie en revolutie*. Amsterdam: Atlas Contact, 2018. 350 pp.

**CJAS**

Cappadocia Journal of Area Studies

Yıl: 2021**Cilt:** 3 **Sayı:** 2

Aralık 2021

Sertifika no (e-ISSN): 2717-7254.**İmtiyaz Sahibi:**İlke Eğitim ve Sağlık Vakfı adına
Funda Firuz AktanKapadokya Üniversitesi Yayın Komisyonu: Prof. Dr.
Vesile Şenol, Dr. Sinan Akıllı, Dr. Halil Burak Sakal**Editörler:**Dr. Tuğrul Keskin, Dr. Halil Burak Sakal
Kitap Eleştirisi Editörü: Berk İlke Dündar
Yönetici Editör: Deniz Gürsoy
Yardımcı Editör: Sümeyra Demiralp
İngilizce Editörü: Colin Sutcliffe**Yayın Kurulu:** Ali Merthan Dündar, Ankara
Üniversitesi, Türkiye; Ayten Kılıç, University of
Wisconsin-Madison, ABD; Chong Jin Oh, Hankuk
University of Foreign Studies, Kore; Erel Tellal, Ankara
Üniversitesi, Türkiye; Halil Burak Sakal, Kapadokya
Üniversitesi, Türkiye; Hasan Köni, Kültür Üniversitesi,
Türkiye; Hasan Ünal, Maltepe Üniversitesi, Türkiye;
Hüseyin Bağcı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Türkiye;
Kazuaki Sawai, Kansai Üniversitesi, Japonya; Klevis
Kolasi, Ankara Üniversitesi, Türkiye; Sanat
Kuşkumbayev, KISI, Kazakistan; Tuğrul Keskin,
Kapadokya Üniversitesi, Türkiye; Valeriy Morkva,
Kapadokya Üniversitesi, Türkiye; Volkan İpek,
Yeditepe Üniversitesi, Türkiye**Bu sayının hakemleri:** Ruşen Keleş, Oktay F. Tannısever,
Şafak Oğuz, Hasan Ali Karasar, Mehmet Sait Dilek, Suat
Taşkesen.**Yönetim Yeri:**Kapadokya Üniversitesi, Sosyal ve Stratejik Çalışmalar
Uygulama ve Araştırma Merkezi 50420 Mustafapaşa
Ürgüp Nevşehir.
Telefon : (384) 353 5009 | Faks : (384) 353 5125
Eposta : cjas@kapadokya.edu.tr

Tasarım: Halil Burak Sakal

Year: 2021**Volume:** 3 **No:** 2

December 2021

e-ISSN: 2717-7254.**Owner:**On behalf of the İlke Education and Health Foundation,
Funda Firuz AktanCappadocia University Publications Commission: Prof.
Dr. Vesile Şenol, Dr. Sinan Akıllı, Dr. Halil Burak Sakal**Editors:**Dr. Tuğrul Keskin, Dr. Halil Burak Sakal
Book Review Editor: Berk İlke Dündar
Managing Editor: Deniz Gürsoy
Assistant Editor: Sümeyra Demiralp
English Editor: Colin Sutcliffe**Editorial Board:** Ali Merthan Dündar, Ankara
University, Turkey; Ayten Kılıç, University of
Wisconsin-Madison, USA; Chong Jin Oh, Hankuk
University of Foreign Studies, Rep. of Korea; Erel Tellal,
Ankara University, Türkiye; Halil Burak Sakal,
Cappadocia University, Turkey; Hasan Köni, Kültür
University, Turkey; Hasan Ünal, Maltepe University,
Turkey; Hüseyin Bağcı, Middle East Technical
University, Turkey; Kazuaki Sawai, Kansai University,
Japan; Klevis Kolasi, Ankara University, Turkey; Sanat
Kushkumbayev, KISI, Kazakhstan; Tuğrul Keskin,
Cappadocia University, Turkey; Valeriy Morkva,
Cappadocia University, Turkey; Volkan İpek, Yeditepe
University, Turkey**Reviewers in this issue:** Oktay F. Tannısever, Şafak
Oğuz, Hasan Ali Karasar, Mehmet Sait Dilek, Suat
Taşkesen.**Address:**Cappadocia University, Center for Social and Strategic
Research 50420 Mustafapaşa Ürgüp Nevşehir Turkey.
Telephone : +90 (384) 353 5009
Fax : +90 (384) 353 5125
E-mail : cjas@kapadokya.edu.tr

Design: Halil Burak Sakal

Cappadocia Journal of Area Studies (CJAS) Kapadokya Üniversitesi, Sosyal ve Stratejik Çalışmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından yılda iki defa, altı ayda bir, Aralık ve Haziran aylarında yayımlanır.

CJAS, hakemli, bilimsel, akademik bir dergidir.

Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.

Yayın değerlendirmesi/kitap incelemesi bölümündeki yazılar yayın kurulunun değerlendirmesinden sonra yayımlanır.

Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen makaleler benzerlik taramasından geçirilir.

CJAS, sosyal ve beşeri bilimler ile ilgili bölge araştırmalarına, saha çalışmalarına ve belli bir bölgeye ilişkin güncel ve tarihi değerlendirmelere yer verir. *CJAS*, hakem değerlendirmesinden geçen orijinal araştırma makalelerini, kitap ve yayın değerlendirmelerini ve görüş makalelerini yayımlar. Dergimiz tüm dünyadan akademisyenlere yöneliktir.

Derginin yayın dili İngilizce ve Türkçedir.

Dergiye gönderilen yazılar için ücret alınmamaktadır.

CJAS'ın kullanıcıları için makale içeriklerini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, yazdırabilir, arama yapabilir ve makalelerin tam metinlerine bağlantı verebilir.

CJAS'taki tüm yayınlar Creative Commons Attribution 4.0 International License ile lisanslanmaktadır.

Makalelerin telif hakkı yazarlara aittir. Yazarlar yayın haklarına hiçbir kısıtlama olmaksızın sahiptirler.

Bu dergideki tüm yazılar açık erişim olarak sunulmaktadır.

Cappadocia Journal of Area Studies (CJAS) is published semi-annually in two issues per year (in June and December) by the Cappadocia University, Center for Social and Strategic Research.

CJAS is a peer-reviewed, scientific, and academic journal.

Authors bear all the responsibility for the articles published in the journal.

The book reviews are published after the evaluation by the Editorial Board.

CJAS screens all submitted articles using web-based plagiarism software.

CJAS publishes scholarly articles on area studies and field research in social sciences and humanities. Current and historical critical evaluations of social phenomena are encouraged. *CJAS* publishes peer-reviewed original research articles, book reviews, and review essays. The audience of the journal is the global scientific community.

The languages of *CJAS* are English and Turkish.

No publication fee is charged for submitted articles.

The readers of *CJAS* may read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of its articles.

All publications in *CJAS* are licensed by the Creative Commons Attribution 4.0 International License.

The copyright of the articles belongs to the authors. The authors retain publishing rights without restrictions.

All manuscripts are published open access in *CJAS*.



İçindekiler / Table of Contents

<i>Halil Burak Sakal, Tuğrul Keskin</i>	Giriş / Introduction Takdim	150-151
<i>Valeriy Morkoa</i>	Araştırma Makalesi / Research Article Unlocking the Caucasus for Empire: Roots, causes and consequences of the Russian annexation of the East Georgian kingdom of Kartli-Kakheti, 1801	152-172
<i>Hasan Aydın</i>	Araştırma Makalesi / Research Article Donald Trump döneminde ABD'nin Afrika politikası: Farklar, beklentiler ve gerçekler	173-199
<i>Aygül Akkuş</i>	Araştırma Makalesi / Research Article Küresel Güney bağlamında iklim etiği ve iklim adaleti	200-215
<i>Samet İşbilen</i>	Görüş / Review Essay AB'nin güvenlik endişelerinde NATO'nun güç kaybı ve AUKUS'un etkisi	216-228
<i>Antony Hoyte-West</i>	Yayın Değerlendirmesi / Book Review Brouwers, Arnout. <i>Rodina: Tussen lethargie en revolutie</i> . Amsterdam: Atlas Contact, 2018. 350 pp.	229-232

Giriş

Takdim

Halil Burak Sakal ^{1,*}, **Tuğrul Keskin** ²

¹ Doç. Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-2054-5222.

² Dr. Öğretim Üyesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye; Şanghay Üniversitesi, Çin. ORCID: 0000-0002-0650-7502.

* İletişim: burak.sakal@kapadokya.edu.tr

DOI: <http://dx.doi.org/10.38154/cjas.22>

Dergimizin 2021 yılındaki son sayısı, beş farklı yazıya yer veriyor. Bu sayımızda biri tarihi, ikisi güncel konulara değinen üç araştırma makalesi, bir görüş yazısı, bir yayın değerlendirmesini sizlerle buluşturuyoruz.

Valeriy Morkva Kafkasya ve Rusya tarihini incelediği makalesinde 19. yüzyılın başında Doğu Gürcü krallığı Kartli-Kakheti'nin Rusya tarafından ilhakını ele alıyor. Morkva yazısında, Büyük Kafkas Sıradağları'nın güneyinde yer alan Gürcü topraklarının kontrolünün, Rusların Kafkasya dağlarından güneye doğru engelsiz geçişini sağladığını öne sürmektedir. Güney Kafkasya'da Kartli-Kakheti gibi bir dayanak elde etmek, Rusya'nın Kuzey Kafkasya dağlıları üzerinde üstünlük kazanmasına ve Karadeniz ile Hazar denizleri arasındaki bölgede çıkarlarını ilerletmesine yardımcı olmuştur. Morkva makalesinde, 18. yüzyıl boyunca Rus nüfuzunun Güney Kafkasya'ya yayılmasını analiz etmekte ve söz konusu dönemde Doğu Gürcistan'a yönelik Rus siyasetinin değerlendirmesini yapmaktadır.

Güncel siyasetle ilgili araştırma makalelerinden ilki Hasan Aydın tarafından kaleme alındı. Aydın Amerika Birleşik Devletleri'nin Afrika politikasını farklı başkanlar döneminde karşılıklı olarak ele alıyor. Çalışmada, Trump yönetiminin Afrika politikası, selefleri George W. Bush ve H. Barack Obama yönetimleriyle ve kıtadaki en nüfuzlu dış aktörlerden biri olan Çin'le karşılaştırmalı olarak incelenmektedir. Çalışmada varılan nihai nokta, ABD'nin Donald Trump döneminde ilan edilen Afrika stratejisindeki hedeflerinin bir kısmına göreceli olarak ulaşılsa da genel anlamda arzu edilen başarının yakalanamadığıdır.

Güncel konularla ilgili bir diğer araştırma makalesi Aygül Akkuş tarafından yazıldı. Akkuş günümüzün yakın ve ciddi tehditlerinden iklim değişikliğini etik ve adalet penceresinden ele alıyor. Akkuş'a göre iklim krizine en çok etkisi olanlar, bu krizden en az etkilenenlerdir. Bu husus ise iklim adaleti kavramının temelini oluşturmaktadır. Akkuş çalışmasında, Amerika, Asya ve Afrika kıtalarını karşılaştırmalı olarak ele alarak iklim adaleti ile iklim etiği politika ve uygulamalarını incelenmektedir. İklim adaletinin iklim etiğinden ayrı düşünülmemeyeceği ve bunun aynı zamanda bir etik sorun olduğundan hareketle çalışmada, çevre etiği anlayışlarından yola çıkılarak iklim etiği ve iklim adaleti tartışmalarının ele alınması amaçlanıyor.

Samet İşbilen, Asya-Pasifik'te ve Avrupa'da güvenlikle ilgili son dönemlerde çok tartışılan konuları ele alıyor. İşbilen görüş yazısında Avrupa-Atlantik bölgesinde Soğuk Savaş dönemi boyunca savunma ve güvenlik konusunda ABD başatlığında NATO'nun sahip olduğu ayrıcalığın Avrupa'nın özerk bir savunma sistemi kurmasına engel olduğunu iddia ediyor. İşbilen NATO-AB ilişkilerini ele alırken, AUKUS ile şekillenen yeni dünya düzeninde AB'nin konumunu inceliyor.

Yayın değerlendirmesi bölümünde yer verdiğimiz tek değerlendirme Antony Hoyte-West'e ait. Hoyte-West, Arnout Brouwers tarafından yazılan ve 2018'de yayımlanan *Rodina: Tussen lethargie en revolutie. Amsterdam* başlıklı kitabın kapsamlı bir değerlendirmesini sunuyor.



© 2021. This work is licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Research Article

Unlocking the Caucasus for Empire: Roots, causes and consequences of the Russian annexation of the East Georgian kingdom of Kartli-Kakheti, 1801

Valeriy Morkva ^{1,*}

¹ Assistant Professor, Political Science and International Relations Department, Cappadocia University, Nevşehir, Turkey; ORCID: 0000-0003-0366-6599.

* Correspondence: valeriy.morkva@kapadokya.edu.tr

Received: 11.10.2021; Accepted: 27.12.2021. DOI: <http://dx.doi.org/10.38154/cjas.15>

Abstract: The Russian annexation of the Eastern Georgian kingdom of Kartli-Kakheti at the outset of the 19th century ushered in a new stage in the history of the Russian expansion in the Caucasus. The growing Russian influence in the region depended on Russia's ability to find allies from among the local Caucasian peoples. In this respect, the Orthodox Georgians could be counted on by the Tsarist authorities as a potential ally in the area traditionally influenced by the Ottoman Empire and Persia. Gaining control over the Georgian lands lying to the south of the Greater Caucasus ridge was instrumental in providing the Russians unfettered access across the mountains towards the south. Obtaining such a foothold as Kartli-Kakheti in the Southern Caucasus would eventually help Russia to gain the upper hand over the mountaineers of the Northern Caucasus, as well as to advance its interests in the area between the Black and the Caspian seas. This article analyses the circumstances of the Russian penetration into the Southern Caucasus throughout the 18th century and assesses the Russian policies towards the Eastern Georgia at the time in question.

Keywords: Georgia, Caucasus, Russia, Georgievsk Treaty, Ottoman-Russian wars

İmparatorluk için Kafkasya'nın Kilidini Açmak: Doğu Gürcü krallığı Kartli-Kakheti'nin Rusya tarafından ilhakının kökenleri, nedenleri ve sonuçları, 1801

Öz: 19. yüzyılın başında Doğu Gürcü krallığı Kartli-Kakheti'nin Rusya tarafından ilhakı, Rusya'nın Kafkasya'daki yayılma tarihinde yeni bir aşamayı başlattı. Bölgede artan Rus etkisi, Rusya'nın yerel Kafkas halkları arasından bir müttefik bulabilme şansına bağlıydı. Bu bakımdan Ortodoks Gürcüler, genellikle Osmanlı İmparatorluğu ve İran'ın etkisi altında kalan bölgede Çarlık otoriteleri tarafından potansiyel bir müttefik olarak görünmekteydi. Büyük Kafkas Sıradağları'nın güneyinde yer alan Gürcü topraklarının kontrolü, Rusların Kafkasya dağlarından güneye doğru engelsiz geçişini sağlayabilecekti. Güney Kafkasya'da Kartli-Kakheti gibi bir dayanak elde etmek, Rusya'nın Kuzey Kafkasya dağlıları üzerinde üstünlük kazanmasına ve Karadeniz ile Hazar denizleri arasındaki bölgede çıkarlarını ilerletmesine yardımcı olacaktı. Makale, 18. yüzyıl boyunca Rus nüfuzunun Güney Kafkasya'ya yayılmasını analiz etmekte ve söz konusu dönemde Doğu Gürcistan'a yönelik Rus siyasetinin değerlendirmesini sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Gürcistan, Kafkasya, Rusya, Georgievsk Antlaşması, Osmanlı-Rus savaşları

The First Georgian contacts with the Muscovite principality

The first official Georgian diplomatic mission was sent to Moscow by Alexander I of Kakhetia in the reign of Ivan III as early as 1492. After the conquests of Ivan IV the Terrible (1533-1584), who took the khanates of Kazan (1552) and Astrakhan (1556), the Orthodox Muscovy gained a foothold on the Caspian shores and due to the common Christian faith was regarded by many Georgians as a potential ally. The Muscovite principality pursued pragmatic policies aimed at increasing its international prestige, while at the same time avoiding to enter into a direct confrontation with the mighty Muslim powers of the region. According to H.J. Armani, "Russia (i.e. late-mediaeval Muscovy) was bound to have developed an ambivalent Georgian policy, one which sought to make satellites of Iberia, Kakhetia and Imeretia, but which was reluctant to assume responsibility for direct involvement because of them" (Armani 1970, 61).

Muscovy sought, as would any other state, to strengthen its positions in the international arena. As regards the Southern Caucasus, this meant to gain control over the old trade routes extending across the region and, respectively, to diminish the influence of other influential actors in the area. To gain a foothold in the Caucasus, Muscovy needed to secure some local allies from among the motley Caucasian population. The Orthodox Georgians appeared to be suitable for that role.

The Muscovite Principality had diplomatic relations predominantly with Kakhetia, a small Caucasian state geographically adjoining Daghestan, which was anxious to conclude a protection treaty with Muscovy. However, throughout the 15-17th centuries, Moscow never had the necessary potential to organize a large-scale intervention in the Caucasian affairs. Muscovite-Kakhetian relations at that time implied nothing more than a somewhat irregular exchange of embassies, sometimes with intervals of 20-30 years. After the conclusion of the Moscow-Kakhetian Treaty of protection in 1587, which for various reasons had never been fully realized, the Muscovites had the opportunity to include in the official titulary of Tsar Fedor I (1584-1598) the titles of “the ruler of the land of Terek, the Georgian tsars and the Kabardian land, Circassian and Mountain princes” (Bocharnikov, 2003). Initially, this title was a mere formality, which would later transform into more tangible steps and activities on the part of the Muscovite rulers in the Caucasus.

While the 17th century brought little change to the general balance of powers in the Caucasus, traditionally influenced by the Ottoman and the Safavid Empires, the 18th century proved to be more crucial in that sense. By the early 18th century, the two traditional regional powers – the Ottomans and the Persians – had both entered into hard times, whereas the old Muscovy, on the contrary, was gaining strength. During the long rule of its outstanding tsar-reformer Peter I the Great (1683-1725), the Muscovite principality increased its influence in the area. Starting with defeats (the battles of Narva (1700) and Pruth (1711) were a complete disaster for Peter), in two decades’ time Moscow appeared to be another influential actor in the Caucasus and the Black Sea region. The old Muscovy turned into a newly established Russian Empire (since 1721) and emerged as the third influential regional power in the Caucasus.

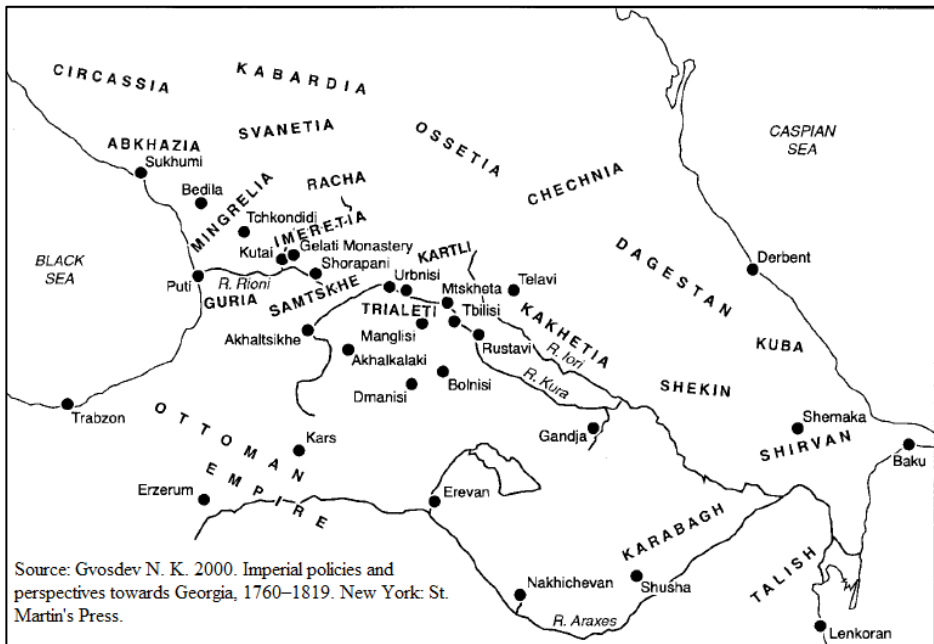


Figure 1 : The Georgian lands in the eighteenth century

The Persian campaign of Peter I and Georgia

Peter the Great's Persian campaign of 1722-1723 happened to be the first serious Russian undertaking in the Caucasus. After the signing of the Nystadt Peace Treaty (30 August, 1721), which ended the Russo-Swedish Northern War (1700-1721), Russia acquired the status of an important military power that had been further confirmed by Peter's adopting the title of Emperor in October of that same year. As a result, a new mighty Eurasian state, called now Russia, or the Russian Empire, emerged. At this point, while everything had been settled in the North, the South became the new strategic direction for Peter's endeavors.

The western littoral of the Caspian Sea, crossed by the key trade routes connecting Eastern Asia with Western Europe, caught the interest of the Russian emperor due to its strategic importance. Peter hoped to obtain control over the rich transit trade passing across the Eastern coast of Caspian, and, taking the example of West European countries in overseas colonies, to establish Russian trading posts in Azerbaijan. Furthermore, by gaining these territories Russia would be able to make a strong foothold in the region. Since Persia at that moment was experiencing a severe domestic crisis with the end of the Safavid dynasty, the planned action would also prevent the possible growth of the

regional influence of the Ottomans, who were then the primary Russian opponent in the Black Sea- Crimea-Caucasus area.

These were the general motivations behind Peter's Persian expedition, while the excuse arose after several Daghestani tribes mounted an attack against Shemakhi (the capital of Shirvan, one of the Caspian coastal provinces, inhabited predominantly by Turkic speaking Azeri people) in 1721. During the attack, some Russian merchants who traded there were killed, and their property looted. The total losses suffered by the Russians were evaluated in the range from 472,000 to 4,000,000 rubles (Lang 1952, 536). At the same time, as Atkin points it out, Russian merchants were not the main victims of the raid, as "Iranian officials and other Shia Muslims in the city fared still worse. Between 4,000 and 5,000 of them were massacred by the Sunni mountaineers in reprisal for Iran's anti-Sunni policies" (Atkin 1980, 4). As a result, the political skies over Persia turned cloudy. By August 1722, the Russian troops that were brought by Peter I down the Volga crossed the Caspian Sea and landed at the mouth of the Terek River. The Russian tsar and the Georgian king Vakhtang VI (1716-1723) agreed to conduct joint military activities in Persia. However, after taking the city of Derbent in September 1722, the Russians were forced to retreat due to a lack of supplies, widespread disease, and a desire to maintain stable relations with the Ottomans. Vakhtang VI, who had already entered the Persian lands, was never informed by his Russian allies about their decision to retreat. The Georgian king thus found himself in a difficult situation. The Ottoman forces under Ibrahim Pasha, encouraged by the Russian retreat and the dethronement of the Persian Shah, moved into Eastern Georgia, then the vassal of Persia, and occupied it.

The winners and the losers came to be known after the conclusion of the Russo-Persian (1723) and Russo-Ottoman (1724) treaties. Persia ceded to the Russians its territories on the western and southern coast of the Caspian Sea, and the Ottomans recognized the Russian control over the Caspian littoral, while Russia recognized the Ottoman control over the Western Persia (including the Eastern Georgia). Vakhtang VI fled to Russia in 1724 along with the members of some of Georgia's aristocratic families, who would be the first Georgian immigrants in Russia, and who would eventually become part of the all-Russian nobility (their number is reported to be more than 1,000) (Armani 1970, 107).

However, the Russian rule over the Caspian littoral proved to be not as easy and profitable as it was earlier expected by Peter. The local population deserted the Russian-occupied territories, while the Russian troops were suffering considerable problems with supplies, as well as sustaining heavy casualties from disease. Considering that the Ottomans were the main threat to Russian interests in the vast region extending from the Crimea to the Caspian Sea, the central

objective of the Russian policies towards Persia in the 18th century would be to maintain good relations with this country. In the end, after a decade of the Russian rule, the lands around the Western and the Southern Caspian coast were returned to Persia by Tsaritsa Anna (1730-1740), in accordance to the treaties of Rasht (1732) and Ganjeh (1735).

Though the Persian campaign of Peter I did not result in any radical changes in the Caucasus, it still revealed some key trends in Russia's Caucasian strategy. Moscow for the first time on a regular basis started to formulate a practical policy towards Persia and the Ottoman Empire. With the noticeable decline of both the Ottoman and the Persian power, along with the gradual rise of the Russian ambitions, the second half of the 18th century would usher in a new stage in the Russo-Ottoman-Persian rivalry in the Caucasus. In light of the traditional antagonism of these powers in the Caucasus, the Russian chances for success would have been significantly increased if allies could be found from among the smaller local states. This fact became especially clear during the reign of Catherine II (1762-1796).

The war of 1768-1774: The first direct Russian involvement in Caucasian affairs

There is some symbolism in the fact that the same year saw the ascension to the throne of the Russian and the Georgian monarchs, who both would rule their countries for more than three decades until the end of the century. In 1762, Catherine II became the Russian Empress. In that same year, Erekle II¹ of Kakhetia inherited the Kartlian throne after the death of his father Teimuraz II (1744-1762) of Kartli, thus having unified the whole Eastern Georgia into one kingdom, Kartli-Kakheti. As far as the Russian-Georgian relations are concerned, the time between early 1760s and late 1790s may be fairly called the epoch of Catherine II and Erekle II, both of whom would rule their countries for more than thirty years.

Soon after Catherine's enthronement, the Caucasus again began to attract close Russian attention. The decline of the neighboring Islamic powers and the speedy transformation of the Russian state provided St. Petersburg with an excellent opportunity to intervene. Although the strategic importance of the Caucasus (as a crossroads of trade routes and a prospective military base) had been always recognized in Russia, the practical realization of the plan to bring the area under Russian control could start only during the reign of Catherine II.

¹ King of Kakhetia since 1744, and in 1762-1798 the king of united Kartli-Kakhetian kingdom. I use the Georgian form of his name, Erekle, though in the Russian sources he is referred to as Iraklii

At this time, the primary goal of the Russian Empire was to neutralize the regional influence of the Ottomans, who were looked upon as the most serious rivals able to challenge St. Petersburg's great expansionist projects in the South.

The Russian government perceived the Orthodox Georgia to be its natural ally and planned to use it as a convenient political tool in the forthcoming struggle against the Ottoman Empire and Persia over the Caucasus. However, it is highly questionable whether Russia was interested in creating the strong and unified Georgian state. In Degoiev's opinion, "St. Petersburg willingly, still not unconditionally, supported it (Georgia) as an ally against Turkey and Iran, though only until the time when such an alliance would be useful for Russia. Sooner or later, independent Georgia would become an obstacle for the implementation of imperial plans of the Russian government in the Caucasus" (Degoiev 2001, 14). Russia did not want to harm its relations with the Ottomans or the Persians just for the sake of a sovereign Georgian state.

As for Georgia, the political and dynastic reunification of the Georgian lands started since 1762, when, as it has already been mentioned above, Kartli and Kakheti were united for the first time in centuries under the scepter of Erekle II. The ruler of Kartli-Kakheti was a strong and ambitious politician who dreamed of creating a strong Georgian state. In order to resolve the security problems and to expand the borders of his kingdom, Erekle needed some sort of military support, which he hoped to find in Russia. In the words of Rhineland, "king Heraclius [Erekle] had begun to conceive of himself as the builder of a new state, the shaper of a new and viable Caucasian society, and he sought Russian support for his venture ... His [Erekle's] realm was a Caucasian state rather than a national Georgian kingdom" (Rhineland 1972, 32). For these reasons, the Russian-Georgian relations could be described as allied, for each side needed the assistance of the other, though at the same time both countries had their own strategic aims that only occasionally corresponded.

Following the reunification of the Eastern Georgia in the last quarter of the 18th century, the Southern Caucasus witnessed further intensification of the Ottoman-Russian rivalry. The Russian expansion to the south in the Black Sea region as well as in the Caucasus raised the Ottoman concerns and finally resulted in the war of 1768-1774. During this campaign, using the appeals for help by King Solomon I of Imereti (twice, in 1760 and 1768) as a pretext, the Russian troops for the first time entered the Georgian lands.² It should be noted

² Captain de Grainy de Foix, a French officer in the Russian service, aide-de-camp and military secretary to this expedition's commander Major-General Tottleben has left his memoirs, See in detail: David M. Lang Count Tottleben's Expedition to Georgia 1769-1771

that in doing so, St. Petersburg intended not so much to help the Georgians, as to make use of the Georgian forces in the Caucasus to ease the burden of the main Russian forces fighting against the Ottomans in Poland and Ukraine (Gvosdev 2000, 30).

On 24 August 1769, a Russian expeditionary force of 411 men under the command of Count Gottlieb Kurt Heinrich von Tottleben crossed the Terek River and on 10 September arrived in Tiflis (Lang 1951, 883-885). The Russian force was far smaller than the Georgian side expected, even though Catherine decided to send additional 3,356 men under Tottleben's command (Gvosdev 2000, 34). St. Petersburg was not going to send more regular troops to what it considered to be the secondary theatre of operations. In other words, both Russians and Georgians hoped to use one another. The Georgian rulers Solomon I of Imereti and Erekle II of Kartli-Kakheti counted on the Russian army to free themselves from the foreign domination, while Russia was just going to use the Georgian forces in the Southern Caucasus in order to divert the Ottoman army from the main theatre of the war in the Crimea and Ukraine.

From the very moment of his arrival, the Russian general showed utter disrespect to the locals, including Erekle, the ruler of the Eastern Georgia. The never-ending greater and lesser disagreements between Tottleben and Erekle were detrimental to the military operations, one example of which was Tottleben's unwillingness to participate in the siege of Akhaltsikhe in spring 1770 (the main operation of the campaign) under the pretext that he was waiting for reinforcements. The united Russo-Georgian army moved towards Akhaltsikhe, but the moment it arrived at the fortress of Aspindza, Tottleben without consulting to his Georgian ally unexpectedly turned back to Kartli-Kakheti with all his forces. Erekle II thus was left without any support. On 20 April 1770, Erekle defeated the Ottomans in a battle near Aspindza, but in view of Tottleben's disloyal activities (the Russian general concluded a separate peace agreement with the Ottomans and started to occupy the cities and fortresses of Kartli-Kakheti), the Georgian king instead of pursuing the retreating enemy had to retreat himself. Obviously, the strained relations between the Georgian and Russian commanders would be detrimental to the entire Russian-Georgian campaign of 1769-1771. Along with that, the arrival of the Russian expedition to the Southern Caucasus, as H.J. Armani puts it, had "significant diplomatic implications, which, in a sense, outweighed the military side" (Armani 1970, 123).

As a matter of fact, the time of the Russian expedition's stay in Georgia is usually more than with other things associated with the political intrigues

according to a French Eyewitness. *Bulletin of the School of oriental and African Studies, University of London*, Vol. 13, No 4, 1951, pp.878-907 (original French text).

produced by Tottleben. Gvosdev describes Tottleben as “a bigoted, narrow-minded individual, incapable of adjusting to local conditions” (Gvosdev 2000, 35).³ The Russian general supported the local opposition to the monarchs in both Eastern (Erekle II) and Western Georgia (Solomon I). The domestic Georgian opposition included the dynasts of Mingrelia, Guria and Abkhazia (Dadiani, Gurieli, Shervashidze) (Degeoiev 2001, 17). Tottleben, just like before the battle of Aspindza, showed no respect for the royal dignity of Erekle and often treated the local Georgian authorities like they were not there at all, regarding the Georgian king as an enemy rather than a friend (Lang 1951). Tottleben hoped to depose Erekle, to send the princes into exile and to put the kingdom of Kartli-Kakheti under the direct Russian control. However, due to the enormous popularity of Erekle among the Georgians, these plans were too bold and untimely, and brought nothing but mutual discontent. Ultimately the Russian troops were withdrawn from Georgia in 1772.

The short-term Russian military engagement in Georgia brought no significant gains for the Georgian states when the peace treaty was concluded. The Treaty of Küçük Kaynarca, signed on 10 July 1774, in one of its 28 articles, among other things refers to the Western Georgia (Imeretia and Mingrelia) stating that as regards these provinces Russia accepts *status quo ante bellum*, i.e., the Ottoman sovereignty over these lands remained unchanged. According to Article 23, the Porte retained its nominal suzerainty over Mingrelia:

In parts of Georgia and Mingrelia, the fortresses of Bogdadchik, Kutatis and Shegerban, which were conquered by Russian weapons, will be recognized by Russia as belonging to those to whom they belonged since ancient times, so if these cities were under the possession of the Sublime Porte since ancient times or for a long time, they will be recognized as belonging to her; and upon the exchange of this treaty at an agreed time, the Russian troops will be withdrawn from the aforementioned provinces of Georgia and Mingrelia. (PSZRI 1830, 964)

As for the kingdom of Kartli-Kakheti, the Treaty of Küçük Kaynarca did not mention it at all, and much to the disappointment of the Georgian side neither the Western nor Eastern part of Georgia gained any special political benefits arising from this treaty. All attention of the Russians and the Ottomans at this point was largely concentrated upon the areas to the north of the Black Sea and particularly the Crimean Peninsula. From the Russian point of view, one of the

³ Count Gottlieb Heinrich Tottleben became known as a great intriguer far earlier, since the Russian siege of Berlin in 1760 (There is a masterly description of the episode of taking Berlin by Russians in V. Pikul's brilliant historical novel "Pierom i shpagoi"(By quill and sword)).

most important parts of the Küçük Kaynarca Treaty was Article 3 related to the independence of the Crimean khanate (PSZRI 1830, 959), which would soon bring about the annexation of the Crimea by Russia.

The Caucasian theatre of the war was clearly of secondary importance for St. Petersburg, and the Orthodox Georgians appeared to be just an instrument for the advancement of the Russian interests in the area. From the Georgian perspective, five years of war brought no real gains or successes. Moreover, the military alliance of the Georgian kingdoms with Russia posed a serious threat to their heretofore stable *modus vivendi* with all of their Muslim neighbors, who grew more hostile, all the more so that it was not them, but the Georgians who broke the peace (Avalov 2011, 105-108). At the same time, even the short-lived and rather limited Russian military presence in the Georgian kingdoms in the form of Tottleben's force laid the foundations for further Russian expansion in the Southern Caucasus.

The Russian unprotecting protectorate: The Treaty of Georgievsk (1783)

Both Georgian states, Imeretia and Kartli-Kakhetia, by the end of the century, remained in a state of stable instability, if one may put it that way. The Georgians continued to live under the influences of the big regional powers, namely Turkey, Persia and Russia, and were involved in a complicated system of relations with other small South Caucasian states, such as the khanates of Karabgi, Shirvan, Nakhchevan, Erivan, Gence, Derbent, Baku, Kuba, Nukha, and Daghestani Shamkhalate of Tarku. Russia, while busy with the Crimean question, adopted a cautious policy towards the South Western Caucasus and had no intention to actively interfere in local politics.

In spite of the previous contacts with their Orthodox co-religionists, the Georgians were not offered any specific security assurances on the part of St. Petersburg. Erekle II had to act in an atmosphere of uncertainty as regards the potential conduct of his supposed Russian allies. Even though Kartli-Kakheti was the strongest of all of the small local powers in the Southern Caucasus, Erekle II found himself, as Degoiev puts it, "between hammer and anvil" (Degoiev 2001, 27). Kartli-Kakheti had to be ready to face dangers from all sides, be it the Persians, the Ottomans, the Lesghian Daghestani tribes or the neighboring Turkic Azeri khanates. Erekle badly needed a strong ally and could only choose from among the three mighty actors in the area, i.e., the Ottoman Empire, Persia or Russia. Only after considering all the pros and cons did Erekle II take the final decision to accept the Russian protectorate over Kartli-Kakheti.

Erekle sent a formal request for Russian protectorate on 1 January 1783 (21 December 1782 by the Julian calendar) (Kardashev and Ryzhenkov 1983, 109),

hoping that Russia would recognize his rights over the Erivan and Gence khanates, and help him to seize the Akhaltsikhe and Kars pashaliks, as well as to protect the eastern parts of Kartli-Kaheti from the Lesghian raids. For his own part, Erekle pledged to support Russia should it enter a war against Persia or Turkey (Degoiev 2001, 27). As for Catherine II, now, when the Crimean question was about to be resolved (the Crimea was annexed by Russia in 1783), she could turn her attention to the Southern Caucasus. St. Petersburg looked upon Georgia as a well-located springboard aimed both for defense or attack against the Ottomans. For that reason, St. Petersburg was much interested in Georgia, so that to provide direct communication between the Crimea and the Caucasus, thereby strengthening the Russian clout in the region.

In the aftermath of the Crimea annexation, finalized on 8 (19) April 1783, Russia also concluded a military alliance with Kartli-Kakheti (24 July (4 August) 1783), known as the Treaty of Georgievsk (Pod stiagom Rossii 1992, 238-247; Degoiev 2001, 28; Gökçe 1979, 75-76; Aydın 2001, 47). By this treaty, Russia assumed responsibility to protect Kartli-Kakheti against its enemies, i.e. the Ottoman Empire and Persia. In its stead, from now on the Eastern Georgia would lose some of its inalienable rights as a sovereign state.

According to Article 3, the kings (tsars in Russian text) of Kartli-Kakheti immediately after ascending to the throne were to send special envoys to the Russian imperial court to be confirmed in their royal office. In return, St. Petersburg would issue the confirmation and send the Kartli-Kahetian delegation back home with the royal insignia (banner, sabre and sceptre) designated for the Kartli-Kakhetian kings, starting from Erekle II (Pod stiagom Rossii 1992, 241). In addition to royal insignia, the imperial court in St. Petersburg sent Erekle II a crown made especially for that occasion (Additional article to Georgievsk Treaty). Article 4 stipulated that the Georgian state in the future could have no independent foreign policy (Pod stiagom Rossii 1992, 241). Russia also gained the right to keep a permanent representative in Tiflis – the capital of Kartli-Kakheti (Article 5). The Georgian Patriarch (Catholicos) became an ordinary archbishop of the Russian Orthodox Church (Article 8), while the Georgian nobility was equaled in its status to the Russian one (Article 9) (Pod stiagom Rossii 1992, 242-243).

All the Georgian side retained was the unrestricted right to govern its own internal affairs, including taxation and the administration of its criminal courts (Article 6) (Pod stiagom Rossii 1992, 242). To guarantee its obligations, Russia was to send to Kartli-Kakheti two infantry battalions with four pieces of artillery (Separate Article 2) (Pod stiagom Rossii 1992, 244). In October 1783, a few months after the signing of the Georgievsk Treaty, the promised Russian expeditionary

force arrived in Tiflis under the command of General Alexander N. Samoilov (Gvosdev 2000, 61). For Russia, to use Armani's words, the Georgievsk Treaty was nothing less than a "part of Catherine's plan to encircle and destroy the Ottoman Empire" (Armani 1970, 142).

Clearly, the number of troops sent by the Russian Empress to Erekle was rather symbolic, and in the event of a real threat, the limited Russian force would not be able to protect even the borders of Kartli-Kakheti, let alone enlarge the territory of Erekle's kingdom. The king of Kartli-Kakheti found himself in a difficult situation, relying mostly upon his own forces, resources and diplomacy. Diplomatically, however, Georgievsk became a good instrument for Erekle II to threaten the neighbors with the prospect of flooding the Eastern Georgia with the Russian troops should such a need arise.

While Istanbul and Isfahan were unsurprisingly anxious about the Russian-Georgian Treaty, the Georgievsk signatories placed their own specific expectations on the treaty. Erekle II hoped to obtain sufficient Russian military help and protection. Russians pursued their own aims and their interests only partly corresponded with those of the Kartli-Kakhetian ruler. From the Russian perspective, Georgia was viewed as a good base for spreading the Russian influence in the region and as a foothold for further expansion. Unless a change of circumstances would allow its more active interference in regional affairs, St. Petersburg had no intention to increase the anxieties of Turkey and Persia and to trigger an untimely war in the Caucasian theatre.

When the Russo-Ottoman tensions finally resulted in the new war, which started in August 1787, the Russian authorities, in violation of the Georgievsk Treaty, completely withdrew their expeditionary force from the Eastern Georgia. Despite Erekle's pleas for them to remain at least until spring 1788, the Russians left Tiflis in October 1787, crossed the Greater Caucasus ridge and arrived back in Vladikavkaz (Gvosdev 2000, 63). Moreover, when some years later, the Western Georgian ruler Solomon II⁴ asked the Russian authorities for military support against the Ottomans in November 1794, his request also remained unanswered (AKAK 1866, 553-554). As for Erekle, his two further calls for military support in 1792 and 1794 were in the same way repeatedly declined (Avalov 2011, 145). Russia consistently chose to ignore its obligations under the treaty of protectorate, and Erekle II was left without any real military assistance.

Such a policy on the part of the Russian empire could be explained by its relative weakness in the Caucasus (and particularly the Southern Caucasus) at this time. The gradual Russian advance in the area, including the foundation of

⁴ The King of Imeretia in 1789–1810.

new fortresses and the construction of fortifications along the Caucasian Line had just started. The famed Georgian Military Road⁵ was not yet built and any communication across the Greater Caucasus ridge was difficult and unsafe. The fortresses on the Georgian coast of the Black Sea (Poti, Anaklia, Sohum) were controlled by the Ottomans. Moreover, Catherine II fought a war against the North Caucasian mountaineers led by Sheikh Mansur and thus opted not to weaken her Caucasian force for the sake of her Georgian allies.

At the same time, the Persian rulers were not going to abandon their claims over the Eastern Georgia. By mid-1790s, having consolidated his power in Persia, Aga Muhammad Qadjar (the ruler of Persia in 1779-1797, and since 1796 the new Shah and the founder of the Qadjar dynasty) organized a punitive expedition to the Southern Caucasus with the aim to bring the breakaway province back under the Persian empire. The Russians arrived too late to prevent the capture of Tiflis by the Persians on 12 (23) September 1795, which resulted in the plunder of the Kartli-Kakhetian capital (Gvosdev 2000, 70). The State Council in St. Petersburg finally decided to send forces to counter the Persian attack on 3 (14) September 1795, while the commander of the Caucasian Line General Ivan Gudovich received this order on 1 (12) October 1795, almost three weeks after Tiflis had been sacked (Gvosdev 2000, 71; Avalov 2011, 146).

The anti-Persian campaign started by Russia in April 1796 aimed to restore its shattered imperial prestige. Quite soon, however (in November 1796), Catherine II died and Russian commander Valerian Zubov received orders from the new emperor Paul I (1796-1801) to leave the Southern Caucasus. As Degoiev observes, Georgia was to become a victim of Russia's larger-scale European politics, focused upon the uncompromising struggle against the revolutionary France (Degoiev 2001, 49).

The Russian protectorate over the Eastern Georgia against its enemies proved to be particularly inefficient and did not save the Georgian side from foreign aggression. Accordingly, the Georgian population reduced by half between 1783 and 1801 (Avalov 2011, 175; Bregvadze 1983, 84). The calamitous Persian invasion seriously undermined the ability of Kartli-Kakheti to resist the encroachments of its neighbors. Neither Catherine nor Erekle, who died respectively in 1796 and 1798, were destined to see how soon the new and more active phase of Russian interference in the Georgian affairs would start with the remarkable changes that were just about to take place in the European politics.

⁵ The Georgian Military Road runs between Tiflis (Georgia) and Vladikavkaz (Russia), stretching for about 220 kilometers through forests, mountains and mountain passes. It has been built by the Russians between 1799 and 1863 and follows the traditional route used by invaders and traders throughout the ages.

Towards the outright annexation

The last decade of the 18th century was a time of crucial political and social changes, triggered by the French Revolution. The events in Paris in the spring-summer of 1789 put the entire European continent in motion, and had enormous worldwide repercussions that reached far beyond the traditional borders of Europe. That time, known as the epoch of the French Revolutionary and Napoleonic wars, brought about a heretofore unthinkable military alliance between Russia and the Ottoman Empire. In the aftermath of Napoleon's invasion of the Ottoman Egypt the Sublime Porte and St. Petersburg found themselves fighting on the same side. This quite unexpected alliance directly affected the relations between the two Empires in the Southern Caucasus.

In words of Armani, "the Porte, which needed Russia's assistance to protect its frontiers from possible French invasion, was expected to pay the price of this aid by recognizing Russian suzerainty over Georgia. Russia, on the other hand, while sorely tempted to seize Poti, Sukhumi, Akhaltsikhe, in addition to Imeretia and Mingrelia, was compelled by its other interests, to keep the trust of the Ottoman government" (Armani 1970, 193). The potential economic, political, and strategic benefits justified the expansion in the Southern Caucasus in the eyes of the Russian state officials. Along with the practical aspects, many Russian officials and military commanders did sincerely believe in the special nature of their mission, which was to bring the backward savage peoples of the Caucasus into the daylight of progress and civilization.⁶ Of course, despite this belief, the Tsarist officials never forgot the fundamental interests of the Russian Empire. Finally, though almost everyone considered the advance in the Caucasus to be quite useful for Russia, there were certain concerns about the possible international consequences of such a step. Therefore St. Petersburg had to act with the utmost cautiousness in that respect.

Upon the death of Erekle II, his older son Giorgi inherited the Georgian throne and was crowned as Giorgi XII (1798-1800). The new king found himself in a precarious situation, as Kartli-Kakheti lacked an efficient army that would be fit for action, the treasury was empty and king's own brothers did not recognize him as the only legitimate ruler. The country remained the scene of chaos, anarchy and utter decline. Soon after his succession to the throne, Giorgi XII sent Prince Garsevan Chavchavadze as his ambassador to St. Petersburg, who in December 1798 requested for a permanent Russian military force to be placed

⁶ Alexander I's orders (*Vysochaishii reskript*) are very remarkable in this respect: "The Russian tsar took the mission to care about Georgia exclusively out of pity for poor Georgian people", see: "Aleksander to Knorring (September 17 [29], 1801)", *AKAK*, Vol. I, p.562.

in Kartli-Kakheti. Apart from that, the new king of Kartli-Kakheti wanted his son David to be officially appointed as his successor by the Tsar (Gvosdev 2000, 77-78). In April 1799, Paul I decided to confirm the Georgievsk Treaty of protectorate and to send Petr Kovalenskii as the Russian ambassador to Georgia (AKAK 1866, Vol. 1, 93). In addition, by the end of November 1799, a corps of 3,000 men under the command of General Ivan Lazarev entered Kartli-Kakheti (Degoiev 2001, 50). Kovalenskii prepared an extensive report on the general situation in Georgia upon his arrival. He describes it in the following way:

“The situation in Georgia at this time was of the most critical character ... disagreement in opinion among people of all social groups, and even in the capital itself, the small size of the Russian army and the constant impossibility of getting supplies from Russia; the lack of provisions in the capital ... all this taken together caused total fear and despair everywhere” (AKAK 1866, Vol. 1, 115).

The general situation in Georgia grew even worse when Fatkh Ali Shah decided to restore the lost Persian influence in Kartli-Kakheti. In the summer of 1800, the Persian ruler demanded from Giorgi XII to send his eldest son as a hostage to the Shah’s court. At the same time, a Persian army began to assemble on the Georgian borders (Baddeley 1999, 60). It is worth noting that Giorgi XII received Fatkh Ali’s envoys not in his own palace, but in the residence of the Russian representative Kovalenskii, beneath a large portrait of the Russian tsar (Aydn 2001, 53). Accordingly, the answer of the Kartli-Kakhetian king was known before the negotiations began. Encouraged by hopes for Russian support, Giorgi XII rejected the demands of Teheran (the new capital of Persia under the Qajar dynasty). Rather than entering into a direct confrontation with Russia, Fatkh Ali Shakh decided not to risk attacking his disobedient vassal. Along with that, Teheran could not simply renounce its traditional sphere of influence to the Russian newcomers, so the threat of the Persian invasion of the Southern Caucasus remained.

The threat of foreign aggression and the deep ongoing internal crisis compelled Giorgi XII to look for two things to be preserved: 1) the integrity for his kingdom and 2) the throne for his family. The king of Kartli-Kakheti decided to save both by paying the price of independence and complete submission of his kingdom to the control of St. Petersburg. According to the king’s plan, Kartli-Kakhetians would be governed by Russian laws. At the same time, it was requested that Giorgi and his descendants would be retained as the autonomous heads of the domestic Georgian government (with the title of King of Georgia) (Rhineland 1972, 39-40). In other words, the king of Kartli-Kakheti viewed his

kingdom as an integral part of the huge empire, which, however, would be autonomous in its internal affairs and would retain its own ruling dynasty.

While such agreements were possible within the Persian political tradition, for Russia to give special status to one of her provinces would be unprecedented⁷ as St. Petersburg's primary aim in domestic affairs was to attain a state homogeneity and thus to create a highly centralized imperial administration.⁸ By the mid-summer of 1800, the ruler of Kartli-Kakheti was keen to realize his vision of the Georgian kingdom incorporated into the Russian Empire. Giorgi XII thought it to be the only possible way to save Georgia from chaos, while the Tsarist government in St. Petersburg had certain doubts about the international consequences of such a step and was in no particular hurry to respond.

In the end, on 22 December 1800, Paul I signed the Manifesto on the incorporation of Kartli-Kakheti into the Russian Empire. That Manifesto, however, was not ratified by Giorgi XII, who died one week later (on 28 December 1800) and the news about the Russian tsar's decision never reached him. The news of the Manifesto that was officially announced to the Georgian public on 18 January 1801, came as a bolt out of the blue for Giorgi XII's successor David. General Lazarev, the Commander of the Russian army in Kartli-Kakheti, declared that Paul I would not appoint a successor to the Georgian throne, as Paul I had ordered the Russian military forces stationed in Georgia to annex the country and dissolve the monarchy (Armani 1970, 145). Accordingly, going against the hopes of deceased King Giorgi, Prince David was not allowed to be crowned as the next king of Kartli-Kakheti.

However, in less than two months, on 12 March 1801, the Russian tsar was assassinated during a court coup on 12 March 1801. This unexpected and shocking event put the ultimate fate of the Georgian question into a state of confusion. The new tsar Alexander I (1801-1825) was initially uncertain on the subject and delayed the final decision concerning the future of the Georgian monarchy until a thorough discussion of this issue would be made in the State Council.

Some high-ranking tsarist officials believed that the Caucasus was not worth aggravating relations with other strong European powers. For example, Viktor

⁷ Incorporation of Finland in 1809 and its autonomous status within the Russian Empire, along with the Constitution granted to the Kingdom of Poland by Alexander I in 1815, should be considered as exceptions, concerning the highly developed parts of the Empire, located in full sight of the entire Europe

⁸ In this way, and following the same pattern, the Russian political and administrative institutions and practices replaced during the 2nd part of the 18th century the unique institutions that existed in the newly subjugated Baltic, Belarusian, or Ukrainian territories.

Pavlovich Kochubei⁹ and Nikolai Nikolaievich Novosiltsev¹⁰ preferred to act with caution in the Caucasus in an attempt to avoid any complications in relations with Britain (Fadeev 1960, 102). It was obvious, though, that it would be in Russia's best interests to strengthen its presence in the Southern Caucasus and to acquire a valuable foothold in the area.

The incorporation of the Kartli-Kakhetian kingdom was discussed twice in the State Council, on 10 and 15 April 1801 (Fadeev 1960, 106). At that very time in April, Alexander I dispatched Commander-in-Chief of the Russian forces in the Northern Caucasus Lieutenant-General Knorring to the Eastern Georgia to assess the situation (Rhineland 1972, 41-42). The Russian emperor was still unsure whether to make Georgia a Russian protectorate or to abolish its monarchy and incorporate it as a part of the empire (Rhineland 1972, 44). After much deliberation, the Russian emperor finally chose to annex Georgia, signing on 12 September 1801 the Manifesto (AKAK 1866, Vol. 1, 432-433) on the abolition of the Georgian kingdom. The document stated that the main reason for annexation was Russia's attempt to preserve peace in Georgia, to save this country both from external threat and the royal princes' struggling over the throne (AKAK 1866, Vol. 1, 432-433).

It came as no surprise that a large segment of the population of Kartli-Kakheti met the news with open hostility. Even though the vast majority of Georgians were in favor of a close alliance with Russia, they could not imagine that their country would just turn overnight into an ordinary part of the Russian Empire and lose at once its centuries-old royal dynasty, autonomy in internal affairs, and the status of the protected ally. The numerous princes of the Bagratid dynasty, the Georgian nobility, the clergy and the peasantry, all in their own way not only met with hostility the declaration made by General Knorring, but also formed an extensive opposition to the Russian administration. The numerous Bagratid princes hoped to restore the monarchy and their dynastic rights to the throne, while the Georgian noblemen tried to restore their influence in the state apparatus, for at the moment they had for the most part been replaced by Russian bureaucrats, lost their traditional prestige and, more importantly, the source of income they had previously enjoyed while in the service of the state. Furthermore, their pride was hurt by the arrogance of many Russian officials,

⁹ A personal friend of emperor Alexander I who served as a diplomat in the Russian Embassies in Stockholm, London and Constantinople; the Russian ambassador to the Ottoman Empire (1792-1797); the Vice-Chancellor of Collegium of the Foreign affairs; the Minister of Internal Affairs (1802-1807); the State Chancellor (1834) of the Russian Empire

¹⁰ Also a personal friend and adjutant for special missions of Alexander I, the President of the Russian Academy of Sciences (1802-1810), since 1831 a member of the State Council and its president

who treated the natives as savages, since most Georgians usually did not speak Russian or French.

The Georgian autocephalous Church was eventually absorbed by the Russian Church,¹¹ and subordinated to the Synod.¹² From now on, the Church services, if not instantly, but gradually were to be switched to the Russian language, just like in any eparchy of the Russian Orthodox Church. Thus, the Georgian clergy, fairly proud of their Church as one of the most ancient in the Christian world,¹³ could not stay aloof from the forces of anti-Russian opposition.

The princes, brothers and children of Giorgi XII were expected to lead the anti-Russian opposition, but for many members of the royal family, however, the most important issue was the struggle for the throne. Among the two moderate parties that emerged within the Georgian nobility, one supported Giorgi XII's elder son David, and the other acted in the name of prince Iulon, the brother of the deceased king and David's uncle. The leaders of the first party agreed to establish a Russian administration in Georgia, while the second party sought to retain extensive internal autonomy ("own king" and "own laws"). The open opposition to Russian rule grouped around Erekle II's son, Prince Aleksandr (Fadeev 1960, 97).

The Russian authorities intended to send all members of the former ruling dynasty to St. Petersburg in order to prevent the potential civil unrest. On 19 April, 1803, while trying to arrest the widow of Giorgi XII Tsaritsa Mariam in an attempt to send her off to Russia, the commander of the Russian army in Georgia Ivan Lazarev was stabbed to death (Fadeev 1960, 64-65). Apart from Mariam, two sons of the last Kartli-Kakhetian king (the heir to the throne Prince David and Prince Bagrat) and their uncle Prince Vakhtang were also forcefully sent to St. Petersburg (Rheinlander 1972, 87). The widow of Erekle II Queen Darejan and her two sons Princes Iulon and Parnaos were sent off soon after (Rheinlander 1972, 87). The other children of Erekle II, Princes Aleksandr and Teimuraz, fled abroad looking for asylum and support, first in neighboring Imeretia and then in Persia. Only one son of Erekle II, the Catholicos of the Georgian Church Antoni, remained in Georgia (Rheinlander 1972, 87).

On 12 September 1801, along with the Manifesto of Alexander I, another decree was issued defining the status of local Georgian administration (AKAK

¹¹ Since 1811 the Georgian autocephalous Church ceased to exist, when it became an exarchate within the Russian Orthodox Church.

¹² The highest state organ of the church administration, created by Peter I in 1721, with the civilian official (Ober-Prokuror) appointed by the emperor.

¹³ The Georgian Orthodox Church got its autocephalous status in 487, when it separated from the Patriarchate of Antiochy.

1866, Vol. 1, 437). The Eastern Georgia ceased to exist as an individual political administrative unit and its lands were split into a few provinces within the Russian Empire. On 8 May, 1802, the so-called Supreme Georgian Government (“Verkhovnoe Gruzinskoe Pravitelstvo”) was established, with four departments (“expeditions”): the Executive (*ispolnitelnaia*), the Treasury (*ekonomicheskaia*), the Criminal (*ugolovnaia*) and the Civil (*grazhdanskaia*). The Civil Director of Georgia, the heads and counselors of departments formed the Supreme Georgian Government. The general assembly of the members of this government constituted the highest decision-making body (AKAK 1866, Vol. 1, 437). As a matter of fact, all real power belonged to the Civil Director of Georgia (“*pravitel' Gruzii*”) Petr Kovalenskii, who was subordinated to the Chief Commander in the Caucasus General Knorring (Fadeev 1960, 107; Rhinelander 1972, 66). The Eastern Georgia thus became a Russian territory ruled by Russian officials.

The annexation of the Kartli-Kakhetian kingdom by Russia came about as the logical final outcome of the earlier Russian advances in the Caucasus that had been taking place throughout the 18th century. For another thing, the favorable international conjuncture by the end of the century, along with the Russian defensive alliance with the Ottoman Empire concluded as a consequence of the French expansion in the Eastern Mediterranean, guaranteed the Ottoman non-interference in the Georgian affairs and therefore facilitated the Russian expansion in the Caucasus. This process did not end with the annexation of Kartli-Kakheti. For most of the 19th century, in Rhinelander’s words, “... the whole Southern border of the Empire was fluid and would remain so for time to come” (Rhinelander 1972, 45). Acquiring a valuable foothold in the Southern Caucasus beyond the Caucasian ridge at the very beginning of the 19th century thus marked a crucial milestone in the history of the Russian conquests in the Caucasian region.

Conclusions

By the end of the 18th century, such traditional regional actors in the Southern Caucasus as the Ottoman Empire and Persia suffered a deep socio-political decline. As a result, Russia attempted to take advantage of the relative power vacuum in the region for its own ends. It stands to reason that St. Petersburg could not assert total Russian influence in the region overnight. This massive task required both resources and time that could not be spared while the tsarist government was dealing with one of the most crucial issues in Russian foreign policy in the second half of the 18th century, which was the “Crimean question.” For all that, the Russian presence in the Caucasus was growing ever more visible.

The king of Kartli-Kakheti Erekle II had a chance to unify the Eastern Georgia and create a rather stronger Georgian state, in a sense even a small South Caucasian Empire (only half of Erekle's subjects were Georgians, the others being Armenians or Azeri Turks (Rheinlander 1972, 33)). At the same time, Kartli-Kakheti never enjoyed internal unity, staying weakened by continuous domestic feuds among the noble families. Besides, in terms of military strength, Erekle's kingdom by no means could be compared to its huge imperial neighbors, so it had to rely on the support of at least one of them. Though Erekle II understood full well the possible consequences of his decision to apply for Russian protection, the Treaty of Georgievsk seemed to be a rational choice, all the more that the majority of Georgians largely idealized Russia as a powerful protector of the Orthodox Christian faith.

To the disappointment of the Georgian side, the Russian obligations to protect the Eastern Georgia under the Treaty of Georgievsk remained largely unfulfilled. A few years after the Treaty of Georgievsk was signed, the small and rather symbolic Russian force was withdrawn from Kartli-Kakheti. Erekle's kingdom was thus left defenseless in the face of a foreign aggression. Before long the Persians invaded the country in the mid-1790s and sacked its capital. The area had not yet recovered from the devastation of the Persian attack when Erekle II died and his heir Giorgi XII took the fateful decision to make Kartli-Kakheti a part of the Russian empire. In this way, even though at the cost of sacrificing the Georgian sovereignty, the new king was desperately trying to preserve at least the two most fundamental aspects of the Kartli-Kakhetian statehood, which were the internal autonomy and the ruling dynasty.

These expectations, however, appeared to be at odds with the general line of the Russian imperial expansion and the efforts of St. Petersburg to create a highly centralized and uniform state administration all over the empire. From the Russian perspective, the incorporation of the Eastern Georgian lands was a crucial turning point that paved the way for further Russian expansion in the Caucasus. In the long run, it allowed St. Petersburg to encircle and subjugate the North Caucasian mountaineers, to extend the area of the Russian conquests towards the shores of both the Black and Caspian seas and further into Central Asia, and eventually to assert its hegemony over the whole Caucasus.

References

- Akty sobrannye kavkazskoiu arkheograficheskoiu Kommissieiu (AKAK), Ed.by Ad. Berzhe, Vol. I-XII, Tiflis, 1866, Vol. I.
- Alexander, J. T. 1989. *Catherine the Great: life and legend*. New York: Oxford University Press.

- Armani, H. J. 1970. The Russian annexation of the kingdom of Imeretia, 1800-1815- in the light of Russo-Ottoman relations, Georgetown University, Washington D.C., Ph.D. dissertation.
- Atkin, M. 1980. *Russia and Iran, 1780-1828*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Avalov, Z. 2011. *Prisoiedinienie Gruzii k Rossii*. Moscow: Veche.
- Aydın, M. 2001. XIX. yüzyılda Kafkaslar'da nüfuz mücadeleleri (1800-1830). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi. İstanbul.
- Baddeley, John F. 1999. *The Russian conquest of the Caucasus*. Richmond: Curzon.
- Bocharnikov, I. 2003. "Geopoliticheskaia ekspansiia Rossii na Kavkaze v XVI-XX vekakh," *Ievraziiskii vestnik*, No 24. <https://nic-pnb.ru/articles/geopoliticheskaya-ekspansiya-rossii-na-kavkaze-v-xvi-xx-vv/>
- Bregvadze A. 1983. *Slaonaiia stranitsa istorii. Dobrovol'noie prisoiedinnienie Gruzii k Rossii i ego sotsial'no-ekonomicheskie posliedstviia*. Moscow: Mysl'.
- Degoiev, V. 2001. *Bol'shaia igra na Kavkaze- istoriia i sovremennost'*. Moscow: Russkaia Panorama.
- Dranov, B. 1948. *Chernomorskie proliivy: mezhdunarodno-pravovoi rezhim*. Moscow: Yuridicheskoye izdatel'stvo Ministerstva yustitsii SSSR.
- Fadeev, A. V. 1960. *Rossiia i Kavkaz pervoi treti XIX veka*. Moscow: Izd-vo Akademii nauk SSSR.
- Gökçe, C. 1979. *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*. İstanbul: Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı.
- Gvosdev, N. K. 2000. *Imperial policies and perspectives towards Georgia, 1760–1819*. New York: St. Martin's Press.
- Kardashev, Iu. and Ryzhenkov, M. 1983. Dokumenty k Istorii Zaklyucheniya Georgiyevskogo Traktata. *Voprosy Istorii*, no. 7, pp. 107-122. Available online at: <https://libmonster.ru/m/articles/view/Как-Грузия-вступила-в-состав-России-ДОКУМЕНТЫ-К-ИСТОРИИ-ЗАКЛЮЧЕНИЯ-ГЕОРГИЕВСКОГО-ТРАКТАТА>
- Lang, David M. 1951. Count Tottleben's Expedition to Georgia 1769-1771 according to a French Eyewitness. *Bulletin of the School of oriental and African Studies, University of London*. Vol. 13, No 4, pp.878-907.
- Miller, A. 1947. *Mustafa-pasha Bairaktar*. Moscow-Leningrad.
- Novichev, A. 1963-1978. *Istoriia Turtsii*. Vol.1-4. Leningrad, Vol.1 (1963).
- Pod stiagom Rossii: Sbornik arkhivnykh dokumentov. 1992. Moscow: Russkaia kniga.
- Polnoie Sobranie Zakonov Rossiiskoi Imperii (PSZRI). 1830. Vol. 19. St. Petersburg.
- Rhineland, L.H. 1972. The incorporation of the Caucasus into the Russian empire- the case of Georgia, 1801-1854. Columbia University, Ph.D. dissertation.



Araştırma Makalesi

Donald Trump döneminde ABD'nin Afrika politikası: Farklar, beklentiler ve gerçekler

Hasan Aydın ^{1,2*}

¹ Doktor Adayı, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

² Shanghai University Global Studies. ORCID 0000-0002-2351-1693.

* İletişim: hsn-aydin@hotmail.com

Gönderim: 11.10.2021; Kabul: 25.12.2021. DOI: <http://dx.doi.org/10.38154/cjas.16>

Öz: Bu çalışmada, ABD'nin Donald Trump dönemindeki Afrika politikası değerlendirilmektedir. Çalışmanın arka planını, Trump'ın eski Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton'ın 2018 yılının sonunda Heritage Foundation'da açıkladığı "Afrika Stratejisi" oluşturmaktadır. Bu kapsamda, söz konusu stratejide ortaya konulan "ticaretin arttırılması, dış yardımlarda seçici davranılması, terörle etkili bir şekilde mücadele edilmesi ve Çin gibi rakip aktörlerin dengelenmesi" hedeflerinin başarılı olup olmadığı sorgulanmaktadır. Çalışma boyunca, Trump yönetiminin Afrika politikası selefleri George W. Bush ve H. Barack Obama yönetimleriyle ve kıtadaki en nüfuzlu dış aktörlerden biri olan Çin'le kıyaslanmaktadır. Çalışmada varılan nihai nokta, ABD'nin Donald Trump döneminde ilan edilen Afrika stratejisindeki hedeflerinin bir kısmına göreceli olarak ulaşılsa da, genel anlamda arzu edilen başarının yakalanmadığıdır.

Anahtar kelimeler: ABD, Afrika, Çin, Donald Trump, George W. Bush H. Barack Obama

Africa policy of the USA in Donald Trump era: Differences, expectations and realities

Abstract: In this study, Africa policy of the USA in the Donald Trump era is evaluated. The background of the study is the "Africa Strategy" declared by Trump's former National Security Advisor John Bolton at Heritage Foundation at the end of 2018. In this context, it is questioned whether the objectives of "increasing trade, behaving selective in foreign aids, fighting terrorism

effectively, and balancing rival actors such as China" set forth in the strategy are successful. Throughout the study, the Trump administration's Africa policy is compared with its predecessors, the George W. Bush and H. Barack Obama administrations, and China, one of the most influential foreign actors on the continent. The final point reached in the study is that although some of the goals of the USA's Africa strategy announced during the Donald Trump period have been relatively achieved, the desired success has not been caught in general.

Keywords: USA, Africa, China, Donald Trump, George W. Bush, H. Barack Obama

Giriş

Kuruluşundan bu yana, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) dış politikasında izolasyoncu (*isolationist*) ve uluslararası (internationalist) eğilimler göze çarpmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Amerikan başkanları iç ve dış şartlara göre ya büyük oranda içe kapanarak ülkesini uluslararası siyasetin kaotik atmosferinden soyutlamaya çalışmakta ya da uluslararası meselelere daha fazla müdahale ederek gündemi belirlemektedir. Bunu yaparken, başkanların tek başına (*primacy*) ya da uluslararası toplumun diğer üyeleriyle birlikte (*liberal internationalism*) hareket ettiği görülmektedir (Oğuzlu 2020). İlginç bir şekilde, genellikle sorunları tek başına çözüme eğiliminde olan George W. Bush ve uluslararası toplumun çoğulcu yapısına riayet etmeye çalışan Barack H. Obama uluslararası eğilimin temsilcileri arasında gösterilmiştir (Hastedt 2008, 59). 2016 yılında "önce Amerika" şiarıyla iktidara gelen ve dış politikada Washington merkezli hareket eden Donald Trump ise, izolasyoncu eğilime sahip bir başkan görüntüsü çizmiştir (Kanat, ve diğerleri 2018, 195-200). Bu durum, Trump döneminde ABD'nin Afrika politikasını da derinden etkilemiştir.

Afrika'daki en etkili dış aktörlerden olan ABD'nin kıtaya yönelik politikaları "bir devlet politikası" olarak nitelendirilebilir. Diğer bir ifadeyle, Bill Clinton, oğul Bush ve Obama gibi birbirinden farklı üslupları ve yaklaşımları haiz başkanların dönemlerinde bu ülkenin kıtaya dair faaliyetlerinde benzer bir anlayış doğrultusunda hareket edildiğini söylemek mümkündür. Ne var ki, ülkenin kuruluşundan bu yana olduğu gibi, belirtilen üç başkanın döneminde de Afrika'yla ilgili meselelerin Washington yönetimlerinin öncelikli gündeminde yer almadığı dikkat çekmektedir. Bu durum zamanla ABD'nin kıtada nüfuz kaybetmesine yol açan faktörlerden bir tanesini oluşturmuş, Çin Halk Cumhuriyeti (Çin) gibi çeşitli aktörler ise bilhassa yirmi birinci yüzyıl ile birlikte Afrika'daki etki alanlarını gün geçtikçe genişletmişlerdir. Geline nokta, ABD kıtanın en büyük ticari partneri olma vasfını 2009 yılından itibaren Çin'e

kaptırırken, çeşitli uluslararası organizasyonlarda Afrika ülkelerinden aldığı somut desteği de göreceli olarak yitirmiştir.

2016 yılındaki seçimleri kazanan Trump'ın Afrika politikasının da selefleriyle benzer bir çizgide devam etmesi öngörülmekteydi. Nitekim "önce Amerika" sloganıyla yola çıkan Trump yönetiminin kıtaya özel bir önem atfetmeyeceği neredeyse aşıkardı. Başkanlığının henüz birinci yılı dolmak üzereyken Afrika ülkelerini hakaretimiz ifadelerle anması (Vitali, Hunt ve Thorp V 2018), Twitter'dan yaptığı binlerce paylaşımından yalnızca birkaç tanesinin kıta ülkelerine dair olması (Westcott 2019, 737), Washington'ı ziyaret eden Gana Devlet Başkanı Akufo Addo ya da Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed Ali gibi nüfuz sahibi Afrikalı devlet adamlarıyla görüşme konusunda isteksiz davranması (Westcott 2019, 747) ve başkanlığı döneminde hiçbir Afrika ülkesini ziyaret etmemesi gibi durumlar Trump yönetiminin kıta ülkelerine ilgisinin önceki dönemlerden daha fazla olmayacağını ortaya koymaktaydı. Bu kapsamda, Trump'ın eski Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton'ın 2018 yılının aralık ayında Heritage Foundation'da¹ açıkladığı "Afrika Stratejisi" başkanın kıtaya yönelik yaklaşımına açıklık kazandırmaktaydı.

Afrika'nın kalkınmasını, güvenliğini ve istikrarını ABD'nin ulusal güvenliği çerçevesinde ele alan Bolton, açıkladığı stratejik yaklaşımda temel olarak dört noktanın üzerinde durmaktaydı (Bolton 2019):

1. ABD'nin kıta ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini geliştirmek,
2. Terörle etkili bir şekilde mücadele etmek ve şiddetli çatışmaların önlenmesi/durdurulması yoluyla Afrika'nın güvenliğini sağlamak,
3. Amerikan dış yardımlarını ülkenin çıkarları doğrultusunda seçici bir şekilde dağıtmak,
4. Çin ve Rusya'nın kıtadaki faaliyetlerinin önüne geçmek.

Bolton'ın açıklamaları incelendiğinde, Trump'ın Afrika stratejisinin yeni bir şey vadetmediği, geçmişte uygulanan ve nihai noktada Washington yönetiminin kıtada rakiplerine karşı nüfuz kaybetmesiyle sonuçlanan başarısız politikaların tekrarı hüviyetinde olduğu görülmektedir. Yine de, Trump yönetiminin Afrika politikasına ilişkin stratejisini, kendisinden önceki üç başkanın aksine, başkanlığının henüz ikinci yılı dolmadan açıklaması, araştırmacılar için ABD'nin yeni dönemde kıtaya yönelik yaklaşımını daha somut ve bütüncül bir şekilde ele alma imkânı doğurmaktaydı (Tablo 1).

1 Heritage Foundation kamu politikalarına yönelik araştırmalarıyla bilinen, Washington merkezli, muhafazakar eğilimlere sahip bir düşünce kuruluşudur.

Tablo 1. Amerikan başkanlarının dış politika stratejilerinde Afrika

	Bush	Obama	Trump
Terörle Savaş	Sert güç	Sert & Yumuşak güç	Sert güç
Demokrasinin Teşviki	✓	✓	X
AGOA	✓	✓	X
Ekonomik Entegrasyon	✓	✓	✓
Hastalıklar ile mücadele	✓	✓	X
Enerji Güvenliği	✓	✓	✓
Amerikan Değerleri	✓	✓	✓
Sivil Toplum	✓	✓	X

Kaynak: Ulusal Güvenlik Stratejileri

Bu çalışmada, Trump'ın iktidarı süresince ABD'nin Afrika'ya yönelik dış politikası, Bolton'ın Heritage Foundation'da açıkladığı stratejideki hedefler kapsamında ele alınacaktır. Bu doğrultuda, ABD'nin Trump döneminde Afrika ülkeleriyle kurduğu ekonomik ilişkiler, kıtaya yönelik dış yardımlarının muhtevası, kıtadaki güvenlik/terörle mücadele politikaları ve Çin gibi nüfuz sahibi aktörlerin dengelenmesine yönelik çabaları önceki dönemlerle karşılaştırılarak değerlendirilecektir. Dış politika belgelerinden, akademik çalışmalardan, raporlardan, analizlerden, gazete ve dergi yazılarından yararlanılarak oluşturulan bu çalışmada ileri sürülen ana argümanlar ise Trump yönetiminin belirlediği Afrika stratejisini dört yıllık iktidarı süresince başarılı bir şekilde uygulayamadığı, ülkesinin Afrika'da gerileyen nüfuzunu yeniden tesis etme hususunda istenilen başarıyı sağlayamadığı ve mevcut durumda rakip aktörlerin kıtadaki artan etkisinin önüne geçemediği şeklindedir.

Ticari ilişkiler

Kıta ülkeleriyle ticari ilişkilerin geliştirilmesi onlarca yıldır Amerikan başkanlarının Afrika politikalarındaki ana hedeflerinden biri durumundadır. Ulusal Güvenlik Stratejileri başta olmak üzere Clinton, Bush ve Obama dönemlerinde yayımlanan çeşitli resmî belgeler incelendiğinde, Washington yönetimlerinin ticari ilişkilere özel olarak vurgu yaptıkları görülebilmektedir (Clinton 1998, 55-57; Bush 2002, 18-19; Obama 2012, 1-4; Obama 2015: 17-18, 26-27). Bu durum kıtanın kendine özgü ticari potansiyelinden ve uluslararası aktörlerin Afrika'ya olan ekonomik ilgisinin artmasından kaynaklanmıştır. İstatistiklere göre, Afrika'da yıllık hane halkı ve işletme harcamalarının günümüzde 4 trilyon dolara ulaştığı belirtilmekte; 2025 yılında ise hane halkı harcamalarının 2.1 trilyon dolara, işletme harcamalarının ise 3.5 trilyon dolara çıkması beklenmektedir (McKinsey Global Institute 2016, 8). Ayrıca 2030 yılına

gelindiğinde, Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi'nin (CFTA) de mal ve hizmetler için tek bir pazar oluşturarak yabancı şirketlere farklı erişim noktaları ve 1.7 milyar kişilik potansiyel bir pazar sunacağı tahmin edilmektedir (Signe 2018, 1). Kıta ülkelerinin potansiyelinin farkında olan Çin'in Afrika'daki önlenemeyen ekonomik yükselişi de, Washington siyasi elitinin bu coğrafyayla daha fazla ilgilenmek zorunda kalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, XXI. yüzyılda Çin başta olmak üzere uluslararası aktörlerin Afrika'daki ekonomik nüfuzlarını arttırmaları, Amerikan yönetimlerinin de kıta ile ticari ilişkilerini arttırmaya yönelik somut girişimlerde bulunmalarına yol açmıştır.

ABD'nin Afrika ülkeleriyle ticari ilişkilerinin ana gövdesini bir Clinton dönemi projesi olan "Afrika Büyüme ve Fırsat Yasası (AGOA)" oluşturmaktadır (Williams 2015, 1). 2000 yılında Kongre üyelerinin uzlaşısıyla kabul edilen söz konusu yasa doğrultusunda, başlangıçta 35 Afrika ülkesinden 6400'den fazla ürün ile küçük ve orta büyüklükte işletmelerin (KOBİ) Amerikan pazarına kolaylıkla girmesi öngörülmüştür. İçeriden ve dışarıdan yükselen eleştirilere rağmen, Bush'un iktidarı süresince de sahiplenilip 38 ülkeyi kapsayacak şekilde genişletilen AGOA'nın 2015 yılında sona ermesi planlanmıştı (Gerstenfeld ve Njoroge 2003, 14-15). ABD dış politikası bağlamında oldukça başarılı bir girişim olarak ifade edilebilecek bu yasaya yönelik başlıca eleştiriler ise şu şekildeydi: Afrika'daki enerji kaynaklarına ve enerji zengini ülkelere odaklanılması; Amerikan üreticilerini Afrika pazarı karşısında mağdur etmemek adına birtakım koruyucu düzenlemeler içermesi ve demokrasi, insan hakları, iyi yönetim vb. ticaret ile ilgisi olmayan ön-koşullara sahip olması (Cox ve Stokes 2012, 305; Lawson 2007, 8; Aydın 2018, 91-93). Öte yandan, bazı yerel üreticiler de kıtadan temin edilecek ürünlerin Amerikan pazarını ele geçirebileceği endişesi nedeniyle bu yasaya temkinli yaklaşmıştı (Ersor 2013). Buna karşın, Obama yönetimi de ABD ile Afrika ülkeleri arasında ticari bir köprü niteliğindeki AGOA'yı sahiplenerek bu dönemde aldıkları bir kararla söz konusu yasanın ömrünü 2025 yılına kadar uzatmıştır (Meltzer 2016).

AGOA'nın uygulamaya konulmasıyla beraber ABD-Afrika ticaret hacmi başlangıçta gözle görülür bir şekilde artış göstermiştir. Buna göre, 2000 yılında 38 milyar doları bulan ticaret hacmi; Bush'un iktidarda geçirdiği ilk dönemin sonunda 58 milyar dolara, ikinci dönemin ardından ise 141 milyar dolara kadar yükselmiştir (The United States Census Bureau 2021). Bu süre zarfında, Afrika ülkeleri lehine bir ticaret açığının mevcudiyeti ticari ilişkilerin dinamiklerinden birini oluştururken, enerji ürünleri ABD-Afrika ticaretinin yüzde 80'inden fazlasına karşılık gelmiştir (Langton 2008, 7). Obama dönemine geldiğindeyse gerek enerjide dışa bağımlılığı azaltma çabaları gerekse petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ABD ile Afrika ülkeleri arasındaki ticaret hacmini ciddi miktarda

düşürmüştür. Bu doğrultuda, Obama'nın başkanlığının ilk döneminin ardından 99 milyar dolara düşen ticaret hacmi, Beyaz Saray'a veda ettiği yıl 48 milyar dolar seviyelerine kadar inmiştir (The United States Census Bureau 2021). Enerji ürünleri ve değerli madenler hem Bush hem de Obama dönemlerinde ABD-Afrika ticaretinin ana kalemlerini oluştururken, Nijerya ve Angola gibi kaynak zengini ülkeler ile Güney Afrika gibi önemli sanayi ülkeleri de Washington yönetimlerinin kıtadaki başlıca ticaret ortakları olarak ön plana çıkmıştır (United States International Trade Commission 2021). Diğer yandan, Bush döneminde kıta ülkelerinin lehine sürekli olarak büyüyen ticaret açığının Obama döneminde hızla kapanması ve hatta ABD'nin bazı yıllarda ticaret fazlası verir bir hale gelmesi bu dönemin en dikkat çekici özelliği olarak değerlendirilmiştir (The United States Census Bureau 2021). Bu durumun ortaya çıkmasında da petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların ve Obama yönetiminin enerjide dışa bağımlılığı azaltma çabalarının başat nedeni olduğu düşünülmüştür (Aydın 2018, 256, 266, 271).

Diğer başkanların Afrika politikalarına paralel olarak, ticari ilişkilerin geliştirilmesi Trump döneminde de ABD'nin başlıca hedefleri arasında yer almıştır. Bolton'ın açıkladığı Afrika stratejisinde ticari ilişkilerin her iki tarafın menfaatine uygun olarak arttırılacağı vurgulanmış, ayrıca ticari faaliyetlerin yatırımlarla desteklenerek Afrika'nın kalkınmasının sağlanabileceği ifade edilmiştir (Bolton 2019). Bolton'ın söz konusu konuşmasında ilk kez açıkladığı "Müreffeh Afrika (*Prosper Africa*)" girişimi kapsamında ise ABD ile kıta ülkelerindeki özel sektör temsilcileri arasında daha fazla bağlantı kurulması; Amerikan mal ve hizmetlerinin Afrika'daki pazarlarının genişletilmesi; kıta ülkelerinin kendine güvenen, müreffeh ve istikrarlı bir yapıya kavuşmaları hedeflenmiştir. (Prosper Africa 2021; USAID 2021A). 2019 yılının Haziran ayında gerçekleştirilen ABD-Afrika İş Zirvesi'nde resmi olarak başlatılan ve Amerikan iş insanlarının kıtada etkinlik göstermelerini kolaylaştırma çabasından doğan bu girişimle, ayrıca, Washington yönetiminin kıta ülkeleriyle ticari ilişkilerinde refahın, güvenliğin ve istikrarın tesis edilebilmesi amaçlanmıştır (Signe ve Olander 2019). Girişimin öncelikli amaçlarından biri de Çin'in ve Rusya'nın Afrika'daki artan ekonomik faaliyetlerine ciddi bir alternatif oluşturarak bu ülkelerin kıtadaki etkinliklerini mümkün olduğunca dengelemektir (Schneidman ve Signe 2018). Diğer taraftan, 2020 yılında gerçekleştirilen tartışmalı seçimlerle Beyaz Saray'a veda eden Trump'ın Afrika ülkelerinin liderleriyle yaptığı görüşmelerde ağırlıklı olarak kıta ülkelerinin ticari konulardaki potansiyelini ele alması ve Washington yönetimlerinin kıtadaki önceliklerinden olan demokrasi, insan hakları, iyi yönetim gibi konulara neredeyse hiç değinmemesi de dikkat çekmiştir (Shaban 2017).

ABD'nin Afrika ülkeleriyle ticaretinin iskeletini oluşturan ve 2025 yılında sona erecek olan AGOA'nın akıbeti de Trump döneminde bir muamma durumundaydı. Her ne kadar yasanın ömrü Trump'ın "olası ikinci iktidar süresinin ömrünü" dahi aşacak olsa da, başkanın ilk döneminde uyguladığı politikaların AGOA'nın geleceğini önemli ölçüde şekillendirebileceği aşıkardı. Bu doğrultuda, 2020 yılının temmuz ayından itibaren Kenya ile yürütülen Serbest Ticaret Anlaşması görüşmeleri oldukça önem arz etmiştir. Nitekim ABD Ticaret Temsilcisi Robert Lighthizer, Washington-Nairobi yönetimleri arasında gerçekleşen görüşmelerin başarıya ulaşması durumunda gelecekte Afrika ülkeleri ile imzalanabilecek diğer serbest ticaret anlaşmalarına da model olabileceği kanaatindeydi (Office of The United States Trade Representative 2020). Bu noktadan hareketle, AGOA'nın süresinin yaklaşık beş yıl sonra dolacağı düşünüldüğünde, Washington yönetiminin kıta ülkeleriyle ticari ilişkilerini AGOA yerine ikili serbest ticaret anlaşmaları yoluyla sürdürüp sürdüremeyeceği tartışılmaktaydı (Schneidman 2020; Felter 2020; GBO Corrospendent 2020). Üstelik, Trump yönetimi her türlü bölgesel ticari entegrasyon projesini desteklediğini açıklamasına rağmen, Kenya ile yürütülen görüşmelerin 30 Mayıs 2019'da yürürlüğe giren CFTA'yı ne derece içerdiğinin ve söz konusu anlaşmadan ne oranda etkileneceğinin belirsiz olması da bu yöndeki tartışmaları alevlendirmiştir (Schneidman ve Dawson 2020). Ne var ki, Trump'ın 2020 yılının kasım ayında gerçekleştirilen seçimlerini kaybetmesi, bu husustaki bütün tartışmaları ve belirsizlikleri ortadan kaldıran bir gelişme olmuştur.

Tablo 2. Trump döneminde ABD-Afrika ticaret hacmi (milyar dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Ticaret Dengesi	Ticaret Hacmi
2017	22.066,3	33.410,1	-11.343,8	55.476,4
2018	26.058,3	35.803,8	-9.745,5	61.862,1
2019	26.722,1	30.213,5	-3.491,4	56.935,6
2020	21.937,7	23.733,8	-1.796,1	45.131,5

Kaynak: U.S. Census Bureau.

Trump'ın ekonomik ilişkilere yönelik hassasiyetinin de etkisiyle, ABD'yle kıta ülkeleri arasındaki ticaret hacminin Obama dönemine kıyasla nispeten arttığı gözlemlenmiştir. Zira 2016 yılında 48 milyar dolar olan ticaret hacmi 2017 yılında 55 milyar dolara, 2018 yılında 61 milyar dolara yükselmiş; 2019 yılında ise 56 milyar dolarda kalmıştır. Öte yandan, yeni tip koronavirüs (Covid-19) salgının bütün dünyayı etkilediği 2021 yılında ise mevzu bahis ticaret hacmi Obama döneminin dahi gerisine düşerek 45.6 milyar dolar seviyelerine kadar

inmiştir. Kayda değer bir nokta olarak, Trump döneminde kıta ülkeleri ile ABD arasındaki ticaret dengesi başlangıçta Afrika ülkelerinin lehine artmış, ancak zamanla kıtadan gerçekleştirilen ithalat miktarının azalmasıyla bu açık kapanmıştır (The United States Census Bureau 2021). Meselenin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılabilmesi adına, Tablo 2’de Trump döneminde ABD’nin Afrika ülkeleriyle ticari ilişkilerine dair veriler gösterilmektedir.

Diğer yandan, enerji kaynakları, değerli madenler ve sanayi ürünleri Trump döneminde de Washington yönetiminin kıta ülkeleriyle ticari ilişkilerinde başlıca kalemleri oluşturmuştur. Bu kapsamda, Bush ve Obama dönemlerine paralel olarak, Angola ve Nijerya gibi kaynak zengini devletler ile Güney Afrika gibi gelişmiş sanayiye sahip Afrika ülkeleri ABD’nin kıta ülkeleriyle ticaretindeki ana partnerleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, 2019 yılında 13.2 milyar dolarlık ticaret hacmiyle Washington yönetiminin en fazla ticaret yaptığı 39. ülke olan Güney Afrika’yla ticaretini büyük oranda sanayi ürünleri şekillendirmiştir. Bu dönemde, çeşitli makineler, taşıtlar, mineral yakıtlar, elektrikli aletler ve uçaklar ABD’nin Güney Afrika’ya ihraç ettiği ürünlerin başında gelirken; birtakım değerli taşlar, madenler, demir, çelik, araçlar ve makineler ise Güney Afrika’dan ithal edilen temel ürünlerden olmuştur (Office of The United State Trade Representative 2021A). Aynı yıl ABD’nin 7.8 milyar dolarlık ticaret hacmi ile en fazla ticaret yaptığı 54. ülke konumundaki Nijerya’yla ticaretinin yaklaşık yüzde 56’sını (4.4 milyar dolar) ise ABD’nin Nijerya’dan ithal ettiği fosil yakıtların oluşturduğu göze çarpmaktadır. Buna karşın taşıtlar, tahıllar, makineler, mineral yakıtlar ve plastikler ABD’nin bu ülkeye başlıca ihraç kalemlerini teşkil etmiştir (Office of The United State Trade Representative 2021B). Benzer şekilde 1.5 milyar dolarlık ticaret hacmiyle ABD’nin en fazla ticaret yaptığı 85. ülke olan Angola ile ticari ilişkilerinin yaklaşık yüzde 65’ini (995 milyon dolar) de bu ülkeden ithal ettiği fosil yakıtların oluşturduğu görülmektedir (Office of The United States Trade Representative 2021C). Ek olarak Trump döneminde, selefleriyle benzer bir şekilde, ABD’nin Güney Afrika (2.4 milyar dolar), Nijerya (1.4 milyar dolar) ve Angola (420 milyon dolar) gibi Afrika ülkeleriyle gerçekleştirdiği ticaret dengesinde açık verdiği de dikkat çekmiştir (Office of The United State Trade Representative 2021A, 2021B, 2021C). Öte yandan, Trump’ın iktidarda olduğu dönemde Sahraaltı Afrika’nın ABD’nin toplam ithalatı ve ihracatı içerisindeki payı yalnızca yüzde 1 civarında kalmıştır. (WITS 2021). Bu durum, ticari ilişkileri arttırmaya yönelik her türlü girişime rağmen, kıta ülkelerinin Trump döneminde de Washington nezdinde ekonomik bağlamda kayda değer bir öncelik arz etmediği gerçeğini gözler önüne sermiştir.

Anlaşılabileceği üzere, Trump döneminde ABD’nin Afrika ülkeleriyle ticari ilişkilerindeki ana kalemler ve partnerler kendisinden önceki başkanlarla benzer

bir yapıda tezahür etmiş, ticaret hacmi ise Covid-19 salgınının dünyayı sarstığı 2020 yılı dışında cüzi de olsa bir artış göstermiştir. Bu dönemde ABD'nin kıta ülkeleriyle ticaretine ilişkin en önemli gelişmelerden bir tanesi de, Kenya'yla yürütülen Serbest Ticaret Anlaşması görüşmelerinden hareketle AGOA'nın geleceğinin ne olacağına ilişkin tartışmalardır. Netice itibariyle, diğer başkanlar gibi Trump döneminde de Afrika'nın ABD'nin küresel ticareti içerisindeki rolünün oldukça sınırlı olduğu dikkat çekmiştir. Öte yandan, ABD'nin son yıllarda Afrika ülkeleriyle sahip olduğu ekonomik veriler dikkate alındığında, Biden yönetiminin de ticari ilişkiler bağlamında Trump yönetimiyle benzer bir performans göstermesi beklenmektedir.

Dış yardımlar

Dış yardımlar Soğuk Savaş döneminden günümüze dek ABD'nin Afrika politikasının önemli sacayaklarından birini oluşturmaktadır. Soğuk Savaş döneminde söz konusu yardımlar büyük oranda ideolojik yaklaşımlar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, Amerikan Başkanları kıta ülkelerine sağladıkları dış yardımlarla komünizm karşıtı cepheyi güçlendirmeyi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) Afrika'da artan etkisini çevrelemeyi amaçlamışlardır (Kiremitçi 2013, 30, 42-44). SSCB'nin 1991 yılında çökmesinin ve dolayısıyla Washington-Kremlin yönetimleri arasındaki çok yönlü mücadelenin sona ermesinin ardından ise ABD'nin Afrika ülkelerine yönelik dış yardımlarında ideolojik dürtülerden ziyade stratejik öncelikler etkili olmuştur. Örneğin George W. Bush, iktidarı döneminde ABD'nin en fazla dış yardım yapan başkanlarından biri olarak karşımıza çıkmıştır. Bush yönetiminin kıtaya yönelik dış yardımlara bu denli önem vermesinin arkasında yatan en önemli sebep ise 11 Eylül'de gerçekleşen terörist saldırılar üzerine ilan edilen küresel terörle savaş doktrini'dir. Zira Washington yönetimi güçsüz ve istikrarsız ülkelerin/bölgelerin terörle mücadelede zayıf halka olarak kaldığı, diğer bir ifadeyle terör örgütlerinin bu ülkelerde/bölgelerde daha çabuk alan kazanabildiği görüşündeydi (Kiremitçi 2013, 38; Aydın 2018, 162-164). Artan terör tehdidi nedeniyle, oğul Bush döneminde ekonomilerinin geliştirilmesi ve yatırım, istihdam, altyapı gibi unsurlara harcanması için Afrika'daki hükümetlere ciddi miktarda mali destek sağlandı. Böylece güçlenen ve istikrarı artan ülkelerin terör örgütlerine karşı daha dirençli olacağı varsayılmaktaydı.

Bush döneminde kıtaya yönelik dış yardımlarda bir diğer önemli unsur da kıtanın ekonomik olarak gelişmesini sağlayıp yoksulluğu azaltmaktı. Bu durumun, hem ABD'yle Afrika ülkeleri arasındaki ticareti arttıracığı hem de yoksulluğun terörü besleyen yönünün önüne geçeceği düşünülmüştür (Fletcher 2006). Ayrıca, bu dönemde Bush yönetimi AIDS başta olmak üzere küresel etkisi

haiz çeşitli salgın hastalıklarla mücadele noktasında da AIDS'le Mücadelede Başkanın Acil Planı (PEPFAR), Başkanın Sıtma Girişimi (PMI) gibi birtakım hamlelerde bulunarak Afrika ülkelerine önemli miktarda kaynak ayırmıştır. (Rice 2005, 4-5; Radalet 2003, 113; U.S. Department of State 2021). Söz konusu hamleler, Bush yönetiminin AIDS'le mücadeleyi BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine getiren Clinton yönetimiyle aynı vizyonu paylaştığı anlamına geliyordu (Cox ve Stokes 2012, 304-306). Ayrıca, Bush döneminde sağlanan dış yardımlarda terörle mücadele konusunda Washington yönetimiyle ortak ya da benzer bir yaklaşıma sahip olan Mısır, Sudan, Etiyopya, Uganda ve Kenya gibi kıta ülkeleri ön plana çıkararak en fazla yardım alan on ülke arasında yer almıştır (U.S. Department of State Archive 2007; Tarnoff ve Lawson 2016, 13). Bush döneminde Washington yönetiminin kıtaya yönelik dış yardımları yaklaşık üç kat artmıştır (Fletcher 2006).

Bush'tan daha farklı bir üslupla ve selefini sürekli eleştirerek iktidara gelen Obama, Afrika politikasında bir ast-üst ilişkisi olarak düşündüğü dış yardımları azaltmak; eşit birer ilişki kurma biçimi olarak nitelendirdiği ticareti ise arttırmak arzusundaydı (Obe 2016). Ne var ki, Obama iktidarının sonuna gelindiğinde umulanın tam tersi bir tablo ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, 2016 yılında ABD ile Afrika ülkeleri arasındaki ticaret hacmi Bush dönemine kıyasla yaklaşık yüzde 65 oranında azalırken (The United States Census Bureau 2021), Washington yönetiminin kıtaya sağladığı dış yardımlar yüzde 35 oranında artarak 12.3 milyar dolara kadar ulaşmıştır (USAID 2021B). Bu süreçte Obama yönetimi, Bush'un iktidarı döneminde başlatılan PEPFAR ve PMI gibi sağlık alanındaki yardım programlarını da büyük oranda sahiplenmiştir (PEPFAR 2021). Ayrıca, Bush'un iktidarda olduğu 2005 yılında ABD dış yardımlarının yüzde 17'sini Afrika'ya yapılanlar oluşturuyorken, Obama'nın iktidarda olduğu 2015 yılında bu oran yüzde 32'ye kadar yükseldi (Tarnoff ve Lawson 2016, 14). Obama döneminde, ABD'nin en çok yardım sağladığı 15 ülkenin 10'unun (Mısır, Kenya, Nijerya, Etiyopya, Tanzanya, Uganda, Güney Sudan, Mozambik, Zambiya, Güney Afrika) kıta ülkesi olması dış yardımların Washington yönetiminin Afrika politikasındaki rolünü bariz bir şekilde göstermekteydi (Tarnoff ve Lawson 2016, 13).

Bolton'ın 2018 yılında açıkladığı Afrika stratejisinin dış yardımlar konusunda tutarsız hedefler içerdiği görülmüştür. Öyle ki, Bolton bir yandan Çin'in kıtaya gerçekleştirdiği dış yardımları Pekin yönetiminin stratejik amaçlarının bir aracı olduğu gerekçesiyle eleştirirken; diğer yandan uluslararası forumlarda sürekli olarak ABD'nin aleyhine oy kullanan ve/veya Washington yönetiminin çıkarlarının karşısında yer alan ülkelerin "Amerikan yardımlarından faydalanmaması" gerektiğini açıkça ifade etmiştir. Öte yandan,

Bolton'a göre birer ön koşul olarak yardım alan ülkelerin sağlık ve eğitime yatırım yapması, hesap verilebilirliği-şeffaf yönetişimi güçlendirmesi ve hukukun üstünlüğünü desteklemesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, dış yardımları Amerikan çıkarlarını en iyi şekilde korumak amacıyla kullanmayı hedefleyen Trump yönetiminin, seçici davranacağı ve söz konusu yardımların çok uluslu kurumlar aracılığıyla değil ikili temaslarla dağıtılacağı, Bolton'ın konuşmasından net bir şekilde anlaşılmıştır. Bu durumda Amerikan yönetimi, yeni dönemde Afrika'ya yönelik dış yardımlar hususunda verimsiz, başarısız ve şeffaflık bakımından problemleri haiz BM Barışı Koruma misyonlarını ve diğer bazı yardım programlarını eski gibi desteklemeyeceğini ilan etmiştir (Bolton 2019). Kısacası, Bolton'ın Afrika stratejisinde dile getirdiği hususlar, önde gelen donör ülkelerden olan ABD'nin Trump döneminde Afrika'ya sağladığı dış yardımlarda ciddi bir düşüş yaşanabileceği şeklinde yorumların yapılmasına neden olmuştur (Williams 2018).

Trump yönetiminin iktidara gelir gelmez bu alanda attığı ilk adımlardan biri Washington'ın diğer ülkelere, örgütlere ve programlara sağladığı dış yardımların bütçedeki payının azaltılmasına yönelikti (Amerikanın Sesi 2017; Mason 2020). Yürütme makamı bu hamlesini Afrika stratejisinde yer alan ABD dış yardımlarının israf ve suistimal edildiği; dolayısıyla ülkenin parasının nereye gittiği konusunda emin olunması gerektiği gerekçesiyle temellendirmiştir. Washington yönetiminin dış yardımları azaltma girişimi PEPFAR, Millennium Challenge Corporation, AGOA, Birleşik Devletler Afrika Komutanlığı (AFRICOM) gibi kıtayı yakından ilgilendiren bazı kurum ve/veya programları da kapsamaktaydı. Bu noktadan hareketle, bazı araştırmacılar tarafından Washington yönetiminin Afrika'daki imajının ciddi manada zedelenebileceği ihtimali dillendirilmiştir (Hong 2017). Benzer şekilde, Trump yönetiminin bu girişimi Kongre üyeleri tarafından ülkenin dış politikadaki itibarını ve nüfuzunu sarsabileceği gerekçesiyle reddedilmiştir. Üstelik Trump'ın ABD seçimlerinde başkan adayı olduğu Cumhuriyetçi Parti'den Mitchell McConnell, Bob Corker ve Andy Biggs gibi bazı etkili isimler de bu girişimin karşısında yer aldıklarını eleştirileriyle göstermişlerdir (Berman 2019; Walsh ve Barrett 2017). Neticede, Trump yönetimi çoğu zaman istediği kesintileri yapamamakla beraber, bu yöndeki çabalarını hemen her bütçe önerisinde gündeme getirmekten de geri kalmamıştır.

Obama dönemiyle paralel bir şekilde, Trump döneminde de ABD'nin Afrika'ya yönelik dış yardımları ciddi bir kesintiye maruz kalmamıştır. Bu kapsamda, Bush'un ilk döneminin sonunda yaklaşık 4.5 milyar dolara ulaşan ve Obama'nın iktidardaki son yılı olan 2016 yılında 12,9 milyar dolaylarında seyreden ABD'nin Afrika'ya sağladığı toplam dış yardım miktarı, verilerin

eksiksiz bir şekilde açıklanabildiği yıllar olan 2017 yılında 12.6 milyar dolar, 2018 yılında ise 12.5 milyar dolar düzeyindeydi (USAID 2021B). Aynı şekilde, 2017 yılında Trump yönetiminin en fazla dış yardım yaptığı 15 ülkenin 8'i (Mısır, Etiyopya, Kenya, Güney Sudan, Nijerya, Uganda, Tanzanya, Somali) Afrika ülkesiydi (USAID 2021C). Öte yandan, Bush ve Obama yönetimlerinin salgın hastalıklarla mücadelede Afrika'ya sağladığı desteğin aksine, 2020 yılında dünyayı sarsan Covid-19 salgını esnasında kendisi de salgından üst seviyede etkilenen Washington yönetimi Afrika'ya yardım elini uzatmada son derece etkisiz, isteksiz ve başarısız kalmıştır. Seleflerinin salgın hastalıklar karşısında ortaya koyduğu kolektif ve kapsamlı çabaları sergilemekten uzak bir görüntü çizen Trump yönetimi, yalnızca maske, solunum cihazı, çeşitli ekipmanlar ve sağlık ekibi desteği gibi birtakım sınırlı ikili yardımlar gerçekleştirmiştir (Voice of America 2020; USAID 2021D; Kirschner 2020). Diğer taraftan, Trump'ın iktidarda olduğu dönemde, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) başta olmak üzere birçok uluslararası örgütün öncülüğünde hayata geçirilen ve Covid-19 salgınıyla etkili bir şekilde mücadele edilmesi için gereken aşı ve sağlık malzemelerini dünyanın bütün ülkelerine daha adil bir şekilde ulaştırmayı amaçlayan Koronavirüs Aşısı Küresel Erişim Girişimi'ne (COVAX) destek verme konusunda da olumsuz bir tutum sergilenmiştir (Rauhala ve Abutaleb 2020). Geline nokta, Trump yönetiminin Afrika'ya ve dünyanın diğer bölgelerine yönelik dış yardımlar konusunda nispeten isteksiz olduğunu; ancak Kongre'nin ve birçok ABD'li siyasetçinin etkili muhalefeti neticesinde Bush ve Obama dönemlerinden gelen sorumlulukları zoraki bir şekilde de olsa devraldığını ifade etmek mümkündür. Trump'ın ardından iktidara gelen Biden'ın ise dış yardımlar bağlamında daha yumuşak bir tavır takınacağı söylenebilir. İktidara gelir gelmez, selefinin bir parçası olmayı ısrarla reddettiği COVAX girişimine yardım taahhüdünde bulunması, Biden yönetiminin bu yöndeki iradesini açıkça göstermektedir.

Terörle mücadele politikaları

El-Kaide, İŞİD (DAEŞ), Eş-Şebab, Tanrı'nın Direniş Ordusu (LRA) ve Boko Haram gibi terör örgütlerinin alan bulabildiği Afrika'da radikalizmle etkili bir şekilde mücadele edilmesi 1990'lı yıllardan bu yana Amerikan başkanlarının kıtaya yönelik stratejilerinin en önemli parçalarından birini oluşturmaktadır. Mogadişu'da Amerikan askerlerinin öldürülmesi ve ABD'nin Kenya-Tanzanya büyükelçiliklerinin teröristlerce bombalanması gibi olaylar sonucu dikkatleri üzerine çeken "Afrika'da terörizm/radikalizm" tehdidi algısı, 11 Eylül saldırılarının ardından zirve yapmıştır. Bush döneminde Afrika ülkelerinin güvenlik anlayışlarının yeterince sıkı olmaması, siyaseten istikrarsızlıkları,

kapasite noksanlıkları ve yönetilemeyen alanlarının çokluğu gibi faktörlerin terör örgütlerinin kıtadaki mevcudiyetini arttırdığı gerekçesiyle, ABD'nin terörle savaş politikaları bu coğrafyaya da yoğun bir şekilde uygulanmıştır. Washington yönetimi bu dönemde Afrika'nın muhtelif bölgelerinde terör örgütleriyle etkili bir şekilde mücadele edebilmek için üç ayrı stratejiye odaklanan bir yöntem benimsemiştir: Aşırılıkların giderilmesi için demokrasinin teşvik edilmesi, kırılgan ve istikrarsız ülkelerin güçlendirilmesi amacıyla dış yardımların artırılması ve askeri unsurların yoğun olarak kullanılması (Bush 2002; Gibler ve Miller 2012, 1203-1204; Aydın 2020, 68-72). Bush yönetiminin askeri unsurları terörle mücadelede etkin olarak kullanma yönündeki iradesi, bir yandan Doğu Afrika Terörle Mücadele Girişimi (EACTI), Terör Karşıtı Yardım Programı, Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi, Pan-Sahil İnisiyatifi ve Trans-Sahra Terörle Mücadele Ortaklığı (TSCTP) gibi girişimlerin/programların hayata geçirilmesine olanak sağlarken, diğer yandan ise çeşitli nedenlerle eleştirilmesine rağmen ABD'nin Afrika'daki askeri faaliyetlerinin amiral gemisi niteliğinde olan AFRICOM'un 2007 yılında kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Harbeson 2021; U.S. Department of States 2021; Akbal 2012; Aydın 2020, 71-72).

Seçim kampanyası boyunca Bush'a kıyasla daha ılımlı ve işbirliğine yakın bir görüntü çizen Obama, yalnızca askeri yöntemlere yaslanan "sert güç (*hard power*)" yaklaşımından ziyade, askeri yöntemlerle yumuşak güç (*soft power*) unsurlarının birlikte kullanımına dayanan "akıllı güç (*smart power*)" anlayışına ağırlık vermiştir. Bu nedenle, Obama iktidarında terörle mücadelede Bush dönemine kıyasla daha yumuşak bir geçiş yapabileceği öngörülmüştür (Bentley ve Holland 2014, 1-2). 2012 yılında yayımlanan Sahraaltı Afrika stratejisinde de terörle mücadelede askeri yöntemlerin benimsenmesinin yanı sıra, güvenlik sektöründe bölgesel iş birliği ve reform çabalarının desteklenmesi, çatışmaların önlenmesi, önlenemeyen çatışmalarda kitlesel kıyımların azaltılması ve sorumluların yargılanması, kıtada barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik girişimlerin desteklenmesi gibi maddeler yer almıştır (Obama 2012, 4-5). Ancak Obama yönetimi, yalnızca askeri yöntemlere odaklanılmasını eleştirerek iktidara gelmesine rağmen, terörle mücadelede Bush yönetimiyle benzer bir anlayışı benimsemek zorunda kalmıştır (Telatar 2014, 43-44). Bu bağlamda, Obama yönetimi bütçeden çeşitli askeri kalemlerde Afrika'ya ayrılan kaynak miktarını sürekli olarak arttırmış ve Bush tarafından 2007 yılında faaliyete geçirilen AFRICOM'u -beklentilerin aksine- sahiplenerek kapasitesini geliştirmeye yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Nihai noktada, 2016 yılına geldiğinde AFRICOM, Birleşik Devletler Avrupa Komutanlığı'nı (EUCOM) geride bırakarak 240 milyon dolarla Obama yönetiminin en çok bütçe ayırdığı askeri komutanlık olma unvanını kazandı (Volman 2009; Chief Financial Officer of

Department of Defence 2015; Chief Financial Officer of Department of Defence 2016; Aydın 2018, 244-245). Farklı bir üsluba/yaklaşımına sahip olmasına rağmen, Obama yönetiminin Afrika'da terörle mücadelede Bush dönemiyle benzer bir çizgide devam etmesinde ABD'nin kıtaya yönelik yaklaşımının bir devlet politikası hüviyetinde olması, başkanın kapsamlı bir Afrika stratejisinin bulunmaması, dış politikada kıtaya öncelik tanınmaması ve ulusal güvenlik danışmanlığının EUCOM eski başkanı General James L. Jones tarafından yürütülmesi gibi faktörler etkili olmuştur (Chan, Volman ve Keenan 2010, 90).

Trump'ın ulusal güvenlik eski danışmanının açıkladığı Afrika stratejisinde radikal hareketlerden kaynaklanan terörizmle mücadele edilmesi ve kıtada patlak veren çatışmaların önlenmesi/durdurulması ABD'nin bu coğrafyadaki dış politik hedeflerinden biri olarak ifade edilmiştir. Bu kapsamda Bolton, kıtada güvenliği sağlama yöntemi olarak ise bölgesel güvenlik tehditlerine karşı kıta ülkeleriyle birlikte hareket edilmesi, etkisiz kalan BM Barışı Koruma misyonlarının yeniden yapılandırılması ya da bu misyonlara verilen desteğin kesilerek ikili anlaşmalara odaklanılması ve terörle/aşırılıkla mücadelede zaaflı yaşayan ülkelere/bölgelere gerektiğinde tek taraflı müdahale edilmesi gibi yollar benimseneceğini vurgulamıştır (Bolton 2019; Schneidman ve Signe 2018). Heritage Foundation'daki konuşmanın ışığında, Trump'ın Afrika stratejisinin de önceki başkanların uyguladığı stratejilerin devamı niteliğindeki unsurlar barındırdığı görülmüştür. Öte yandan BM Barışı Koruma misyonlarına yönelik ABD desteğine ilişkin açıklamalar ve başkanlığın dış yardım konusundaki tereddüdü ülkenin Afrika'da terörle mücadeleye destek vermekte isteksiz olduğuna yönelik eleştirilere neden olmuştur (Olojo 2021). Trump yönetimi, ilerleyen süreçte, bir yandan önceki başkanlar döneminde uygulanan güvenlikçi politikaların sürdürülmesine dair bazı adımlar atarken, diğer yandan Afrika'da terörle mücadeledeki isteksizliğine yönelik endişeleri haklı çıkaran birtakım hamlelerde bulunmuştur.

Her ne kadar kâğıt üzerinde Trump yönetiminin Afrika'da terörle mücadele pratikleri kendisinden önceki başkanlarla büyük oranda benzerlikler içerse de, uygulamada bazı ciddi farklılıklar mevcuttu. Örneğin, Başkan Trump'ın iktidara gelir gelmez Başkanlık kararnamesi üzerinden aldığı ilk kararlardan biri aralarında Libya, Somali ve Çad'ın da bulunduğu, vatandaşlarının çoğunluğu Müslüman olan bazı ülkelerden ABD'ye gerçekleşen seyahatleri neredeyse yasaklayacak kadar zorlaştırmaktı. Trump yönetiminin ülkeyi terörden korumak amacıyla aldığını iddia ettiği bu karara karşı bazı federal mahkemeler direnmeye çalışmış, ancak karar nihayetinde uygulanmıştır (Guild, Bigo ve Carrera 2017, 1; BBC 2017). Diğer taraftan, 2017 yılının Ocak ayında başlayan yeni dönemin ardından Washington yönetimi Afrika'daki terör örgütlerine yönelik askeri

operasyonlarını da hızlandırdı. Bu hususta en dikkat çeken operasyonlar, ABD'nin Eş-Şebab terör örgütüne karşı Somali'de düzenlediği hava saldırılarıydı. 2018 yılının Ocak ayında Kenya'daki bir ABD üssüne bu örgüt tarafından yapılan saldırıda bir ABD askeri ve yine bu ülkenin vatandaşı iki müteahhit hayatını kaybetti. Sınırı geçen Eş-Şebab teröristleri tarafından gerçekleştirilen müdahale, Somali'de sürekli olarak bu terörist grupla mücadele eden ABD'ye Kenya'da yapılan ilk müdahaleydi. Obama yönetimi döneminde hava saldırılarının yerel halkta tepkiyi arttırdığı ve radikal gruplara katılımı teşvik ettiği tespit edilmesine rağmen, saldırının ardından bilhassa 2018 yılında ABD tarafından Somali'de 47 hava saldırısı düzenlemiştir. Bu rakam 2016 yılında gerçekleştirilen hava saldırıları ile kıyaslandığında yüzde 200'lük bir artış olduğu anlamına geliyordu (Gass 2019; Söğütü 2020, 79). Trump yönetiminin yalnızca askeri yöntemlere ağırlık vermesi, kendisinden önceki başkanların terörist unsurların güç kaybetmesi amacıyla kullandıkları "askeri olmayan yöntemleri" de gölgede bırakmıştır (Olojo 2021).

Trump döneminde Afrika'da güvenliğin sağlanması hususunda en dikkat çeken hamle ise Somali'de ve kıtadaki diğer ülkelerde yer alan teröristlerin ABD'nin anavatanını vurma kapasitesinden yoksun olduğu ve Washington yönetiminin öncelikli hedeflerine odaklanması gerekçesiyle kıtada yer alan AFRICOM askerlerinin sayısının 2020 yılının sonuna kadar yüzde 10 oranında azaltılması kararıydı (Browne 2018). Söz konusu karar, Başkan Trump'ın Afganistan'ın ve Irak'ın yanı sıra Somali'de yer alan yaklaşık 700 ABD askerinin de büyük bir bölümünü çekme yönündeki iradesiyle de desteklendi (West 2021). Zaman içerisinde uygulanmaya başlanan bu gibi kararlar, uzmanlar tarafından eleştirilerek "Eş-Şebab'ın varlığını sürdürdüğü bir ortamda risk teşkil ettiği" şeklinde yorumlanacaktı (Amerikanın Sesi 2020). ABD'nin kıta ülkelerinin en büyük askeri yardım tedarikçisi ve Barışı Koruma operasyonlarının en büyük destekçisi olduğu düşünüldüğünde, başkanlığın Afrika'daki askerlerin sayısını azaltma ve verimsiz olarak addedilen bazı BM misyonlarına yönelik desteği kesme kararı endişe vericiydi. Zira ABD'nin Afrika'da terörle mücadeleden geri adım atması durumunda, BM'nin ya da kıtada etkili olmaya çalışan eski ve yeni diğer aktörlerin Washington'ın ayrılmasıyla oluşan boşluğu doldurmaları mümkün görünmüyordu. Ayrıca, Somali ve Kenya hükümetleri de ABD'nin Afrika'daki -ve bilhassa Somali'deki- askerlerinin sayısını azaltmasının neticesinde Eş-Şebab terör örgütünün güç kazanmasından endişe etmekteydiler (West 2021).

İstikrar, ticaret ve yatırımlar arasındaki hassas denge göz önüne alındığında da, ABD'nin aşırı unsurlarla yeterince mücadele etmekten imtina ettiği bir ortamda, Amerikan şirketlerinin kıtada yatırım yapmasının ve Trump'ın en

büyük hedeflerinden bir tanesi olan ABD-Afrika ticaret hacminin arttırılmasının zora girmesi ihtimal dahilindeydi. Washington yönetiminin ABD'nin Afrika'daki askerlerinin sayısını azaltmaya yönelik bir karar almasının arkasında ise Trump yönetiminin ülkesinin diğer ülke ve bölgelerin güvenliklerini sağlamaya yönelik girişimlerinin masraflarını hizmet verdikleri ülkeden tahsil etme tutkusu yatmaktaydı. Geçmişte Suudi Arabistan ve Almanya'dan bu yönde talepte bulunan Amerikan yönetimi (Adler, Mason ve Holland 2017; Hernandez 2020; Vandiver 2017), Afrika'da bunu karşılayabilecek bir ülke bulunmaması sebebiyle buradaki askeri varlığını azaltma yoluna gitme kararı almıştı. Trump yönetimi, ayrıca, BM Barışı Koruma misyonlarının daha etkili bir hale getirilebilmesi iddiasıyla Mali'de bulunan BM Barış Gücü'nün başına Amerikalı bir yetkilinin, David Gressly'nin, getirilmesi için lobi çalışması yapmaktaydı. Ülkesinin yaptığı hiçbir harcamanın israf edilmemesi gerektiğini ifade eden Trump yönetimi, bu yöndeki girişimine gerekçe olarak ise Mali'de yer alan barış gücünün ülkede radikal terörizmin yükselişi karşısında yetersiz kalması ve merkezi hükümet ile ülkenin kuzeyinde yer alan Tuareg kabileleri arasında barışı sağlamada başarısız olması gösterilmektedir (Gramer 2020). Buradan hareketle, başkanlığın Afrika'da terörle mücadeledeki temel felsefesinin, idareyi eline almak ya da desteği çekmek olarak nitelendirilebileceği anlaşılabilir. Sonuç itibarıyla, terör örgütlerinin hızla alan kazandığı bir atmosferde ABD'nin çekilmesinin mantıklı olmadığı eleştirileri yapıldıysa da, Trump döneminde Washington yönetimi bir yandan kıtadaki terörist faaliyetlere yönelik askeri operasyonlarını sürdürürken, diğer yandan ise terörle mücadelede olası masraflarını en aza indirme yolunda çaba göstermiştir. 2020 yılında Trump'tan iktidarı devralan Biden yönetiminin de Afrika'da terörle mücadele yolunda etkili bir çaba göstermeye çalışması; ancak selefinden farklı olarak bunu daha yumuşak bir üslupla hayata geçirmesi kuvvetle muhtemeldir.

Çin'in Afrika'daki nüfuzunun dengelenmesi

ABD'nin Afrika politikası incelendiğinde, bu ülkenin dış politikadaki hamlelerinin kıtada varlık gösteren diğer aktörlerin dış politika stratejilerinden etkilendiği görülmektedir. Örneğin, Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında Afrika'ya ilgisi görece sınırlı olan Washington yönetimi, Batı Bloğunun çıkarlarının karşısında yer alan SSCB'nin kıtadaki nüfuzunu arttırması üzerine bu coğrafyaya daha fazla müdahil olma ihtiyacı hissetmiştir. Benzer bir durum Çin ve diğer aktörler için de söz konusudur. Her ne kadar SSCB'nin yıkılmasının ardından dünya üzerinde kalan tek süper güç olmanın verdiği motivasyonla kıta ülkelerini kendi anlayışı/çıkarları doğrultusunda dönüştürmeye çalışmışsa da, 1994 yılında Somali'nin başkenti Mogadişu'da Amerikan askerlerinin öldürülmesi

Washington'ın Afrika'da daha temkinli hareket etmesine sebebiyet vermiştir. Bahsi geçen temkinlilik hali ise ancak zamanla artan terörist saldırıların ve daha da önemlisi Washington yönetiminin kıtadaki çıkarlarını tehdit eden bir gücün, Çin'in, Afrika'daki nüfuz alanlarını genişletmesiyle sonuçlanmıştır. Bu kapsamda, ABD yirmi birinci yüzyıla birlikte Afrika'daki nüfuzunu her geçen gün arttıran Çin varlığını geriletme noktasında teyakkuza geçmiş ve kıtaya yönelik dış politikasını şekillendirirken Pekin faktörünü her geçen gün daha fazla göz önünde bulundurmamak durumunda kalmıştır. Öte yandan, SSCB'nin dağılışının ardından kıtadan hayli uzak kalan Putin yönetimindeki Rusya'nın Afrika'da yeniden etkili olma çabaları da Washington yönetiminin dikkatinden kaçmamıştır. Trump yönetiminin Afrika stratejisini açıklayan Bolton, Çin ve Rusya ikilisini kıtanın istikrarının altını oymakla suçlarsa da, konuşmanın bütünü dikkate alındığında eleştiri oklarının odağında daha ziyade Çin'in bulunduğu anlaşılabilir. Bu doğrultuda, Çin'in Afrika ülkelerinin menfaatine olmayan ticari pratikler uyguladığını savunan Bolton, Pekin yönetiminin borçlandırma yoluyla devletleri esir aldığını; Washington yönetimimin ise karşılıklı kazanç vadettiğini iddia etmekteydi (Bolton 2019).

Değindiği gibi, Afrika ülkeleriyle ticari ilişkilerin arttırılması Trump yönetiminin kıtaya yönelik en önemli dış politika hedefleri arasındaydı. Üstelik Obama dönemine kıyasla bu amacını nispeten gerçekleştiren Trump yönetimi döneminde ABD, 60 milyar dolar değerindeki ithalat-ihracat ilişkileriyle 2018 yılı verilerine göre Afrika'yla ticaret hacmi 20 milyar dolar olan Rusya'dan üç kat daha fazla ticaret yapmıştı (Rundell 2020). Ne var ki, Trump döneminde ABD'nin kıta ülkeleriyle ticaret hacmi Çin'in oldukça gerisinde kaldı. Zira Afrika ülkeleriyle toplam ticareti 2017 yılında 170 milyar doları, 2018 yılında 203 milyar doları, 2019 yılında ise 208 milyar doları bulan Çin; bu alanda en büyük rakibi ABD'ye kıyasla neredeyse dört kat daha fazla ticaret yapmıştı (China Africa Research Initiative 2021; İstikbal 2020, 26). Hiç şüphesiz Çin karşısındaki başarısız olarak nitelendirilebilecek bu tablo yalnızca Trump yönetimine özgü değildi. İlk kez 2000 yılında gerçekleştirilen Çin-Afrika İş Birliği Forumu (FOCAC) sayesinde hem Afrika ülkeleriyle ticaret hacmini yirmi yılda yaklaşık 20 kat arttıran hem de bu hususta kıta dışından gelen birçok aktöre örnek teşkil eden Pekin yönetimi, 2009 yılından itibaren ABD'yi geride bırakarak kıtanın en büyük ticari partneri olma vasfını eline geçirmişti. Rusya'nın da ticaret hacmini 2000-2012 yılları arasında 10 kattan fazla arttırdığı (Schneidman ve Signe 2018) ve 2013-2018 yılları arasında iki katına çıkardığı hesaba katıldığında (Akhiyadov 2019, 2), bir dönem Afrika pazarını önemli ölçüde kontrol eden ABD'nin Bush ve Obama dönemlerinde kıta ülkeleriyle ticaret hacminde önce hızlı bir yükseliş (Bush dönemi), ardından sert bir gerileme (Obama dönemi) yaşadığı açıktır.

Trump'ın iktidar olduğu süreçte ABD, Obama dönemine kıyasla kıta ülkeleriyle ilişkilerinde yeniden bir kırıldanma yaşasa da, bu dönemde Çin'in kıtada üzerindeki etkisini geriletmede hayli yetersiz kalmıştır (The United States Census Bureau 2021; China Africa Research Initiative 2021; Aydın 2020, 293-295). FOCAC'ın Çin-Afrika ilişkilerinde her geçen gün önem kazandığı ve Rusya'nın ilk kez 23-24 Ekim 2019'da Soçi'de düzenlediği Afrika zirvesine 43'ü üst düzey olmak üzere 54 Afrika ülkesinin katılım gösterdiği bir ortamda (Akhiyadov 2019, 1), aynı yılın Haziran ayında düzenlenen ABD-Afrika İş Zirvesi'ne katılımın Çin'in ve Rusya'nın organizasyonlarına kıyasla nispeten düşük olması bahsi geçen yetersizliği ortaya koyan bir gelişme olarak değerlendirilebilmektedir (Africanews 2019).

Afrika ülkeleri ekonomik potansiyellerinin yanı sıra uluslararası organizasyonlarda sahip oldukları oy güçleriyle de dikkat çekmektedir. Pekin yönetimi, Tayvan'ın uluslararası toplumdan izole edilmesi ve Çin'e yönelik insan hakları ihlallerine ilişkin suçlamaların bertaraf edilmesi gibi hususlar başta olmak üzere birçok konuda kıta ülkelerinin bu özelliğinden yararlanma yoluna gitmektedir. Diğer taraftan Bolton'ın, Trump yönetiminin Afrika stratejisini açıklarken, uluslararası forumlarda Washington yönetiminin menfaatlerinin aleyhine hareket eden ülkelerin cömert ABD yardımlarından faydalanamayacağını açıklaması da bu yönde bir muhteva taşımaktadır (Bolton 2019). Ancak birçok Afrika ülkesinin Çin'in BM'deki politikalarını desteklemesi ve 2020 yılının Ekim ayında 39 BM ülkesinin Pekin yönetimini "insan ve etnik azınlık haklarına saygı göstermeye" çağıran mektubunda hiçbir Afrika ülkesinin imzasının bulunmaması bu ülkenin kıta ülkeleri nezdindeki etkisini göstermesi itibariyle önem arz etmektedir (Putz 2020). Öte yandan kendi iç sorunları olarak gördüğü meseleleri uluslararası gündeme taşımaktan imtina eden Pekin yönetimi, Afrikalı devletler söz konusu olduğunda da benzer bir yaklaşım sergilemektedir. Batılıların ve ABD'nin "demokrasi, iyi yönetim ve insan hakları" gibi konularda Afrikalı devletleri/devlet adamlarını eleştiren yaklaşımına karşılık, Çin böyle bir tavrı ulusların iç işlerine karışmak olarak nitelendirmekte ve egemenlik haklarına saygısızlık olarak yorumlamaktadır (Eisenman 2006, 222-223; FMPRC 2006). Bu nedenle, Pekin yönetiminin bilhassa BM'deki veto gücünü kullanarak Afrikalı ülkelere ve/veya devlet insanlarına yönelik birçok girişimi engellediği ya da yumuşattığı bilinmektedir. Bu duruma ek olarak, ticari anlaşmalar ve yatırımlar yaparken Batılıların aksine ticaret ve siyasetin birbirinden ayrılması gerektiğini vurgulayan Pekin yönetimi (Bayram 2017, 238), yukarıda bahsi geçen hususlara dikkat ederek kıta ülkelerinin giderek daha fazla teveccühünü kazanmaktadır (Lekorwe, ve diğerleri 2016, 3-4). Diğer yandan, Bush ve Obama yönetimlerinin bu konudaki girişimlerinin aksine,

Trump yönetiminin Afrika stratejisinde büyük oranda ticarete odaklanması ve insan hakları, demokrasi, iyi yönetim gibi konuları mümkün olduğunca sınırlı ya da üstü kapalı bir şekilde dile getirmesi (Bolton 2019) de, başta ABD olmak üzere kıtada etkisini arttırmak isteyen aktörlerin Çin'in -geçmişte oldukça eleştirdikleri- pratiklerini kısmen benimsemek zorunda kaldıkları gerçeğini ortaya koymaktadır.

Dünyayı 2020 yılında sarsan Covid-19 salgını, zaman içerisinde Çin'in büyük güç olma -ya da büyük güç gibi davranma- kapasitesini test eder bir hale bürünmüştür. Virüsün kaynağı olduğu ve uluslararası toplumu geç bilgilendirdiği gibi ithamlarla çeşitli aktörler tarafından sıklıkla eleştirilen Pekin yönetimi; eleştirilere rağmen salgınla mücadelede başarılı bir performans sergilemiş ve salgınla başa çıkmakta oldukça zor günler geçiren ABD'nin aksine bu alandaki tecrübesini Afrika ülkeleriyle paylaşma yoluna gitmiştir. Her ne kadar, Çin tarafından satılan test kitlerinin bozuk çıkması ya da ikinci dalga virüs endişesiyle ülkedeki Afrikalılara kötü muamele edilmesi gibi iddialar gündeme gelse de, Pekin yönetiminin Covid-19 yardımları halihazırda sağlık sisteminde birtakım aksaklıklar yaşayan birçok Afrika ülkesi için oldukça faydalı olmuştur. Bu kapsamda, gerek Alibaba'nın kurucusu Jack Ma örneğinde olduğu gibi iş insanları gerekse Çin'in yetkili devlet mercileri Cezayir, Nijerya, Zimbabve, DRC, Etiyopya, Burkina Faso, Sudan, Cibuti ve Fildişi Sahili gibi ülkeler başta olmak üzere çeşitli Afrika ülkelerine maske, test kiti, koruyucu giysi, solunum cihazı ve yüz kalkanı gibi ekipmanlar göndermiştir. Ayrıca, Covid-19 konusunda Afrikalılara nispeten daha fazla tecrübe kazanan Çinli sağlık çalışanları da, kıtanın virüsle mücadelesine destek olması için bölgeye yönlendirilmiştir. (Mwareya 2020; Dinko 2021; Anna 2020; McGraw 2021). Daha da önemlisi, Sinovac ve Sinopharm aşılarının bulunmasının ardından birçok Afrika ülkesi aşıya erişimde Pekin yönetiminin hibelerinden ve taahhüt edilen öncelikli satış haklarından yararlanmıştır. Böylece, Çin Afrika'yla ilişkilerinde aşı diplomasisini etkin bir şekilde kullanma gayreti içerisinde olmuştur (Campbell 2021; Gargard 2021; Associated Press News 2021). Bu durumda, "virüsün kaynağı olan ülke" algısından sıyrılmaya çalışarak "virüsle mücadelede öncü ülke" rolüne soyunan Çin, Afrika'da geçmişte patlak veren salgınlarla mücadele etme hususunda oldukça yoğun bir çaba gösteren ABD'nin yerini alan bir görüntü çizmiştir. Öyle ki, Trump'ın salgınla ilgili adımları atmakta ve kamuoyunu bilgilendirmekte yetersiz kaldığı gerekçesiyle ülkesinin DSÖ'ye verdiği desteğini çekeceğini ilan ettiği bir ortamda (Steve ve Nichols 2020), Pekin yönetimi Afrika'ya yönelik tıbbi yardımlarını arttırmış ve kıtada Çin'e borçlu durumdaki devletlerin 2020 yılının sonuna dek ödemesi gereken faizsiz kredi borçlarını iptal etmiştir (FMPCRC 2021). Anlaşılabacağı üzere, Washington

yönetiminin kıtadaki nüfuzunu geriletmeye çalıştığı Çin, Afrika'da etkinliğini/imajını arttırma noktasında eline geçen her fırsatı ABD'ye kıyasla daha iyi bir şekilde değerlendirmiştir. Diğer taraftan, Biden yönetiminin uluslararası siyasette Çin'i dengeleme girişimleri göz önünde bulundurulduğunda, söz konusu çabaların Afrika'ya da yansması kaçınılmaz görünmektedir.

Sonuç

2018 yılında Bolton tarafından Heritage Foundation'da açıklanan ABD'nin Afrika stratejisi incelendiğinde, Trump yönetiminin kıtaya yönelik temel hedeflerinin kendisinden önceki başkanlarla birtakım benzerlikler taşıdığı görülebilmektedir. Bu kapsamda ilk olarak, ABD ile Afrika ülkeleri arasındaki ticaret hacminin arttırılması amaçlanmıştır. Covid-19 salgınının ülkeleri derinden etkilediği 2019 yılı dışında, Trump döneminde ABD'nin kıta ülkeleriyle ticaret hacmi Obama dönemine kıyasla sınırlı da olsa bir artış göstermiştir. Ancak, Kenya ile yürütülen Serbest Ticaret Anlaşması görüşmeleri AGOA'nın geleceği konusunda soru işaretlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. İkinci olarak, Afrika'ya yönelik dış yardımlarda seçici davranılacağı ve Amerikan çıkarlarının karşısında yer alan ya da bunları desteklemeyen ülkelerin söz konusu yardımlardan yararlanamayacağı belirtilmiştir. Bu dönemde, dış yardımlar konusunda oldukça isteksiz olan Trump yönetiminin kendisinden önceki başkanlardan kaynaklanan sorumluluklardan kaçamadığı, Covid-19 süreci örneğinde olduğu gibi yeni sorumluluklar almaktan ise imtina ettiği görülmüştür. Üçüncü olarak, kıtada terörle etkili bir şekilde mücadele edilmesi hedeflenmiştir. Ne var ki, bir yandan terör örgütlerine yönelik askeri operasyonlarını devam ettiren, diğer yandan ise Afrika'daki Amerikan askerlerinin sayısını azaltmaya çalışan Trump yönetimi, bu konuda tutarsız bir görüntü çizmiştir. Son olarak, Çin başta olmak üzere rakip aktörlerin kıtadaki nüfuzlarının dengelenmesi Trump döneminde ABD hükümetinin Afrika'daki dördüncü hedefi olarak açıklanmıştır. Ancak ticaret hacmi, kıta ülkelerinin uluslararası organizasyonlardaki desteği ve Covid-19 döneminde yürütülen sağlık diplomasisi üzerinden Pekin yönetimi, Washington'dan daha somut neticeler elde etmiş; diğer bir ifadeyle, Trump yönetimi Çin'in Afrika'daki artan varlığını dengelemeye yönelik çabalarında büyük oranda başarısız olmuştur.

Kaynakça

Adler, Stephen J., Jeff Mason, ve Steve Holland. 2017. *Exclusive: Trump complains Saudis not paying fair share for U.S. defense*. 28 Nisan. <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-mideast-exclusive-idUSKBN17U08A> (erişildi: Mayıs 15, 2021).

- Africanews. 2019. <https://www.africanews.com/2019/06/10/us-africa-business-summit-prepares-to-welcome-heads-of-state-and-global-business-leaders-to-maputo/>. 09 Aralık. <https://www.africanews.com/2019/06/10/us-africa-business-summit-prepares-to-welcome-heads-of-state-and-global-business-leaders-to-maputo/> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Akbal, Özdemir. 2012. "ABD'nin Afrika'ya Uzanan Eli: U.S. Africom. 12 Haziran. <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/amerika-arastirmalari-merkezi/abd-nin-afrikaya-uzanan-eli-u-s-africom> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Akhiyadov, Mokhmad. 2019. *Rusya Afrika Kitasına Geri Dönüyor*. İstanbul: İnsamer.
- Amerikanın Sesi. 2020. *Başkan Trump'ın Somali'den Asker Çekme Kararı Sorgulanıyor*. 06 Aralık. <https://www.amerikaninsesi.com/a/abd-baskani-trump-in-somali-den-asker-cekmem-karari-sorgulaniyor/5689141.html> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Amerikanın Sesi. 2017. *Trump Bütçede Büyük Kesintiler Öngörüyor*. 23 Mayıs. <https://www.amerikaninsesi.com/a/teump-sosyal-programlarda-kesintiye-gidiyor/3867287.html> (erişildi: Nisan 15, 2021).
- Anna, Cara. 2020. *Aid groups 'alarmed' by little US coronavirus assistance*. 12 Haziran. <https://apnews.com/article/e8502c6c8556ed5ff3ca84e48b198753> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Associated Press News. 2021. *China says providing vaccines to almost 40 African nations*. 20 Mayıs. <https://apnews.com/article/united-nations-africa-china-business-coronavirus-pandemic-ad395006fe0c4daf0e13c3be02f07cc7> (erişildi: Mayıs 25, 2021).
- Aydın, Hasan. 2020. 11 Eylül Saldırıları ve ABD'nin Afrika'da Terörle Savaş Politikası. 11 Eylül Dosyası içinde, yazar Nurettin Taşar, 66-75. Ankara: *Diplomasi ve Strateji Dergisi*.
- Aydın, Hasan. 2018. *Amerikan Dış Politikasında Afrika*. İstanbul: Alelmas Yayıncılık.
- Bayram, Mürsel. 2017. Çin'in Darfur Politikası. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi* 1, no. 1: 229-250.
- BBC. 2017. *Trump'm seyahat yasağı yürürlüğe girdi*. 30 Haziran. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40452907> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Bentley, Michelle, ve Jack Holland. *Obama's Foreign Policy: Ending the War on Terror*. New York: Routledge.
- Berman, Russell. 2014. *The GOP Finally Rejects Trump*. 26 Temmuz 2019. <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2019/07/trump-budget-republican-rebuke/594892/> (erişildi: Nisan 15, 2021).
- Bolton, John. 2019. *A New Africa Strategy: Expanding Economic and Security Ties on the Basis of Mutual Respect*. 20 Şubat. <https://www.heritage.org/global-politics/report/new-africa-strategy-expanding-economic-and-security-ties-the-basis-mutual> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Browne, Ryan. 2018. *US to reduce number of troops in Africa*. 15 Kasım. <https://edition.cnn.com/2018/11/15/politics/us-reduce-troops-africa/index.html> (erişildi: Mayıs 15, 2021).

- Bush, George W. 2002. *The National Security Strategy of the United States of America*. Washington: The White House (erişildi: Mart 15, 2021).
- Campbell, John. 2021. *Vaccine Diplomacy: China and SinoPharm in Africa*. 06 Ocak. <https://www.cfr.org/blog/vaccine-diplomacy-china-and-sinopharm-africa> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Chan, Stephen, Daniel Volman, ve Jeremy Keenan. 2010. The origins of AFRICOM: the Obama Administration, the Sahara Sahel and US Militarization of Africa. *US militarization of the Sahara-Sahel: Security, Space & Imperialism* içinde, yazan Concerned Africa Scholars, 84-90.
- Chief Financial Officer of Department of Defence. 2015. *Operation and Maintenance Overview Fiscal Year 2016 Budget Estimates*. Şubat. <http://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2016/> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Chief Financial Officer of Department of Defence. 2016. *Operation and Maintenance Overview Fiscal Year 2017 Budget Estimates*. 02. http://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2017/fy2017_OM_Overview (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- China Africa Research Initiative. *Data: China-Africa Trade*. 2021. <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Clinton, Bill. 1998. *A National Security Strategy for a New Era*. Washington: The White House, (erişildi: Mart, 2021).
- Cox, Micheal, ve Dough Stokes. 2012. *Us Foreign Policy*. New York: Oxford University Press.
- Dinko, Dinko Hanaan. 2021. *China's 'mask diplomacy' wins influence across Africa, during and after the pandemic*. 10 Mart. <https://theconversation.com/chinas-mask-diplomacy-wins-influence-across-africa-during-and-after-the-pandemic-153048> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Eisenman, Joshua. 2006. China's Africa Strategy. *Current History* 105, no. 691: 219-225.
- Ersor, Linda. 2013. *US food producers lobby against AGOA*. 30 Aralık. <https://agoa.info/news/article/5322-us-food-producers-lobby-against-agoa.html> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Felter, Claire. 2020. *What Would a U.S.-Kenya Trade Deal Mean?* 21 Şubat. <https://www.cfr.org/in-brief/what-would-us-kenya-trade-deal-mean> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Fletcher, Michael A. 2006. *Bush Has Quietly Tripled Aid to Africa*. 31 Aralık. <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/12/30/AR2006123000941.html> (erişildi: Nisan 15, 2021).
- FMPRC. 2021. *China-Africa friendship emerges still stronger from COVID-19 test, says Chinese FM*. 02 Ocak. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1844090.shtml (erişildi: Mayıs 25, 2021).

- FMPRC. 2006. *Ministry of Foreign Affairs of People's Republic of China: FOCAC Archive*. 25 Temmuz. <http://www.fmprc.gov.cn/zflt/eng/zxxx/t264759.htm> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Gargard, Geebio. 2021. *Effective Covid-19 Vaccine Diplomacy – Africa's Only Hope*. 16 Temmuz. <https://newglobalperspectives.org/effective-covid-19-vaccine-diplomacy-africas-only-hope/> (erişildi: Temmuz 25, 2021).
- Gass, Jonathan. 2019. *Trump's Africa surprise*. 04 Şubat. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/trump-s-africa-surprise-2/> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- GBO Corrospendent. 2020. *What does a free US-Kenya trade deal mean for Africa?* 02 Temmuz. <https://www.globalbusinessoutlook.com/what-does-a-free-us-kenya-trade-deal-mean-for-africa/> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Gerstenfeld, Arthur, ve Raphael J. Njoroge. 2003. African Growth and Opportunity Act (AGOA). *The International Journal of Business Disciplines* (The International Journal of Business Disciplines) 14, no. 2: 1-19.
- Gibler, Douglas M., ve Steven V. Miller. 2012. Comparing the Foreign Aids Policies of President Bush and. *Social Science Quarterly*, 93, no. 5: 1202-1217.
- Gramer, Robble. 2020. *U.S. Tussles With France, U.N. Over Counterterrorism Efforts in West Africa*. 21 Mayıs. <https://foreignpolicy.com/2020/05/21/trump-united-nations-terrorism-threat-west-africa-united-states-minusma-sahel-counterterrorism-mali/> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Guild, Elspeth, Dider Bigo, ve Sergio Carrera. 2017. Trump's Travel Bans: Harvesting personal data and requiem for the EU-US Privacy Shield. *Policy Insights*: 1-9.
- Harbeson, John. *War on Terrorism in Africa*. 2021. https://www.cfr.org/content/thinktank/Lyman_chapter_Terrorism.pdf (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Hastedt, G. P. 2008. *Amerikan Foreign Policy: Par, Present, Future* (7. Baskı b.). New Jersey: Pearson.
- Hernandez, Michael Gabriel. *Saudis paid about \$500M for US troops: report*. 2020. <https://www.aa.com.tr/en/americas/saudis-paid-about-500m-for-us-troops-report/1706005> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Hong, David. 2017. *Trump Plan To Cut Foreign Aid Endangers U.S. Interests*. 30 Mart. https://www.huffpost.com/entry/trump-plan-to-cut-foreign-aid-endangers-us-interests_b_58dd1244e4b0fa4c0959867c (erişildi: Nisan 15, 2021).
- İstikbal, Deniz. 2020. *Afrika'da İş Birliği ve Rekabet: Türkiye ve Çin*. İstanbul: SETA.
- Kanat, K., Diptaş, S., Hannon, J., & Dudden, L. 2018. *Trump'ın Bir Yılı*. İstanbul: SETA.
- Kiremitçi, Mustafa Sencer. 2013. Soğuk Savaş Sonrası Afrika Kıtasına Yöneli kDış Yardımlar: ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Örnekleri. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Uzmanlık Tezi.

- Kirschner, Noelani. 2020. *U.S. provides coronavirus aid across Africa*. 16 Nisan. <https://share.america.gov/u-s-provides-coronavirus-aid-across-africa/> (erişildi: Nisan 15, 2021).
- Langton, Danielle. 2008. *U.S. Trade and Investment Relationship with SubSaharan Africa: The African Growth and Opportunity Act and Beyond*. Washington: Congressional Research Service.
- Lawson, Letitia. 2007. U.S. Africa Policy Since Cold War. *Strategic Insights* 1, no. 6: 1-15.
- Lekorwe, Mogopodi, Anyway Chingwete, Mina Okuru, ve Romaric Samson. 2016. *China's growing presence in Africa wins*. Akra: Afro Barometer.
- Mason, Jeff. 2020. *Exclusive: Trump proposes 21% cut in U.S. foreign aid in budget proposal - officials*. 09 Şubat. <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-budget-foreign-exclusive-idUSKBN2030Q5> (erişildi: Nisan 15, 2021).
- Mcgraw, Meridith. 2021. *Trump courts Africa to counter coronavirus – and China*. 01 Nisan. <https://www.politico.com/news/2020/05/29/trump-africa-counter-coronavirus-china-288106> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Mckinsey Global Institute. 2016. *Lions on the Move II: Realizing The Potential of Africa's Economies*. New York: Mckinsey & Company.
- Meltzer, Joshua P. 2016. *Deepening the United States-Africa trade and investment relationship*. 28 Ocak. <https://www.brookings.edu/testimonies/deepening-the-united-states-africa-trade-and-investment-relationship/> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Mwareya, Ray. 2020. *Vaccine diplomacy and the US-China rivalry in Africa*. 07 Aralık. <https://www.aljazeera.com/opinions/2020/11/7/africa-vaccine-diplomacy-and-the-us-china-rivalry> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Obama, H. Barack. 2015. *National Security Strategy*. Washington: The White House (erişim: Mart 15, 2021).
- Obama, H. Barack. 2012. *U.S. Strategy Toward Sub-saharan Africa*. Washington: The White House, (erişim: Mart 15, 2021).
- Obe, Alex Vines. 2016. *Trade Not Aid: Obama's Africa Legacy*. 20 Eylül. <https://www.chathamhouse.org/2016/09/trade-not-aid-obamas-africa-legacy> (erişildi: Nisan 15, 2021).
- Office of The United State Trade Representative. 2021b. *Nigeria*. <https://ustr.gov/countries-regions/africa/nigeria> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Office of The United State Trade Representative. 2021a. *South Africa*. <https://ustr.gov/countries-regions/africa/southern-africa/south-africa> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Office of The United States Trade Representative. 2021c. *Angola*. <https://ustr.gov/countries-regions/africa/southern-africa/angola> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Office of The United States Trade Representative. 2020. *Joint Statement Between the United States and Kenya on the Launch of Negotiations Towards a Free Trade Agreement*. 08 Temmuz. <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press->

- releases/2020/july/joint-statement-between-united-states-and-kenya-launch-negotiations-towards-free-trade-agreement (erişildi: Mart 15, 2021).
- Oğuzlu, T. 2020.. *Seçim Öncesi ABD'nin Dış Politika Vizyonu Üzerine Bir Fikir Egzersizi*. Mart 15, 2021 tarihinde <https://fikirturu.com/jeo-strateji/secim-oncesi-abdnin-dis-politika-vizyonu-uzerine-bir-fikir-egzersizi/> adresinden alındı
- Olojo, Akinola. 2021. *Joe Biden and counter-terrorism in Africa: more of the same?* 20 Ocak. <https://issafrica.org/iss-today/joe-biden-and-counter-terrorism-in-africa-more-of-the-same> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- PEPFAR. *Pepfar Funding*. 2021. <https://www.pepfar.gov/documents/organization/252516.pdf> (erişildi: Nisan 15, 2021).
- Prosper Africa. 2021. *About Prosper Africa*. <https://www.prosperafrica.gov/about/> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Putz, Catherine 2020. *Which Countries Are For or Against China's Xinjiang Policies?* 09 Ekim. <https://thediplomat.com/2020/10/2020-edition-which-countries-are-for-or-against-chinas-xinjiang-policies/> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Radalet, Steven. 2003. "Bush and Foreign Aid," *Foreign Affairs*: 104-117.
- Rauhala, Emily, ve Yasmeen Abutaleb. 2020. *U.S. says it won't join WHO-linked effort to develop, distribute coronavirus vaccine*. 01 Eylül. https://www.washingtonpost.com/world/coronavirus-vaccine-trump/2020/09/01/b44b42be-e965-11ea-bf44-0d31c85838a5_story.html (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Rice, Susan E. 2005. *U.S. Foreign Assistance to Africa: Claims vs. Reality*. Washington: Brookings.
- Rundell, Sarah. 2020. *Russia's trade with Africa: The real deal or smoke and mirrors?* 28 Nisan. <https://www.gtreview.com/magazine/volume-18-issue-2/russias-trade-africa-real-deal-smoke-mirrors/> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Schneidman, Witney. 2020. *Can an investment summit save Trump's Africa policy?* 04 Şubat. <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2020/02/04/can-an-investment-summit-save-trumps-africa-policy/> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Schneidman, Witney, ve Brionne Dawson. 2020. *The US and Kenya launch negotiations on a free trade agreement. Will they succeed?* 29 Temmuz. <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2020/07/29/the-us-and-kenya-launch-negotiations-on-a-free-trade-agreement-will-they-succeed/> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Schneidman, Witney, ve Landry Signe. 2018. *The Trump administration's Africa strategy: Primacy or partnership?* 20 Aralık. <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2018/12/20/the-trump-administrations-africa-strategy-primacy-or-partnership/> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Shaban, Abdur Rahman Alfa. 2017. *Trump to African leaders: Many of my friends trying to get rich in your countries*. 21 Eylül. <https://www.africanews.com/2017/09/21/trump-to>

- african-leaders-many-of-my-friends-trying-to-get-rich-in-your-countries/ (erişildi: Mart 15, 2021).
- Signe, Landry. 2018. *Africa's consumer market potential: Trends, drivers, opportunities and strategies*. Washington: Africa Growth Initiative at Brookings.
- Signe, Landry, ve Eric Olander. 2019. *Can Trump's Prosper Africa make America greater than China and other partners in Africa?* 26 Haziran. <https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2019/06/26/can-trumps-prosper-africa-make-america-greater-than-china-and-other-partners-in-africa/> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Söğütü, Gözde. 2020. Terörle Savaş Söylemi Doğrultusunda ABD'nin Somali Politikası. *Afrika Dosyası: ABD-Afrika İlişkileri içinde*, yazar Hasan Aydın, 69-85. Ankara: *Diplomasi ve Strateji Dergisi*.
- Steve, Holland, ve Michelle Nichols. 2020. *Trump cutting U.S. ties with World Health Organization over virus*. 29 Mayıs. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-trump-who-idUSKBN2352YJ> (erişildi: Mayıs 25, 2021).
- Tarnoff, Curt, ve Marian L. Lawson. 2016. *Foreign Aid: An Introduction to U.S. Programs and Policy*. Washington: Congressional Research Service.
- Telatar, Gökhan. 2014. "Barack Obama, the War on Terrorism and the US Hegemony," *Alternatives :Turkish Journal Of International Relations* 13, no. 4: 41-58.
- The United States Census Bureau. *Trade in Goods with Africa*. 2021. <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c0013.html> (erişildi: Mart 15, 2021).
- U.S. Department of State Archive. 2007. *Fact Sheet, The United States and International Development: Partnering*. 06 Ağustos. <https://2001-2009.state.gov/r/pa/prs/ps/2007/aug/90348.html> (erişildi: Nisan 15, 2021).
- U.S. Department of State. 2021. Celebrating Life: Latest PEPFAR Results. *state.gov*. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/08/Fact-Sheet-Celebrating-Life-Latest-PEPFAR-Results.pdf> (erişildi: Nisan 15, 2021).
- U.S. Department of State. 2021 *Programs and Initiatives*. <https://www.state.gov/j/ct/programs/index.htm#TSCTP> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- United States International Trade Commission. 2021. *Trade Dataweb*. <https://dataweb.usitc.gov/> (erişildi: Mart 15, 2021).
- USAID. 2021C. *Foreign Aid Explorer*. <https://foreignassistance.gov/> (erişildi: Nisan 15, 2021).
- USAID. 2021A. *Prosper Africa*. <https://www.usaid.gov/prosperafrika> (erişildi: Mart 15, 2021).
- USAID. 2021D. *State Department: The United States Is Leading The Humanitarian And Health Assistance Response to Covid-9*. <https://www.usaid.gov/news-information/fact-sheets/mar-2020-us-leading-humanitarian-and-health-assistance-response-covid-19> (erişildi: Nisan 15, 2021).
- USAID. 2021B. *U.S. Foreign Aid by Country*. <https://www.explorer.usaid.gov/> (erişildi: Nisan 15, 2021).

- Vandiver, John. 2017. *Trump demands Germany pay for US protection*. 18 Mart. <https://www.stripes.com/theaters/europe/trump-demands-germany-pay-for-us-protection-1.459342> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Vitali, Ali, Kasie Hunt, ve Frank Thorp V. 2018. *Trump referred to Haiti and African nations as 'shithole' countries*. 12 Ocak. <https://www.nbcnews.com/politics/white-house/trump-referred-haiti-african-countries-shithole-nations-n836946> (erişildi: Mart 15, 2021).
- Voice of America. 2020. *U.S. Leads Way in COVID-19 Assistance in Africa*. 10 Temmuz. <https://editorials.voa.gov/a/u-s-leads-way-in-covid-19-assistance-in-africa/5456922.html> (erişildi: Nisan 15, 2021).
- Volman, Daniel. 2009. *Africom to Continue Under Obama*. 11 Haziran. <https://www.globalresearch.ca/africom-to-continue-under-obama/14131> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Walsh, Deirdre, ve Ted Barrett. 2017. *Why Trump's budget can't pass Congress*. 23 Mayıs. <https://edition.cnn.com/2017/05/23/politics/why-trumps-budget-cant-pass-congress/index.html> (erişim: Nisan 15, 2021).
- West, Sunguta. 2021. <https://jamestown.org/program/u-s-withdrawal-or-disengagement-from-somalia-assessing-somalias-and-kenyas-concerns/>. 12 Mart. <https://jamestown.org/program/u-s-withdrawal-or-disengagement-from-somalia-assessing-somalias-and-kenyas-concerns/> (erişildi: Mayıs 15, 2021).
- Westcott, Nicholas. 2019. "Briefing: The Trump Administration's Africa Policy," *African Affairs* 118, no. 473: 737-749.
- Williams, Brock R. 2015. *African Growth and Opportunity Act (AGOA): Background and Reauthorization*. Washington: Congressional Research Service.
- Williams, Katie Bo. 2018. *Trump's New Africa Plan: Fewer US Troops and Aid, More Investment and Deals*. 13 Aralık. <https://www.defenseone.com/policy/2018/12/trumps-new-africa-plan-fewer-us-troops-and-aid-more-investment-and-deals/153534/> (erişildi: Nisan 15, 2021).
- WITS. 2021. *United States trade balance, exports and imports by region*. <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/USA/Year/2018/TradeFlow/EXIMP/Partner/by-region> (erişildi: Mart 15, 2021).



Araştırma Makalesi

Küresel Güney bağlamında iklim etiği ve iklim adaleti uygulamaları

Aygül Akkuş^{1*}

¹ Arş. Gör., Kapadokya Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye. ORCID: 0000-0003-0748-8128.

* İletişim: aygul.akkus@kapadokya.edu.tr

Gönderim: 21.12.2021; Kabul: 31.12.2021. DOI: <http://dx.doi.org/10.38154/cjas.17>

Öz: İklim krizinden kaynaklanan sorunların salt teknik bir mesele olmamasının anlaşılmasıyla iklim krizinin oluşumunda ve bu krizin çözümü için sorumluluk üstlenme konusunda iklim adaleti kavramı tartışılmaya başlanmıştır. İklim krizine en çok etkisi olanların bu krizden en az etkilenenler olduğu gerçeği iklim adaletinin temelini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Amerika, Asya ve Afrika kıtaları ele alınarak iklim adaleti ile iklim etiği politika ve uygulamaları incelenmektedir. İklim adaletinin iklim etiğinden ayrı düşünülemez ve bunun aynı zamanda bir etik sorun olduğundan hareketle çalışmada, çevre etiği anlayışlarından yola çıkılarak iklim etiği ve iklim adaleti tartışmalarının ele alınması amaçlanmıştır. Yöntem olarak, literatür taraması yapılmış, kavramsal çerçeve ve etik temellere dayandırılarak iklim adaleti arayışları ve örnekler üzerinden iklim adalet(sizli)ği değerlendirmeye alınmıştır. Sonuç olarak, ahlaki ilgi alanı çevre merkezliğe yöneldiği taktirde, iklim krizinden kimin sorumlu olduğu, hangi türlerin, hangi sınıfların ve ekosistemdeki hangi canlı-cansız varlıkların bu krizden en fazla etkilenmekte olduğu, kimin ve/veya neyin korunması gerektiği, gelecek kuşak haklarının göz önüne alınması, koruma misyonunu kimin üstleneceği gibi sorular ağırlık kazanmış olur. Oluşturulacak bu bütüncül perspektif ile ekosistemin tamamı için sorumlulukların paylaşıldığı, etik değerlerin ön plana çıktığı, hakkaniyet ve adalet kavramlarının canlı-cansız tüm varlıklar için yerini bulduğu bir iklim krizi çözüm arayışı gerçekleşebilecektir. Bu sorulara verilecek cevaplar çerçevesinde oluşturulacak etik anlayış gerek iklim etiğinin, gerek iklim adaletinin sağlanmasının temellerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu sorular çerçevesinde benimsenecek iklim etiği yaklaşımı ile canlı-cansız varlıkları da ahlaki ilgi alanına alan, türler arası, uluslararası, sınıflar arası, kuşak içi ve

kuşaklar arası bir küresel iklim adaleti anlayışı oluşturulması gerekliliği kaçınılmaz olarak görülmektedir.

Anahtar kelimeler: etik, çevre etiği, iklim krizi, iklim etiği, iklim adaleti

Climate ethics and climate justice in the context of the Global South

Abstract: The fact that those most affected by the climate crisis are those who are least affected by it forms the basis of climate justice. This study examines climate justice and climate ethics policies and practices by addressing the Americas, Asia and Africa continents. Considering that climate justice cannot be considered separately from climate ethics and that this is an ethical issue at the same time, it is aimed to deal with climate ethics and climate justice debates based on environmental ethics understandings. As a method, literature review was made, climate justice searches and examples were evaluated based on the conceptual framework and ethical foundations. As a result, if the moral interest turns towards ecocentrism, who is responsible for the climate crisis, which species, which classes and which living and non-living things in the ecosystem are most affected by this crisis, who and/or what should be protected, and the rights of future generations should be taken into consideration. Questions such as who will undertake the protection mission gain weight. With this holistic perspective to be created, it will be possible to seek a solution to the climate crisis in which responsibilities for the entire ecosystem are shared, ethical values come to the fore, and the concepts of fairness and justice find their place for all living and non-living beings. The ethical understanding to be formed within the framework of the answers to these questions constitutes the basis of both climate ethics and climate justice. Therefore, it seems inevitable that with the climate ethics approach to be adopted within the framework of these questions, it is inevitable to establish an understanding of global climate justice that includes living and non-living things in the field of moral interest, interspecies, international, inter-class, intra-generational and intergenerational global climate justice.

Keywords: ethics, environmental ethics, climate crisis, climate ethics, climate justice

Giriş

İklim krizinden kaynaklanan sorunlar ve çözüm arayışlarının salt teknik bir sorun olmadığı, bunun aynı zamanda sosyal, ekonomik ve ekolojik bir adalet anlayışını da ifade etmesi gerektiği gündeme gelmiştir. İklim adaleti kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlayan herkesin adil, sağlıklı ve dengeli çevresel koşullarda yaşamasına ve çevresel etkilerin adil paylaşımı bakış açısına dayalı çevresel adalet kavramıdır. 1980'lerde Birleşik Devletler'de patlak veren Çevresel Adalet Hareketi'nin bir uzantısı olarak ortaya çıkan İklim Adaleti Hareketi, küresel ölçekte oldukça geniş bir tabana yayılan, sadece iklim adaleti savunucularını değil, aynı zamanda doğa korumacıları, yerli halkları, neoliberal politika ve kapitalizm karşıtlarını da içine alan bir kapsayıcılığa sahiptir (Allen 2015, 51; akt. Kaya 2017, 92).

Küresel bir iklim anlayışının tasarımında ve geliştirilmesinde, özellikle son 50 yılda, adalet düşüncesine diğer farklı düşüncelerden daha fazla önem vermiş olan siyaset felsefecileri için de önemli rol üstlenmeleri beklenmektedir (Rawls 1999, 3). İklim adaleti söylemi sadece fayda ve maliyetlerin eşitsiz dağılım sorunu değil, aynı zamanda bu adaletsizlikle bağlantılı olarak karar alma süreçlerine katılımı, kaynaklara eşit erişim hakkını, ekonomik, toplumsal ve çevresel alanlardaki eşitsizlikleri, nesil içi ve nesiller arası adaleti de dile getirmektedir (Reese 2016, 524). Zamansal, mekânsal, sınıfsal ve toplumsal cinsiyet temelli hakların eşit dağılmadığı bir adaletsizlik sistemine iklim krizinden kaynaklı sorunların yarattığı eşitsizlik boyutunun da eklenmesiyle iklim adaleti kavramı ön plana çıkmıştır.

İklim adaleti kapsamında değerlendirilmesi gereken üç temel unsurdan bahsetmek mümkündür. Bunlardan birincisi, iklim krizinin yarattığı sorunlarda mekânsal olarak kırılganlığın yüksek olduğu bölgelerde coğrafi açıdan yaşanan ve sonucunda iklim mülteciliğine kadar varan dezavantajlılık boyutudur. İkincisi, ekonomik ve sosyal faktörlere bağlı olarak, ülkelerin gelişmişlik düzeyinin yetersiz olmasından dolayı yaşanan iklim krizine uyum sorunu, bireylerin sınıfsal konumu, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi dezavantajlı durumlar, üçüncü olarak ise gelecek kuşakların hakları ve ekosistemdeki iklim krizinden etkilenen tüm canlı-cansız varlıkların dâhil edildiği bir etik anlayış iklim adaleti kapsamında değerlendirilebilir.

Çalışmada iklim etiği temellerine dayandırılarak iklim adaleti kavramı ve Amerika, Afrika ve Asya kıtalarındaki iklim adaleti uygulamaları araştırılmıştır. Söz konusu üç kıtanın seçilmesindeki amaçlardan birinin, Amerika kıtasının ABD'nin neden olduğu karbon salımı nedeniyle iklim krizine yüksek oranda etkide bulunması, ancak aynı zamanda bu krizden en çok etkilenen ülkelerden ve bulunduğu kıtanın da bu krizden en çok etkilendiği bölgelerden biri

olmasıdır. ABD tarihsel sorumluluk açısından iklim krizinde en yüksek paya sahip ülkelerden biridir. Ekonomik sistemi ve üretim süreçleri büyük ölçüde fosil yakıtlara dayanan ABD, en yüksek sera gazı emisyonuna sahip ülkeler listesinde uzun süre ilk sırada yer aldıktan sonra 2007’de Çin’in ardından ikinciliğe yerleşmiştir (Friedrich, Ge ve Pickens 2017; akt. Oğuz 2019, 525). Bölgeler, ülkeler ve hatta ülke içerisinde bile adaletsizlik yaşanabildiği göz önüne alınırsa, salım oranları kişi başına eşit olarak ve adaptasyonun finansal maliyetleri, sera gazı salımları için tarihi sorumluluk temel alınarak dağıtılmalıdır (Bell 2010, 478).

Bunların dışında, Afrika kıtasının sera gazı emisyonunun oldukça düşük olması, ancak iklim krizinin yol açtığı etkilerden en fazla zarar görecektir bölgelerden biri olması, çalışmada bu bölgenin ele alınmasındaki nedenlerden biridir. Asya kıtasında ise Çin ve Hindistan gibi ülkelerin yükselen salım oranlarına rağmen bunun yeni bir durum olması nedeniyle, hala tarihsel sorumluluk ABD’den farklı olarak bu ülkelere yüklenmemiştir. Buna karşın, Asya kıtasının iklim krizine etkisi Amerika kıtası kadar fazla olmasa da, Asya’nın iklim krizine bağlı olaylardan zarar gören ve görecektir olan bölgelerden olması bu kıtanın seçilmesi için bir neden oluşturmuştur.

İklim krizine en az etkisi olanların krizden en fazla etkilenen bölgeler olması iklim adaletinin gündeme gelmesinde önem taşıdığı için çalışmada özellikle iklim krizinden en çok etkilenen bölgeler ele alınmaya çalışılmıştır. Bu nedenle, çalışmada, iklim adaleti kavramından yola çıkılarak Asya, Afrika ve Amerika kıtalarındaki iklim krizine bağlı etkiler incelenmiştir. Her bir kıta kendi içerisinde iklim krizine etki ve krizden etkilenme bağlamında farklı özelliklere sahip olsa da, temel olarak iklim krizine bağlı olaylardan etkilenme biçimleri coğrafi konum, sınıfsal farklılıklar ve toplumsal cinsiyet gibi faktörlere bağlı olarak benzerlik taşıdığı görülmektedir.

İklim etiği ve iklim adaleti kavramları birbirini tamamlayan iki kavram olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, iklim krizinin çözümünde bu iki kavramdan bağımsız olarak politika ve uygulamaların geliştirilmesi, sorunu daha da çözümsüz kılabilir. Bunun nedeni, her bölgenin iklim krizine aynı oranda etkide bulunmaması ve aynı düzeyde etkilenmeleri durumunun söz konusu olmamasıdır. “Ortak, ancak farklılaştırılmış sorumluluk” ilkesinden yola çıkılarak, politikaların belirlenmesi söz konusu iklim adaletinin oluşturulmasında kısmen etkili bir çevre politikası ilkesi olsa da, bu ilkenin uygulanmasında kimi aksaklıklar yaşanabildiği gözlemlenmektedir. İklim krizinin etkilerinde tarihsel sorumluluğa sahip olan ülkeler sera gazı salımlarının azaltımı konusunda sorumluluk üstlenmemekte, iklim adaletinin sağlanması için etkili politikalar geliştirememektedir. Bu kapsamda, iklim adaleti ve iklim

etiği kavramları büyük önem taşımakta ve politika belirlemede göz önünde bulundurulması gereken kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çevre etiği ile bağlantılı olarak ortaya çıkan iklim etiği bakış açısıyla “iklim krizinden kim ya da kimler sorumludur?”, “iklim krizinin etkilerinin azaltılmasında kim ya da kimler en fazla sorumluluk üstlenmelidir?” gibi sorulması gereken temel sorular bulunmaktadır. Aynı zamanda, burada önemli olan çevre etiğine ve dolayısıyla iklim etiğine hangi bakış açısıyla bakıldığıdır. İnsan merkezci yaklaşımla bakıldığında iklim krizinden salt insanların etkilendiği ve buna yönelik çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılırken, çevre merkezci bir bakış açısı ile etik anlayış benimsendiğinde iklim krizinden salt insanların değil, tüm ekosistemin etkilendiği ve bu doğrultuda çözümler geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, sorulması gereken sorular ve hukuksal, siyasal ve etik olarak geliştirilen çözüm önerileri de farklılaşmış olacaktır. Tüm bu bilgilerin ışığında, çalışmanın temel savı, çevre merkezci bir bakış açısıyla iklim etiği temellerinin sağlanması ve bu yolla iklim adaletinin oluşturulmaya çalışılmasıdır. Amerika, Asya ve Afrika kıtası örneklerinden yola çıkılarak yaşanan olumsuzlukları en aza indirebilmek adil bir iklim politikasıyla mümkün olabilecektir.

Etik temelleri olmayan politikaların ve yasaların çıkarılması pek çok soruna yol açacağı gibi, etik temelden yoksun bir iklim adaleti arayışının gerçekleşmesi de mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle, öncelikli olarak çevreye etik yaklaşımlar ve bu yaklaşımların iklim etiği temelinde değerlendirilmesinin çalışmaya daha çözüm odaklı bir zemin sağlayacağı düşünülmektedir. Ardından, çalışmada, iklim adaleti kavramı, iklim adaletini kapsayan boyutlar ve iklim adalet(sizliğ)inin gündelik yaşamdaki etkileri ele alınmıştır.

Çevreye yönelik etik yaklaşımlar ve iklim etiği

İnsanın doğayı tahakküm altına alma çabası ve doğal varlıkların birer ekonomik kaynak olarak görülmesi sonucunda hız kazanan iklim krizi, etik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Etik çerçevede ele alınmayan politika ve yasaların iklim krizinin çözümünde yetersiz kalması söz konusu olacaktır. Bu bağlamda, çevreye hangi etik yaklaşım perspektifinden bakıldığı ve bu perspektiflerin iklim krizinin çözümüne katkı sağlamada ne kadar yeterli olduğu tartışılmalıdır.

Çevreye yönelik etik yaklaşımlar çerçevesinde insanların doğaya karşı oluşturduğu ahlaki tutum ve davranış biçimleri ele alınmaktadır. Bu doğrultuda, dört farklı çevre etiği yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, insan merkezci yaklaşımdır. İnsan için yararlı, iyi ve doğru olduğu için çevrenin korunması gerektiğine inanan insan merkezci etik yaklaşımın temel mantığı, çevrenin insanın yararlanması için var olduğu, gelecekteki yararlanma

potansiyelleri ve gelecek kuşaklar için insan ve çevre dengesinin kurulması gerektiği düşüncesidir. İnsan ve çevre ilişkilerinin önemini, insanın yaşam olanaklarının da tehlikeye girmesiyle birlikte anlamaya başlayan insan merkezci etik, kökleri insan ve doğa mücadelesinin başladığı günlere giden en eski etik yaklaşımlardan birisidir (Ertan 2004, 4). Çevre politikalarının oluşturulmasında ve yasal düzenlemelerde de insan merkezci etik yaklaşımın hâkim olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada, özellikle, insana “kâhya” görevi veren, insanın doğaya olan koruma sorumluluğunun kendi çıkarı için olması gerektiğini savunan Passmore’un kâhyalık yaklaşımının ve teknolojinin gelişmesiyle insanın tüm çevre sorunlarını çözebileceğini öngören teknolojik merkezci yaklaşımın söz konusu yasal düzenlemelerin ve çevre politikaların oluşturulmasında kabul gördüğü söylenebilir (Algan 2008, 192). Ancak insan merkezci etik anlayışa içkin olan, insanın kendi çıkarı doğrultusunda doğayı koruması gerektiği bakış açısının dahi yasaların ve politikaların hayata geçirilmesinde yetersiz kaldığı görülmektedir.

İkinci çevre etiği anlayışı olan canlı merkezci etik, tüm canlı varlıklara karşı ahlaki sorumluluğumuz olduğunu belirterek etik ilgi alanını genişletmiştir. Bu anlayışa göre, her canlı özsel bir değere ve sağlıklı bir şekilde yaşamını sürdürme hakkına sahiptir. Schweitzer’in yaşama saygı etiği, Taylor’un her canlının sağlıklı şekilde hayatta kalabilme, büyüme, gelişme, türünü devam ettirme gibi temel amaçları olduğunu ve tüm canlıların bu ortak iyiliği (nesnel iyilik) çerçevesinde hareket etmenin ahlaki sorumluluğumuz olduğunu (Des Jardins 2006, 276) savunduğu doğaya saygı etiği, yeryüzünü canlı bir organizma olarak gören Lovelock’un Gaia yaklaşımı, Singer ve Regan gibi hayvan hakları savunucuları buna örnek olarak verilebilir.

Üçüncü olarak, ekolojik merkezci etik, ahlaki ilgi alanını canlı ve cansız varlıkların tümüne genişleterek ekosistemin bütüncüllüğü yaklaşımını benimsemiştir. Dolayısıyla, ahlaki ilgi alanının salt insanlardan ve hayvanlardan oluşmayıp, bitkilere, tüm ekosisteme genişletilmesi gerektiği ve onların da özsel değeri olduğu vurgulanmıştır. Ekolojik merkezci etiğin önemli savunucularından biri olan Aldo Leopold’a göre, yeryüzü sistemi müdahale edilmediğinde düzenli bir işleyişe sahiptir ve insan eliyle oluşturulan değişiklikler yeryüzündeki doğal akışı olumsuz yönde etkilemektedir. İnsanların yeryüzünün fatihi değil, birbirine bağımlı olan ekosistemin sade bir üyesi olduğunu ve insan türü olarak evrimin maceralı yolculuğunda diğer türlerle yalnızca seyahat arkadaşı olduğumuzu ifade etmektedir. Esas olan biyotanın (ekosistemdeki flora ve fauna) bütünlüğüdür. İnsanoglu kendisinin ve diğer canlıların doğadaki konumunu ve değerini ancak bütünü göz önünde bulundurursa anlayabilir (Ertan 2015, 11).

Leopold, kaleme aldığı “*Thinking Like a Mountain*” (Bir Dağ Gibi Düşünmek) isimli yazısında, bir kurt ulumasının ancak uzun yıllar boyu var olan dağ tarafından anlaşılabilceğini, bir kurdun gözlerindeki yeşil ışığın sönmelerini izlemenin ne anlama geldiğinin ancak o zaman fark edilebileceğini dile getirmiştir. Çünkü kurt nüfusunun azalmasının geyik nüfusunun artmasına ve geyik nüfusunun artmasının ise dağ ekosisteminin tahrip edilmesine neden olacağını, bu durumun öneminin ise ancak bir dağ gibi düşünüldüğünde özümenebileceğini belirtmiştir (<http://www.eco-action.org/dt/thinking.html>). Derin ekoloji felsefesinin savunucusu Arne Naess, orman ve akarsu gibi doğal varlıkların da davalarda çıkarlarının korunması gerektiği görüşünü savunan Christopher Stone da ekolojik merkezci anlayışın temsilcileri listesine dahil edilebilir. Stone, mahkemelerin insanların yönettiği, insan odaklı kurumlar olduğunu, onların zihniyetindeki herhangi bir değişimin halkta da yansımaları bulacağını belirtmiştir. Stone’a göre, “söz konusu değişim belki küçük olacaktır fakat etkisi oldukça geniştir. Bu etki, yeryüzünün geleceğidir. Ancak ne yazık ki bu değişime oldukça uzak görünmekteyiz” (Stone 1972, 500-501).

İnsan dahil canlı-cansız, doğal-yapay tüm çevresel değerlerin bütünlüklük biçimde ele alındığı çevre merkezci etik yaklaşım ise ekolojik merkezlikten farklı olarak, insan eliyle yaratılmış olan tarihi, arkeolojik ve estetik değeri olan varlıkların da özsel değeri olduğu görüşünü benimsemektedir (Algan 2008, 193).

İklim etiği ve buna bağlı olarak iklim adaletinden söz edebilmek için hangi çevre etiği anlayışının benimsendiği ve benimsenmesi gerektiğinin incelenmesi gerekmektedir. Uluslararası sözleşmeler ile Türkiye’deki yasalar ve politikalar incelendiğinde, tüm doğa koruma anlayışında olduğu gibi iklim krizinin çözümü için atılan adımlarda da insan merkezci anlayışın hatta insanlar içerisinde de sınıflandırma yapılarak sermaye sınıfının çıkarlarına yönelik uygulamaların gerçekleştiği rahatlıkla söylenebilir. İnsan kaynaklı iklim krizinden tüm ekosistemin etkilendiği göz önüne alındığında, ekosistemin tamamının dâhil edildiği bir etik anlayışın benimsenmesi zorunlu duruma gelmektedir. Bu bağlamda, sorulacak bazı sorular iklim etiğinin oluşmasında ve iklim krizine daha etkili bir çözüm geliştirilmesinde oldukça önem taşımaktadır.

- İklim krizinin sonuçlarından etik olarak kim sorumludur?
- İklim krizine karşı tedbir alma ve bu tedbirleri uygulama sorumluluğu kimindir?
- Önlenemeyen/önüne geçilemeyen hasarların karşılanmasından kim sorumludur?
- Özgün iklim krizi politikalarının amaçlarını hangi etik kurallar belirlemelidir? Atmosfere ilişkin hedefler nasıl belirlenmelidir?

- İklim krizinin hoşgörüsü ile karşılanamayan etkilerini önlemek için insanlar, kurumlar ve hükümetler arasında sera gazı salımlarının azaltılmasında sorumluluğun paylaşılabilmesi için hangi etik kurallar izlenmelidir?
- Bilimsel belirsizlik karşısında iklim krizi kararları alma ihtiyacının etik önemi nedir?
- İklim krizine karşı harekete geçmemek veya ertelemek için gerekçe olarak gösterilen ulusal maliyet, gelişmekte olan ülkelerin salım azaltma hedeflerinin olmaması, başkalarının harekete geçme konusunda uzlaşmalarını beklemek, gelecekte bulunacak az maliyetli teknolojiler ve bilimsel belirsizlik iddiaları etik olarak geçerli midir?
- Karar almada adil bir şekilde temsil edilmeyi sağlamak için hangi kurallar izlenmelidir? (Algan 2008, 194-195)

Uluslararası iklim sözleşmeleri insan merkezci etik anlayışa sahip oldukları için, sorumluluk, emisyon azaltımı, hakkaniyet konularında da insan türü temel alınmaktadır. Uluslararası çevre hukukunda gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımı yapılarak oluşturulmaya çalışılan sorumluluk paylaşımı “ortak, ancak farklılaştırılmış sorumluluk” ilkesi olarak bilinmektedir. Uluslararası iklim sözleşmelerinde insan merkezci bakış açısına sahip olunduğu gibi, sınıfsal konum ayrımı da yapılmamakta, askeri faaliyetler ise kapsam dışı bırakılmaktadır. Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Viyana Sözleşmesi ve eki Montreal Protokolü dışında kalan tüm sözleşmeler gibi iklim sözleşmeleri de askeri kesimi kapsamamakta, devletleri sivil faaliyetlerinden sorumlu tutmaktadır (Algan 2008, 196).

Benzer şekilde, sorular ışığında iklim krizinin ulusal maliyetinin fazla olacağı ve iklim krizinin sonuçlarına dair bilimsel belirsizlik olduğu gibi gerekçeler gerçekliği yansıtmamaktadır. Mevcut uluslararası bilimsel görüş, dünyanın sanayi öncesi seviyeye kıyasla yüzey sıcaklığındaki ortalama iki derecelik artışın, insan, canlı yaşam ve dünya üzerinde derin, olumsuz ve geri döndürülemez bir etkiye sahip olacağını kabul etmektedir. İklimin mevcut gidişatına göre iki dereceden daha da büyük gerçekleşebilecek artışın ise ciddi ve çok daha yüksek zararlara yol açacağı ortadadır. İnsan faaliyeti hâlihazırda iklim üzerinde ağır ve potansiyel olarak yıkıcı değişikliklere sebep olmaktadır. İnsanlığın, küresel iklim krizinin hazırladığı felaketten kaçınmak için acil eyleme geçmek zorunda olduğu yaygın olarak bilinmektedir. Küçük bir azınlık fikir birliği konusunda eleştirel olmakla birlikte, hâkim bilimsel görüş, eyleme geçilmesini gerekli görmektedir (Oslo Principles On Global Climate Change Obligations 2015). Ayrıca söz konusu olumsuz sonuçlar kanıtlanmış olmasa dahi, “ihtiyatlılık ilkesi” gereği, herhangi bir eylemle ilgili bilimsel belirsizliklerin

olduğu durumlarda, eğer zararlı sonuçlar doğuracaksa veya zarar verme olasılığı varsa o eylem gerçekleştirilmemelidir.

Öte yandan, iklim krizine etki eden salım azaltımının ulusal ekonomilere olan maliyetinde ise önleme maliyetinin onarma maliyetinden daha az olduğu açıktır. Sera gazı salımının yüzde 20 azaltılmasının maliyetinin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'nın yüzde 1'inden az olacağı hesaplanmıştır. Eğer önlem alınmazsa küresel ekonominin %20'sine ulaşan zararın olacağı belirtilmiştir (Algan 2008, 200). Küresel Ekonomi ve İklim Komisyonu Raporu'na göre, düşük karbonlu, sürdürülebilir büyüme modelinin benimsenmesi durumunda 2030 yılına kadar 26 trilyon dolar kazanç sağlanabilecektir (The New Climate Economy 2018). Aynı zamanda, bu veriler ışığında, gelecekte daha az maliyetli teknolojiler bulunabilmesi durumunun yarattığı etik sorunun da günümüz koşullarında önleyici faaliyetlerde bulunmamak için bir gerekçe olup olamayacağı sorusu da cevaplanmış olmaktadır.

Etik değerlerin göz ardı edilerek iklim krizine salt ekonomik açıdan bakan ülkeler de vardır. Örneğin, Avustralya hükümetinin danışmanı bir ekonomist, ülkedeki sanayi sektörünün CO₂ salımlarını azaltmaktansa küçük Pasifik ada devletlerinin boşaltılmasının daha ekonomik olacağı gibi etik dışı bir fikir ortaya atmıştır (Kadıoğlu 2008, 411). Dolayısıyla, iklim krizinin ekosistemin tümünün ortak iyiliği için benimsenecek bir etik anlayış olmaksızın çözülemeyeceği bir kez daha kanıtlanmış olmaktadır.

Son olarak, adil bir karar alma mekanizması geliştirmek için tüm ülkelerin "ortak ancak farklılaştırılmış sorumluluk" ilkesi çerçevesinde hareket etmelerinin, sera gazı salımına en çok etkide bulunan ülkelerin daha fazla yükümlülük altına girmelerinin ve hiçbir etkisi olmasa da, iklim krizinden en fazla etkilenecek olan ülkelerin ise zararlarını mümkün olan en az seviyeye indirebilmenin yollarının arandığı adil ve barışçıl bir zeminin oluşturulması etik açıdan zorunluluk olarak görülmektedir.

Ahlaki ilgi alanı çevre merkeziliğe yöneldiği takdirde, iklim krizinden kimin sorumlu olduğu, hangi türlerin, hangi sınıfların ve ekosistemdeki canlı-cansız hangi varlıkların bu krizden en fazla etkilenmekte olduğu, kimin ve/veya neyin korunması gerektiği, gelecek kuşak haklarının göz önüne alınması, koruma misyonunu kimin üstleneceği gibi sorular ağırlık kazanmış olur. Oluşturulacak bu bütüncül perspektif ile ekosistemin tamamı için sorumlulukların paylaşıldığı, etik değerlerin ön plana çıktığı, hakkaniyet ve adalet kavramlarının canlı-cansız tüm varlıklar için yerini bulduğu bir iklim krizi çözüm arayışı gerçekleştirilebilir. Bu sorulara verilecek cevaplar çerçevesinde oluşturulacak etik anlayış, gerek iklim etiğinin gerek iklim adaletinin sağlanmasının temellerini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu sorular çerçevesinde

benimsenecek iklim etiği yaklaşımı ile canlı-cansız varlıkları da ahlaki ilgi alanına alan, türler arası, uluslararası, sınıflar arası, kuşak içi ve kuşaklar arası bir küresel iklim adaleti anlayışı oluşturulmalıdır.

İklim adaleti

Canlı ve cansız tüm varlıklar için etik bir bakış açısı geliştirmeden iklim adaletinin sağlanamayacağını söylemek mümkündür. İklim adaleti, iklim krizinin yaşanmasında en az sorumluluğa sahip olanların bu krizin sonuçlarından ilk ve en fazla etkilenen ya da etkilenecek olanlar olması, dolayısıyla kırılgan kesimlerin söz konusu etkilerden olabildiğince az ölçüde zarar görmesinin sağlanması bakış açısına dayalı bir anlayıştır. Bu etkiler, başta tarım ve balıkçılık olmak üzere pek çok faaliyette ekonomik gerileme, kuraklığa bağlı olarak su ve gıda güvensizliği, aşırı hava olaylarına bağlı can ve mal kaybı ve iklim krizine bağlı olarak yaşanan ve yaşanacak olan göçler olarak sıralanabilir. IPCC, İklim Risk Endeksi gibi kaynaklardan edinilen bilgilere göre, bu etkilerin en çok gelişmekte olan ülkeler, küçük ada devletleri gibi kırılganlığı yüksek ve söz konusu etkilerle başa çıkma kapasitesi düşük olan kesimlerde yoğunlaştığı belirtilmektedir (Kaya 2017, 89). IPCC'nin İklim Değişikliği Raporu'na göre riskler düzensiz dağılmış ve genel olarak, tüm ülkelerdeki dezavantajlı insanlar ve topluluklar için daha büyüktür (IPCC 2015, 13).

İklim adaleti kapsamında değerlendirilmesi gereken üç temel unsurdan bahsetmek mümkündür. Bunlardan birincisi, iklim krizinin yarattığı sorunlarda mekânsal olarak kırılganlığın yüksek olduğu bölgelerin coğrafi açıdan yaşadığı ve sonucunda iklim mülteciliğine kadar varan dezavantajlılık boyutudur. İkincisi, ekonomik ve sosyal faktörlere bağlı olarak, ülkelerin gelişmişlik düzeyinin yetersiz olmasından kaynaklı yaşadıkları iklim krizine uyum sorunu, bireylerin sınıfsal konumu, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi dezavantajlı durumlar, üçüncü olarak ise gelecek kuşakların hakları ve ekosistemdeki iklim krizinden etkilenen tüm canlı-cansız varlıkların dâhil edildiği bir etik anlayış iklim adaleti kapsamında değerlendirilebilir. Dolayısıyla iklim adaleti etik ve siyasal bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. İklim adaleti, aynı zamanda iklim kriziyle mücadelede kaynakların, fonların, finansmanın eşit şekilde dağıtılması ile kadınlar, engelliler, yoksullar gibi dezavantajlı grupların karar alma sürecine aktif katılımını da bünyesinde taşımaktadır.

Amerika, Asya ve Afrika kıtalarında iklim adalet(sizliği) pratikleri

İklim adaletinin pek çok boyutundan, uluslararası sözleşmelere yansımalarından ve küresel çaplı iklim adaleti arayışından bahsedilmeye çalışılsa da, uygulamada

üstlenilen sorumlulukların sınırlı kaldığı ve en çok zarara uğrayanların, coğrafi olarak dezavantajlı konuma sahip bölgeler, gelişmekte olan ülkeler, sosyo-ekonomik açıdan kırılan kesimler, kadınlar, çocuklar ve insan dışındaki tüm canlı-cansız varlıklar olduğu görülmektedir. Bunlarla birlikte, en az şimdiki kuşak kadar sağlıklı ve dengeli bir ekosistemde yaşama hakkı bulunan gelecek kuşakların da etik açıdan iklim adaleti bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

İklim krizinin etkilerinin tarihsel sorumluluğu elbette gelişmiş ülkelere aittir. Ancak son yıllarda iklim adaletinin sağlanmasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ayrımının ortadan kalktığını söyleyebiliriz. Çünkü, Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkeler günümüzde sera gazı salımında hızla artış göstermiş, Çin, ABD'yi geçerek birinci sırada yerini almıştır. Benzer şekilde, Türkiye sera gazı salımını hızla artırarak 17. sıraya yükselmiştir (TÜİK 2020). Bu bağlamda, iklim krizinin tarihsel sorumluluğu, "ortak, ancak farklılaştırılmış sorumluluk" ilkesi ve iklim adaleti tartışmalarında dengelerin değişmeye başladığını söylemek mümkündür.

Bu çalışma kapsamında ele alınan Amerika, Asya ve Afrika kıtalarındaki iklim adaleti tartışmalarını daha farklı bağlamlarda inceleyecek olursak, iklim adaletsizliğinin hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerin ayrı ayrı kendi sınırları içinde de yaşandığı gözlemlenebilir. Bunlardan biri, ekonomik ve toplumsal gelişmişlik düzeylerinin farklılığıdır. Örneğin, ABD'nin zengin eyaletlerinden biri olarak bilinen Hawaii'de hane halkının %49'u yoksullukla mücadele etmektedir (Doğru 2019, 29).

Zengin ve yoksul sınıflar iklim krizinden farklı ölçülerde etkilenir. Buna lüks tüketim alışkanlıkları, beslenme biçimleri, seyahat olanakları, teknolojik araç kullanımı gibi pek çok unsur dâhil edilebilir. Dolayısıyla, gelişmiş ülkelerdeki zengin ve yoksul sınıflar iklim krizinden etkilenme ya da krizi etkileme bakımından aynı sorumluluğa sahip değildir. İklim krizinden etkilenme düzeyleri de aynı olmamaktadır. 2017'de ABD'de yaşanan Harvey Kasırgası'ndan yoksulların daha çok etkilendiği ortaya çıkmış, hem kasırgadan zarar görme hem de afet sonrası toparlanma sürecinde adaletsizlik yaşanmıştır (Doğru 2019, 30). Yoksul kesimin yaşadığı bölgelerin daha güvenli ve sağlıklı yerler olması, zenginlere göre daha az hareket olanaklarının olması, politik açıdan temsiliyet azlığı, ev ve eşyalarını sigortalama olanaklarının olmaması gibi nedenlerle iklim krizi nedeniyle yaşanan felaketlerden daha fazla etkilenmektedirler. Benzer şekilde, Hindistan, muson yağmurlarının ve artan sel taşkınlarının zaten kırılan olan yaşam destek sistemleri üzerindeki etkileriyle başa çıkmakta zorlanırken Hollandalılar, denizin gelgit olaylarıyla yaklaşık 5,5

metre yükselip alçalmasında zarar görmeyecek muazzam sütunlara sabitlenmiş evler inşa etmeye başlamışlardır (Tokar 2014, 35).

Afrika kıtasının 54 ülkesi dünya nüfusunun %17' sine ev sahipliği yapmakta ancak dünyadaki karbon salımlarının %3'ünden azını üretmektedir. Buna rağmen, iklim krizinin gündelik hayatın bir gerçeği olduğu yer Afrika kıtasıdır. Güney Afrika 2019 yılında yaşanan Idai ve Kenneth kasırgalarının etkisinden hala kurtulamamış, kuraklık, sel, deniz seviyesinin yükselmesi vb. gibi zayıflatıcı iklim etkileriyle karşı karşıya kalmıştır. Afrika için küresel sıcaklıklarda öngörülen artış, insani, toplumsal ve ekolojik çöküşün bir kehaneti olarak görülmektedir (Siyada 2020).

Güney Afrika'da yıllarca süren şiddetli kuraklık, su kaynaklarının yok olmasına, yüksek düzeyde ürün kıtlığına ve 45 milyon insanın aç kalmasına neden olmuştur. Doğu Afrika'daki toprak kaymaları ve seller 2019 yılının yalnızca son 3 ayında 3 milyon kişinin hayatını etkilerken, kuraklıktan sele kadar şiddetli dalgalanmalar, on milyonlarca gıda arzını tehdit eden bir çekirge vebasına yol açmıştır. Kıta genelinde, uzun kurak mevsimlerin ardından gelen yağışların ani sel ve toprak kaymalarına yol açması durumu artmakta ve ani iklim felaketlerinin yaşanması hayatı oldukça güç duruma sokmaktadır (UNWFP 2021).

Tozlaşmada ve dolayısıyla ürünlerin büyümesinde önemli rol oynayan arıların ölümlerinden başlayarak, nem oranları ve yağış rejimlerinin değişimi, don, tarım zararlılarının çeşit ve sayılarında artış gibi birçok nedenle iklim krizinin tarımda önemli verim kayıplarına yol açtığı ve gıda güvenliğini tehdit ettiği bilimsel olarak ortaya konmuş durumdadır. Örneğin, tahıl üretiminde iklimin etkilerini araştıran çalışmalar, küresel sıcaklıktaki her 1°C'lik artışın buğday verimini dünya genelinde ortalama %6 oranında düşürdüğünü göstermektedir. İklim krizi bunun dışında, meyve, sebze ve hayvancılık gibi diğer üretimleri de doğrudan etkilemektedir (Karapınar 2018, 25). İklim krizinin tarım ve güvenilir gıdaya erişim ekseninde yarattığı olumsuzluklardan da yine yoksul kesim ve küçük ölçekli çiftçiler daha fazla etkilenmektedir. Gıda arzındaki daralma nedeniyle fiyatların artması yoksul kesimin gıdaya erişememesine ve küçük çaplı üreticinin üretim yapamamasına yol açmaktadır.

2005 yılında ABD'de yaşanan Katrina Kasırgası'ndaki can kaybının %60'ının hastane ve bakımevleri civarındaki yaşlı kesim olduğu ve ölen kadınların sayısının erkeklere göre daha fazla olduğu belirtilmektedir. Fırtınadan önce felaket bilgisine ulaşma olasılığı olan kesim New Orleans'tan arabalarıyla ayrılma imkânına sahip olmuşlardır. Buna karşın, bu bilgiye erişemeyen yoksul kesimdeki insanlar bölgeden hareket edebilme kabiliyeti açısından dezavantajlı duruma düşmüşlerdir. Bunun yanı sıra tüm Amerikalılar

arasında araba sahibi olmayan, ehliyeti olmayan ve herhangi bir araca erişim hakkı bile olmayan kesimi Afro-Amerikan kadınların oluşturduğu tespit edilmiştir (Seager 2006, 2; akt. Tatgın 2019, 114). Bir başka örnek ise Bangladeş'teki 2007 yılında gerçekleşen Sidr siklonu (şiddetli fırtına) mağdurlarının %80'inin kadınlar olmasıdır. Kadınların iklim felaketlerindeki fiziksel dezavantajları, kıyafetlerinden bile kaynaklanabilmektedir: Geleneksel kadın kıyafeti "sarı", Bangladeş, Hindistan ve Pakistan gibi Güney Asya ülkelerindeki felaketlerde koşma ve yürümeyi engelleyerek ölümlerin artmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda, kadınların ve çocukların çoğunlukla evde olması, erkeklere göre felaketten haberdar olamamalarına neden olmakta, erkekler dışarda daha kolay bilgi edinebilmektedir. Bunlara karşın kadınların erkeklere göre, iklim krizine etkilerinin çok daha az olduğu ve çözüme yönelik daha fazla çaba harcadıkları da bilinmektedir (Doğru 2019, 37)

FORES'in hazırladığı "İklim Mültecileri: Bilim, İnsanlar, Yasalar ve Gelecek" raporuna göre 2050 yılına kadar 200 milyon insanın iklim krizinden dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalacağı, bu göçün en fazla Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika'da yaşanacağı, 2085 yılına kadar ise 5 milyar insanın su kıtlığı tehlikesi altında kalacağı belirtilmiştir (Karakitapoğlu 2017).

Son olarak gelecek kuşakların, yani iklim krizinin ve diğer ekolojik sorunların hiçbirinde sorumluluğu olmayan henüz doğmamış nesillerin, insanca yaşama haklarını ellerinden alacak ekolojik krizlere maruz kalacak olmaları, iklim adaletinin bir diğer boyutudur. Paris Anlaşması'nda ısı artışını 2°C'nin altında tutarak, 1,5°C hedefine yönelik çaba gösterilmesi yönündeki karar ve sürdürülebilir kalkınma ile düşük emisyonlu büyüme vurgusu, kuşaklar arası adalet taleplerine temel teşkil etmektedir. Ancak ülkelerin beyan ettikleri ulusal katkılar ne yazık ki bu hedefe ulaşmada yetersiz kalmaktadır.

En iyimser tablo olan 1,5°C'lik ısı artışında dahi tatlı su kaynakları üzerindeki baskı artacak, Türkiye gibi ülkelerde su kıtlığı riski yaşanacaktır. Elbette iklim krizi sadece insanları değil, dünyadaki bitki ve hayvan türlerinin önemli bir kısmını da etkilemektedir. Sıcaklık artışını 1,5°C eşliğinde sınırlandırmak, canlılar üzerindeki riskleri yarı yarıya azaltabileceği gibi 10 mercan kayalığından 9'u 2050 yılından itibaren yok olma tehlikesi altında olacaktır. Karasal ve denizel yaşam olumsuz etkilenecek, türler üzerindeki baskı artacaktır. Ekolojik hasarlar ile birlikte tarımsal üretim düşecek, gıdaya erişim zorlaşacaktır (Schleussner ve ark. 2016, 327).

2°C'yi aşan bir sıcaklık artışı ise mercan kayalıklarının tamamen yok olmasına neden olacaktır. Paris Anlaşması'nın 2°C hedefine ulaşılması durumunda dahi Amazon ve Galapagos gibi dünyanın en fazla biyolojik çeşitliliğe sahip bölgelerindeki 80.000 bitki ve hayvan türünün %25'inin, sera gazı

emisyununun kontrol edilmemesi durumunda ise yarısının yüzyıl sonunda yerel ölçekte yok olacağı belirtilmiştir (WWF 2018). Dolayısıyla gelecek kuşak haklarının yanı sıra, diğer canlı türlerini kapsayan ekosistem adaletinin de iklim adaleti kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

Çeşitli kıtalardan verilen pek çok örnekte de görüldüğü gibi, iklim krizinin etkileri benzer olsa da, coğrafi konum, toplumsal cinsiyet, ekonomik koşullar gibi birçok faktör iklim krizinde etkilenme koşullarını da farklılaştırmaktadır. İngiltere merkezli sivil toplum kuruluşu Oxfam ile İsveç'teki Stockholm Çevre Enstitüsü'nün Eylül ayında ortak yayımladığı bir çalışmada da belirtildiği gibi, dünyanın en zengin yüzde biri, en yoksul yüzde ellinin iki katından fazla karbon emisyonuna neden olmaktadır. Bu nedenle kıtalar ve ülkeler arasında farklılıklar olabileceği gibi, ülkelerin iç sınırlarında da benzer eşitsizlikler söz konusu olabilmektedir. ABD'nin karbon emisyonu üretimi konusunda tarihsel bir sorumluluğu olmasına karşın kendi içinde pek çok iklim felaketine maruz kaldığı gözlemlenebilmektedir. Ancak iklim krizinin daha çok toplumsal sınıf, yaşanan bölge, toplumsal cinsiyet gibi pek çok açıdan dezavantajlı konumda olanları etkilediği görülmüştür. Benzer şekilde, Afrika kıtası ile Çin, Hindistan gibi birkaç ülke hariç Asya kıtasının, iklim krizine etkisi oldukça az olmasına karşın bu kıtaların iklim felaketleri nedeniyle yaşanması güç bölgelere dönüştükleri ortadadır.

Sonuç

İklim krizi yalnızca sera gazı salım artışının yarattığı teknik ve meteorolojik bir sorun değil, aynı zamanda ekonomik, sosyal, ekolojik ve siyasal nitelikte çok boyutlu bir sorundur. Bu nedenle, iklim etiği düşünsel temeline dayalı bir iklim adaleti bakış açısı geliştirilmeden iklim krizinin çözüme kavuşması oldukça güçtür. İklim krizi, ekonomik, sosyal, coğrafi olarak dezavantajlı kesimleri, ekosistem çeşitliliğini ve gelecek kuşakların sağlıklı ve dengeli çevrede yaşama hakkını etkilemekte; iklim etiği ve bununla bağlı olarak oluşturulacak iklim adaleti kapsamında ise tüm bu kesimlerin göz önünde bulundurularak iklim krizini çözebilenin mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ülkelerin karbon salım oranlarının azaltımı konusunda gerçekçi yüklenimlerde bulunması, iklim krizi konusunda farkındalık yaratılması, verimsiz fosil yakıt yatırımlarından bir an evvel vazgeçilmesi ve en önemlisi küresel çapta ortak bir politika ve çaba geliştirilmesi, bu çabada yer alabilmeleri için kırılğan ve dezavantajlı ülkelere teknolojik, mali destekler sunulması elzemdir.

Pandemi koşulları, yaşanan ve/veya yaşanabilecek olağanüstü durumlarda ekonomik, sosyal, politik ve küresel çaplı işbirliği kapsamında alınabilecek

önlemleri, sosyo-ekonomik eşitsizlikleri gözler önüne sermekte ve olası iklim krizi senaryoları için bir ön hazırlık niteliği taşımaktadır. Bu nedenle, içinde bulunduğumuz Covid-19 pandemisinden önemli dersler çıkarılmalı, iklim krizi ile olan benzerliklerle bağlantılı olarak eksiklikler ve kırılğanlıklar giderilmeli, iklim krizi ile başa çıkma ve krizin ekonomik, sosyal ve ekolojik yönleri de göz önüne alınarak adil biçimde çözümlerin yolları aranmalıdır.

Kaynakça

- Algan, Nesrin. 2008. "İklim Etiği". *Mülkiye Dergisi*. XXXII (259): 191-204.
- Allen, Fidelis. 2015. "The State of The Climate Justice Movement in South Africa", *Capitalism Nature Socialism*, 26(2): 46-57.
- Bali Principles of Climate Justice. International Climate Justice Network. 2002. Erişim Tarihi: 23.09.2021. <https://corpwatch.org/article/bali-principles-climate-justice>.
- Bell, Derek. 2010. "Ethics, Justice and Climate Change". *Environmental Politics* 19(3):475-479.
- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü. 2006. Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye Yayını. Ankara.
- Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin 21. Taraflar Konferansı-COP 21: Paris Anlaşması. 2016. Ed.: Ilgın Özkaya Özlüer, Ethemcan Turhan, Fevzi Özlüer. Ekoloji Kolektifi Derneği Yayını. Ankara.
- Centre for Civil Society. "What is Climate Justice?". Erişim Tarihi: 30.09.2021. <http://ccs.ukzn.ac.za/default.asp?4,80,5,2381>.
- Siyada. 2020. "Climate Justice for Africa A New Africa is Possible". Erişim Tarihi: 14.12.2021. <https://www.siyada.org/en/siyada-board/statements/climate-justice-for-africa-a-new-africa-is-possible/>.
- Des Jardins, J.R. 2006. *Çevre Etiği*. Çev. R. Keleş. İmge Yayınevi. Ankara.
- Doğru, Barış. 2019. *İklim Mücadelesinde Ekonomik, Sosyal ve Ekolojik Adalet*. İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi (iklimİN). İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi: 16.
- Ertan, Birol. 2004. "2000'li Yıllarda Çevre Etiği Yaklaşımları ve Türkiye". *Yönetim Bilimleri Dergisi*. (1: 3): 1-17.
- Ertan Akkoyunlu, Kıvılcım. 2015. "Leopold'cü Düşünce ve Yeryüzü (Toprak) Etiği". *Memleket Siyaset Yönetim (MSY) Dergisi*. 10(23): 1-20.
- Friedrich, J., Ge, M. ve Pickens, A. 2017. "This Interactive Chart Explains World's Top 10 Emitters, and How They've Changed".
- IPCC. 2015. *Climate Change 2014 Synthesis Report*. Intergovernmental Panel On Climate Change. Erişim Tarihi: 05.10.2021. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf.
- Kadioğlu, Mikdat. 2008. "Küresel İklim Değişimi ve Etik". *TMMOB İklim Değişimi Sempozyumu*. 13-Ankara, 393-424.

- Karakitapoğlu, Emine Behiye. 2017. "İklim Göçmenleri". Erişim Tarihi: 17.11.2021. <https://acikradyo.com.tr/acik-gazete/iklim-gocmenleri>.
- Karapınar, Barış. 2018. "İklim Değişikliği ve Tarım". *Sürdürülebilir Tarım İlkeleri İyi Uygulamalar Rehberi*. İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği Yayını. İstanbul.
- Kaya, Yasemin. 2017. "Paris Anlaşmasını İklim Adaleti Perspektifinden Değerlendirmek", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 14(54): 87-106.
- Leopold, Aldo. "Thinking Like A Mountain". Erişim Tarihi: 15.10.2021. <http://www.eco-action.org/dt/thinking.html>.
- Oğuz Uysal, Ceren. 2019. Amerika Birleşik Devletleri'nin İklim Değişikliği Politikası: Sorumluluk ve İnkâr İkilemi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 6(2): 523-543.
- Oslo Principles On Global Climate Change Obligations. 2015. Erişim Tarihi: 18.10.2021. <https://globaljustice.yale.edu/sites/default/files/files/OsloPrinciples.pdf>.
- Rawls, John. 1999. *A theory of justice*. Revised edition. Oxford: Oxford University Press.
- Reese, Gerhard. 2016. "Common Human Identity and the Path to Global Climate Justice". *Climatic Change*. 134 (4): 521-531.
- Schleussner, Carl-Friedrich ve ark. 2016. "Differential Climate Impacts For Policy-Relevant Limits To Global Warming: The Case Of 1.5 °C And 2 °C *Earth System Dynamics*". 327-351.
- Stone, Christopher D. 1974. "Should Trees Have Standing? –Towards Legal Rights for Natural Objects". *Southern California Law Review*. 45: 450-501.
- Tatgın, Ezgi. 2019. "İklim Adaleti Kapsamında Toplumsal Cinsiyet Tartışması". *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*. 1(1): 104-118.
- The New Climate Economy. 2018. *Unlocking The Inclusive Growth Story of the 21st Century: Accelerating Climate Action in Urgent Times*. The 2018 Report of the Global Commission on the Economy and Climate. Erişim Tarihi: 20.10.2021. <https://newclimateeconomy.report/>.
- Tokar, Brian. 2014. *İklim Adaletine Doğru*. Öteki Yayınevi. İstanbul.
- TÜİK. 2020. *Sera Gazı Emisyon İstatistikleri Bülteni: 1990-2018*. 33624.
- UN WFP. 2021. "Climate Shock: The Human Toll of the Climate Crisis in Africa".
- WWF. 2018. "Half of Plant and Animal Species at Risk From Climate Change in World's Most Important Natural Places", Erişim Tarihi: 19.11.2021. <https://www.worldwildlife.org/press-releases/half-of-plant-and-animal-species-at-risk-from-climate-change-in-world-s-most-important-natural-places>.



Görüş

AB'nin güvenlik endişelerinde NATO ve AUKUS'un etkileri

Samet İşbilen ^{1,*}

¹ Öğr. Gör., Yozgat Bozok Üniversitesi, Yozgat, Türkiye. ORCID: 0000-0002-8892-6662.

* İletişim: samet.isbilen@yobu.edu.tr

Gönderim: 21.12.2021; Kabul: 31.12.2021. DOI: <http://dx.doi.org/10.38154/cjas.19>

Öz: Avrupa-Atlantik bölgesinde Soğuk Savaş dönemi boyunca savunma ve güvenlik konusunda ABD başatlığında NATO'nun sahip olduğu ayrıcalık Avrupa'nın özerk bir savunma sistemi kurmasına engel olmuştur. Soğuk Savaş sonrası St. Malo Zirvesiyle birlikte Avrupa Güvenlik ve Savunma Mekanizması'nın oluşması bölgenin güvenliğine ilişkin değişim sürecinin başlangıcını oluşturmuştur. Avrupa'nın güvenlik bağlamında kendi çıkarlarına yönelik adımlar atması NATO ile arasında zaman zaman çatışmalara sebep olmuştur. Yaşanan çatışmaları aşmak için bir dizi anlaşmalar ve zirveler düzenlense de NATO'da etkinliğini kaybetmek istemeyen Amerika AB'ye otonom bir savunma için beklenen fırsatı vermemiştir. İngiltere'nin AB'den ayrılması ve AUKUS anlaşmasıyla ABD'nin ilgisinin Hint-Pasifik bölgesine kayması NATO'ya olan güven ve ilgiyi azaltmıştır. Bunların bir sonucu olarak da Avrupa askeri ve ekonomik açıdan en önemli iki gücünü kaybederek küresel güvenlik yapılanmasında dışarıda bırakılmıştır. Bu makale NATO-AB ilişkilerini ele alırken, AUKUS ile şekillenen yeni dünya düzeninde AB'nin konumunu incelemektedir.

Anahtar kelimeler: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları, NATO, AUKUS, Stratejik Pusula

EU's security concerns and the role of the NATO and the AUKUS

Abstract: During the Cold War period of the Euro-Atlantic region, the privilege of NATO under the US dominance in defense and security prevented Europe

from establishing an autonomous defense system. Post-Cold War formation of OGSP with the St. Malo Summit was the beginning of the change. The CSDP's taking steps that are now questioning and considering its own interests have caused conflicts from time to time with NATO. Although a series of agreements and summits were held to overcome the conflicts, America, which does not want to lose its effectiveness in NATO, did not give the expected opportunity for an autonomous defense of the EU. The UK's departure from the EU with BREXIT and the US's interest in the Indo-Pacific region with the AUKUS agreement decreased trust in NATO. As a result of these, Europe lost its two most important military and economic powers. It is left out in the global security configuration. While this article deals with NATO-EU relations, it examines the position of the EU in the new world order shaped by AUKUS.

Keywords: European Security and Defense Policies, NATO, AUKUS , Strategic Compass

Giriş

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası arenada çevre sorunları, ekonomik istikrarsızlıklar, salgın hastalıklar ve kadın hakları gibi askeri nitelik taşımayan sorunlar ön plana çıkmıştır (Akmeşe 2011). Diğer taraftan, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle Avrupa'da "güvenlik" konusu farklı bir bağlamda ele alınmaya başlanmıştır. Avrupa bölgesinde yer alan ülkelerin hükümetleri ekonomik ve siyasi olarak elde ettikleri gücü bölgenin savunmasına da yansıtmayı hedeflemişlerdir. Bu çerçevede Soğuk Savaş boyunca karşılaşılan bir gerçeklik olarak savunma konusunda ABD'ye olan bağımlılıktan kurtulmak istemişler ve bunun için birçok girişimde bulunmuşlardır.

Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, Lüksemburg ve Portekiz tarafından 17 Şubat 1986'da, Danimarka, İtalya ve Yunanistan tarafından ise 28 Şubat 1986'da imzalanarak yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Topluluklarını kuran Antlaşmalar kapsamlı bir biçimde değişikliğe uğramıştır. 1 Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht anlaşması ile gelecekteki tek para biriminin yanı sıra güvenlik politikası ile adalet ve içişlerinde daha yakın iş birliği için net kuralları belirleyen düzenlemeler çerçevesinde Avrupa Birliği (AB) kurulmuştur.

Kuruluşunun ilk yıllarında AB özerk savunma ihtiyacını gidermek için adımlar attıysa da Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü'nün (*North Atlantic Treaty Organization*, NATO) başatlığından kurtulamamıştır. NATO her ne kadar Soğuk Savaş döneminde Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğini sağlamak amacıyla

kurulmuş olan bir örgüt görünümünde olsa da Soğuk Savaş sonrası birtakım değişikliklerle varlığını korumaya devam etmiştir. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılması sürecinde ortaya çıkan çatışma ortamına ABD başatlığındaki NATO'nun müdahalesi kaçınılmaz olmuştur. Bu durum AB'nin NATO'ya olan ihtiyacını net olarak ortaya çıkarmıştır (Dizdaroğlu vd. 2011).

Avrupa'da Yugoslavya krizinin ardından yaşanan gelişmeler St. Malo Zirvesi'ne giden yolu açarak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP) gelişime katkıları olmuştur. St. Malo Zirvesi'nde alınan kararların uygulamaya konması ABD tarafından herhangi bir tehdit olarak algılanmamış hatta 2002 yılında yayınlanan AB-NATO Deklarasyonu; örgütler arası diyalog, iş birliği, danışma, eşitlik, üyeler arası uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümü ve çatışma yaratacak politik söylemlerden uzak durma ilkeleri temeline oturtulmuştur (Cebeci 2002).

Bu çalışma AB ve NATO arasındaki sınırlı ve kâğıt üzerinde kalan iş birliklerinin genel olarak ABD çıkarlarına hizmet ettiğini ve AB'nin çıkarların göz ardı edildiğini savunmaktadır. Bu çerçevede çalışmada ilk olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan Soğuk Savaş dönemine kadar olan süreç, ikinci olarak Soğuk Savaş sonrası AB-NATO ilişkileri, son olarak ise AUKUS güvenlik paktının AB için ne ifade ettiği konuları incelenecektir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın güvenliği

Avrupa İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımından sonra, bölgesinde kendi güvenliğini sağlamayı ve çatışmasız bir kıta oluşturmayı hedeflese de İkinci Dünya Savaşının asıl kazananlarından olan SSCB ve ABD arasında başlayan Soğuk Savaş dönemi, Avrupa ülkelerinin özerk güvenlik politikaları geliştirmelerini engellemiştir (Erhan 1996). SSCB ve ABD arasındaki çekişme bölgeyi Batı ve Doğu blokları olarak ikiye ayırmış ve uluslararası örgütler saflarını bu bloklara göre belirlemişlerdir.

Batı Avrupa bölgesinde NATO tarafından algılanan birincil tehdit SSCB olsa da kıta ülkelerinin, özellikle Almanya'nın, ekonomik, siyasi ve askeri olarak güçlenip bölgeyi tekrar savaşa sürükleme ihtimalleri de önemli bir tehdit olarak gündemdeki yerini korumuştur. Tehditlerin ortadan kaldırılması için Batı Avrupa Birliği ya da kısaca BAB (*Western European Union*, WEU) 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Anlaşması'yla birlikte Avrupa'nın güvenlik ve savunma ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuş ve 1954 yılında İtalya ile Batı Almanya'nın katılımlarıyla büyümüştür (Adler 1998). Bu anlaşma AB'ye bağımsız bir savunma gücü sağlamak amacıyla kurulsun da NATO'nun etkisi altında kalmıştır. BAB üyelerinin anlaşmada belirttikleri savunma ihtiyaçlarının NATO tarafından yerine getirilecek olması, NATO etkisinin bir göstergesidir

(Urwin 1995). Dolayısıyla Avrupa bölgesinde kurulan NATO kolektif savunmanın sembolü haline gelmiş, BAB ülkelerinin imzaladığı Brüksel Anlaşması işlevselliğini kaybetmiştir. Soğuk Savaş boyunca Amerika, Avrupa'nın güvenliğini sağlama misyonunu üstlenmiştir.

Batı Almanya'nın Avrupa'ya yönelik yeni bir saldırıda bulunabileceği gerekçesiyle Brüksel Anlaşmasıyla silahsızlandırılan Almanya, NATO tarafından algılanan SSCB tehdidi nedeniyle Soğuk Savaş boyunca endişe kaynağı olarak kalmıştır. Özellikle ABD ve İngiltere SSCB'nin Batı Almanya'ya yönelik olası bir saldırısından kaynaklanan endişelerin giderilmesi amacıyla Almanya'nın tekrar silahlandırılması konusunda diğer ülkelere baskı kurmuştur. Bu baskıyı kurarken, Almanya'nın silahlandırılması kabul edilmediği takdirde mali ve askeri yardımların durdurulacağı gibi tehdidinde bulunmuştur (Field 1968).

Artan SSCB etkisine karşı Almanya'nın silahlanması ve güçlenmesini düzenlemek amacıyla Fransa, Federal Almanya, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg'un katılımıyla 1952 yılında Paris Anlaşması imzalanarak Avrupa Savunma Topluluğu (AST) kurulması fikri netlik kazanmıştır. Ancak Fransa parlamentosu Almanya'nın silahlandırılmasını içerdiği için bu antlaşmayı onaylamamıştır ve anlaşma yürürlüğe girememiştir. ABD'nin tekrar baskılarını artırması yapılan Paris Anlaşması'nun tadil edilerek Brüksel Anlaşması imzalanmasıyla sonuçlanmış, Almanya'nın silahlandırılması sağlanmış ve Almanya NATO'ya üye olmuştur (Oswalt 2006). Bu anlaşma ile her ne kadar Fransa'nın endişelerinin karşılanması için Almanya'nın atom bombası, kimyasal silah, savaş uçağı üretimi yasaklanmış olsa da Brüksel Anlaşmasının dördüncü maddesi gereği BAB'ın NATO'dan bilgi ve tavsiye alma gerekliliği birlik üstü bir örgütün varlığının kabulü anlamına gelmiştir (Bloed vd. 1994). Bu amaçlarla ortaya çıkan Schuman Deklarasyonu da Almanya'yı ekonomik olarak baskılamıştır.

Avrupa Soğuk Savaş dönemi boyunca kıta güvenliğini sağlamak için NATO'dan bağımsız, özerk bir güvenlik ve savunma sağlamak istemiştir. Ancak kıta ülkeleri arasında ABD olmadan bu durumun gerçekleşmeyeceği yönünde farklı görüş ayrılıkları kıtayı "Avrupacı" ve "Atlantikçi" olarak ikiye ayırmıştır. Avrupacılık fikri Fransa'nın öncülüğünde bölgenin NATO dahil hiçbir örgüte bağlı kalmaksızın kendi güvenliğini kendisinin sağlaması gerektiğini savunurken, Atlantikçi fikir İngiltere öncülüğünde NATO-ABD ilişkilerine önem vermiştir. Fransa liderliğinde ortaya atılan bu akım üzerinden yaklaşık olarak beş yıl geçmesiyle birlikte Fransa, NATO'nun askeri kanadından çekilmiş ve 1980'lerde BAB'ın tekrar hayata geçirilmesi için yeni bir fırsat oluşmuştur.

Fransa, BAB'ı hayata geçirmek için 1969 yılına dayanan ulusüstü bir Avrupa Savunma Topluluğu oluşturma düşüncesinin bir devamı olarak 1987 yılında Lahey Zirvesi'nde tekrar yeni ilkeler belirlenmesine öncülük etmiştir. Bu zirve sonucunda "Avrupa güvenlik politikaları belirlenirken ana amacın NATO'yu güçlendirmek" olması gerekliliği vurgulanmıştır. 1987 yılında yapılan Lahey Zirvesi'nde alınan bu karar neticesinde Batı Avrupa Birliği'nin NATO'nun Avrupa ayağı olduğu tescillenmiştir. Başkan De Gaulle NATO'ya katılımı azaltmak için ilk olarak 1959'da Akdeniz filosunu geri çekmiştir. Daha sonra da Fransız savaş gemilerini NATO'nun Atlantik komutanlığından çekmiştir. De Gaulle'ün bu adımları atmaktaki amacı Fransa'nın NATO'da daha küçük bir rol oynaması yerine daha büyük bir rol oynaması ve ittifaka dünyada daha büyük bir rol vermektir. Sadece Avrupa'da değil tüm dünyada Batı stratejisini başat kılmak için Anglo-Fransız-Amerikan üçlü liderliğini önermiştir. Bu öneri kabul edilmeyince de NATO'ya baskı kurmak için Fransa, NATO'nun askeri kanadından çekilmiş ve 1980'lerde BAB'ın tekrar hayata geçirilmesi için yeni bir fırsat oluşmuştur.

Soğuk Savaş döneminde ABD-SSCB ekseninde kutuplaşan dünya Avrupa kıtasını Batı ve Doğu bloku olarak ikiye ayırmıştır. Bu eksen çatışmalarının üstüne Avrupalılık ve Atlantikçilik olarak bahsedilen fikir akımları ve kıta içi çatışma endişeleri çerçevesinde Almanya'nın etkinliğinin azaltılması için yapılan antlaşma ve zirveler Avrupa'nın çözüme ulaştıramadığı konular olarak kalmış ve Avrupa kıtası güvenlik bağlamında NATO, başka bir ifade ile ABD boyunduruğundan kurtulamamıştır (Oswalt 2006).

Soğuk Savaş sonrası Avrupa'nın güvenliği

1947-1991 yılları arasında devam eden Soğuk Savaş, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ki kutuplu bir dünyaya son vermiştir. Avrupa Birliği Soğuk Savaş sonrasında refah seviyesi yüksek, güvenli ve özgür bir kıta için Avrupa Güvenlik Stratejisini (AGS) benimsemiştir. Savaş sonrası ortaya çıkan ekonomik, siyasi ve etnik çatışmalar, terör ve kitle imha silahlarının yayılması gibi sorunlar ilk olarak fark edilmeyen ancak bölgenin istikrarını etkileyen önemli konulardır (Ulriksen 2004). AGS bu tehditlerin sadece askeri olmadığını ve askeri güçle durdurulamayacağını savunur. Güvenliğe çok taraflı (*multilateral*) bir yaklaşımı esas alan Avrupa, Birleşmiş Milletler'in ve uluslararası hukuk kurallarının desteklediği bir yapıda devletlerin iş birliğini öngörür. AGS, Avrupa kıtasında birliğin genişleme politika ve süreçlerine paralel olarak güvenliğin uyumlaştırılarak komşu ülkeler ile ilişkilerde barış ve istikrarı sağlayacak güçlü bir coğrafya amaçlar (Quille 2004).

1991 yılında AT'nin birlikteliğinin daha da derinleştirilmesi amacıyla Fransa ve Almanya öncülüğünde hükümetler arası bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansta alınan karar neticesinde 1992 yılında Maastricht Anlaşması imzalanarak Avrupa Birliği kurulmuştur (Pryce 1994). AB kendine özgü savunma ve güvenlik politikalarını geliştirmek ve dış politika ve savunma alanlarında iş birliği yapmak amacıyla Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) olarak adlandırılan bir yapı oluşturulmuştur. Bu yapının uygulamaya hazır hale gelmesine kadar BAB'ın varlığını sürdürmesi de karara bağlanmıştır. ODGP'nin savunma alanında politika üretirken NATO'ya üye ülkelerin sorumluluklarını da dikkate alarak NATO'nun politikalarına zıt bir politika üretmemesi de karara bağlanmıştır. Bu karar neticesinde AB'nin oluşturmuş olduğu yeni yapının da NATO'dan bağımsız olmayacağı AB'nin NATO gölgesinde kalacağı belirginleşmiştir.

NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ülkeler de BAB'a dahil edilmiş, bu sayede bu ülkeler Avrupa'nın güvenliğinde söz sahibi edilmişlerdir. BAB'a AB üyesi olmayan Türkiye, Norveç ve İzlanda'nın da katılmasıyla BAB'ın etki alanı genişletilmiştir. Ancak birliğin ihtiyaç halinde operasyonel olarak kullanması için BAB'ın bünyesinde bir konvansiyonel birliğin olmaması tekrar bir yapılanma gereği doğurmuştur. Bu konulara çözüm bulmak amacıyla bir araya gelen BAB üyeleri Petersberg Deklarasyonu'nu yayınlarak BAB'ın ihtiyaç duyması halinde insani yardım ve kurtarma, barışı koruma ve barışı tesis etme amaçlarıyla bir konvansiyonel ordu kurulmasını karara bağlamışlardır.

Soğuk Savaş sonrası NATO'nun nasıl bir dönüşüm geçireceğinin temelleri 1991 yılında "Yeni Stratejik Konsept" çerçevesinde Roma'da belirlenmiştir (Karaosmanoğlu 2012). NATO, AB'nin sorumluluk almaya hazır olduklarında Atlantik ve ötesi konumlarda dayanışmayı artırabilmek için BAB, AB ve AGİT ile iş birliği yapabileceğini belirtmiştir. Bu örgütlerin birbirinden ayrı değil birbirini tamamlar nitelikte olduğu konularına da ayrıca değinilmiştir. Bu sayede ABD, AB'nin bu girişimlerin de Avrupa-Atlantik bölgesindeki konumuna zarar vermemeye özen göstermiştir.

NATO, AB'den bağımsız hareket etmemek için AB'nin gelişimini destekliyor gibi görünse de yeni kurulan tüm örgütleri NATO şemsiyesi altında toplamak amacıyla 1994 Yılında Brüksel Zirvesi'ni düzenleyerek Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) başlığı ile Avrupa Birliği'nin askeri alanını kapsayan bir yönerge oluşturulmasına aracılık etmiştir. Zirvede AB'ye coğrafi olarak yakın bir konumda operasyon gerekliliği halinde, ABD'nin operasyona katılmaması durumunda müdahalenin NATO değil BAB kararıyla yapılacağı karara bağlanmıştır. Diğer taraftan bu durum, fiiliyatta BAB'ın kısıtlı sayıdaki askeri gücünden dolayı bağımsız operasyon yapamayacağı anlamına

gelmektedir. Bu nedenle NATO'nun Birleşik Karma Görev Gücü olarak adlandırılan askeri gücünün BAB operasyonları için kullanımına izin verilmiştir. Sonuç olarak Avrupa'nın NATO kararı olmaksızın bir operasyon yapamayacağı anlaşılmaktadır.

2000'li yıllarda Avrupa'nın güvenliği

ABD'nin Asya-Pasifik bölgesine yöneldiği, Çin'in nükleer başlıklı füze test ettiği ve Rusya'nın Ukrayna ve Belarus üzerinden dünyaya karşı güç gösterisinde bulunduğu bir dönemde AB, kendi güvenlik ve savunma gücünü oluşturmak için yaklaşık iki yıllık bir çalışmanın ardından "Stratejik Pusula" adını verdiği belgenin ilk taslağını 15 Kasım 2021'de kamuoyu ile paylaştı. Bu askeri stratejik pusulanın amacı, bloğun savunma iş birliğine rehberlik edecek bir dizi öneri üzerinde anlaşmaya varmaktır.

Stratejik Pusula kriz yönetimi, mukavemet, kabiliyetlerin geliştirilmesi ve iş birliği olarak dört ana konuya odaklanmaktadır. Stratejik Pusula aynı zamanda kıtada yıllık savunma zirvelerinin gerçekleşmesini de öngörmektedir. İlk kez 2021 yılında *Koordineli Yıllık Savunma Değerlendirmesi* (CARD) adlı raporla ABD olmaksızın Avrupa kendi güvenlik ve savunması anlamında bütünleşmeye katkı sunacak adımları atmış oldu. CARD'a göre AB ülkelerinin altı alanda iş birliğine odaklanmaları gerekmektedir:

- Yaşlandığı için kara unsurlarının omurgası sayılan ana muharebe tanklarının modernizasyonu ve geliştirilmesi,
- Askerlerin korunması ve operasyonel etkinliğini iyileştirmek için kullandıkları malzemelerin iyileştirilmesi,
- Avrupa Devriye Sınıfı Yüzey Gemileri ile denizlerdeki varlık alanının artırılması,
- İnsansız hava araçlarına karşı kullanılacak sistemlerin geliştirilmesi,
- Uydu haberleşmesi gibi uzay varlıklarına erişim ve bunların korunması,
- Askerî açıdan hızlı hareket ve yer değiştirme kabiliyetinin artırılması.

Avrupa Birliği'nin her zaman ABD veya NATO tarafından savunma anlamında destek göremeyeceği gerçeği ile kapsamlı bir tehdit anlayışı üzerine inşa edilen OGSP çerçevesinde siber ve hibrit tehditlerden dezenformasyona kadar çok geniş bir alanda kapasite geliştirme ve ortaklık gündeme gelmektedir. Avrupa'nın kendi savunma ve güvenlik politikalarına yönelik özerk bir ordu kurulması fikrine Danimarka ve Hollanda karşı çıkmaktadır. Ancak AB Dış İlişkiler Konseyi, belgeye geniş bir desteğin olduğunu ve 1 Ocak 2022'de AB dönem başkanlığını Fransa'nın almasıyla birlikte sürecin hızlanabileceği, 2022

yılı Mart ayında ise belgenin son şeklini alıp uyumlaştırma sürecine başlanabileceğini ifade etmiştir.

Sonuç olarak Avrupa 2000’li yılların başına kadar NATO ile ilişkilerde herhangi bir sorun veya anlaşmazlık yaşamasa da AB özerk güvenlik ve savunma konusunda birbirlerine olan güven problemleri, bölgesel tehditler ve ABD’nin Avrupa bölgesinde etkinliğini kaybetmeme arzusu AB’nin kurmuş olduğu örgütler ve yapmış olduğu zirvelerde bağımsız bir savunma kurulma kararı alınamaması NATO’yu daha da güçlendirmiş ve NATO’nun AB üzerindeki etkisini artırmıştır. Ancak AB, bağımsız bir güvenlik ve savunma politikasını gerçekleştiremese de bu konunun tartışılmaz ya da yapılamaz olduğu tabusunu yıkmıştır.

AUKUS

AUKUS’un temelleri 2007 yılında Japonya Başbakanı Abe Şinzo’nun girişimiyle Amerika, Avustralya ve Hindistan arasında başlatılan ve Asya-Pasifik bölgesine özgü Dörtlü Güvenlik Diyalogu (QUAD) olarak adlandırılan bir güvenlik mekanizması oluşturularak atıldı. QUAD, üye ülkelerin özelliklerinden anlaşılacağı üzere Asya-Pasifik bölgesinde stratejik konularda birlikte hareket etmeyi amaçlayan bir yapıya sahiptir. 2007 yılında başlatılan bu diyalog süreci 2017 yılına kadar aktif olarak hareket edemese de Donald Trump’ın Çin’e karşı sert politikalar izlemesi neticesinde daha kurumsal bir yapıya oturtulmuştur.

The Diplomat’ta yer alan habere göre QUAD üyelerinin 2017 yılı Kasım ayında yaptığı görüşmelerde Hint-Pasifik bölgesinin “özgür ve açık olması” temelinde bir uzlaşmaya varıldığı bildirilmiştir. 24 Eylül 2021 tarihinde QUAD üyeleri Hint-Pasifik bölgesindeki sorunların barışçıl yöntemlerle çözüme kavuşturulmasına ve bölgede Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin geçerli olduğuna vurgu yapmışlardır. Ayrıca liderler, üye ülkeler arasında ekonomik ve teknolojik iş birliğine de önem vermektedirler.

Barack Obama’nın başkanlığı döneminden daha önce, Bill Clinton ve George W. Bush’un yönetimleri zamanlarında Guam ve Japonya’ya deniz ve hava silah sistemleri konuşlandırılmış, aynı zamanda Changi Deniz Üssü’nde bir uçak gemisi tesisi inşa edilmişti. Dünyanın diğer bölgeleri Amerika için önemli olmaya devam etse de ABD’nin bölgedeki diplomasisine ve ticaretine odaklanan Doğu Asya ABD stratejisi için bir “pivot” olmaya devam etmiştir. Çin’in büyük bir güç olarak ortaya çıkması Obama’nın başkanlığının da önemli bir konusuydu. Hillary Clinton’ın dış politikada *Amerika’nın Pasifik Yüzyılı*’nı yazmasıyla birlikte “Pivot to Asia” olarak bilinen Amerikan askeri ve diplomatik “yeniden dengeleme” si popüler hale gelmiştir. Ancak Donald Trump, Obama yönetiminin Asya Uluslar Birliği (ASEAN) ve diğer Asya ülkeleri ile başlattığı yakın ilişki

arayışını 2017’de Trans-Pasifik Ortaklığı’ndan ABD imzasını geri çekerek sonuçsuz bırakmıştır.

15 Haziran 2021 NATO zirvesinde ABD Başkanı Joe Biden eski başkan Donald Trump’ın aksine Avrupa’nın ABD çıkarları için önemli olduğunu, NATO Anlaşması’nın beşinci maddesinde NATO üyesi herhangi bir ülkeye saldırının, tüm NATO üyesi ülkelere yapılmış sayılacağını, bu doğrultta ortak savunmayı “kutsal bir yükümlülük” olarak gördüğünü söylerken, 15 Eylül 2021 tarihinde Avustralya, Birleşik Krallık ve ABD ’nin katılımı ile ilan edilen üçlü bir güvenlik anlaşması (AUKUS) imzalanmıştır. Anlaşma ile birlikte ABD ve Birleşik Krallık, Avustralya’ya nükleer enerjili denizaltılar geliştirmeye yardım etmeyi ve Pasifik’te Batı’nın askeri varlığına katkı sunmayı amaçlamaktadır. ABD nükleer denizaltı ve savaş gemisi teknolojisini 1950 yılında sadece İngiltere ile paylaşmıştır. Bugün ise Rusya, Hindistan, Çin, Fransa, İngiltere ve ABD bu tip denizaltıları kullanmaktadır. Ancak AUKUS “Geliştirilmiş Üçlü Stratejik Ortaklık Anlaşması”, sadece nükleer denizaltı üretimi ötesinde yapay zekâ teknolojileri, siber teknolojisi, kuantum teknolojisi ve uzun menzilli vuruş kabiliyetleri alanlarında bir anlaşmadır.

Almanya 2019-2022 arasında yürüttüğü Avrupa Birliği dönem başkanlığını 2022 Ocak ayında Fransa’ya devredecektir. Fransa’nın hem Avusturya ile yapmış olduğu anlaşmanın bozulması hem de AUKUS anlaşmasına dahil edilmemesi Fransız muhalefetinin “NATO’nun askeri kanadından çıkılması” tartışmalarını başlatmasına neden olmuştur. Fakat uluslararası arenadan izole olma fikri daha ciddi bir endişe yarattığı için bu teklif karşılık bulmamıştır. Fransa bu konuyu bireysellikten çıkarıp daha rasyonel hareket etme fikriyle tüm Avrupa’yı dahil ederek “AB’nin stratejik özerkliği” konulu bir zirve düzenlemeyi ve bu kapsamda “AB’nin ABD’ye bağımlılığını” tartışmayı planlamaktadır. Bu özerklik kapsamında “Avrupa ilk giriş gücü olarak AB ordusu” projesinin üye devletlere sunulması, 2025 yılına kadar AB bünyesinde, hızlı operasyonel kapasitesi olan "kara, hava ve deniz güçlerinden oluşan 5 bin askerlik bir AB askeri gücü" oluşturulması önerisinin Mart ayında yapılacak liderler zirvesinde onaylanarak yürürlüğe girmesi hedefleniyor.

AB ülkelerinin Soğuk Savaş dönemlerinde yaşadığı “Amerika, Paris için New York’u feda eder mi?” düşüncesiyle ifade edilen Fransız şüpheliği AUKUS anlaşması ile açık bir şekilde dile getirilmiştir. Bu konuya mesafeli olan Alman bürokratlar ise AB çapında bir konsensüs sağlanması halinde destek vereceklerini ifade etmişlerdir.

Avrupa'nın güvenlik ve savunma alanındaki 3 temel sorunu

Avrupa'nın kendi güvenliğini kendi sağlaması konusunda geçirdiği süreç kolay ve sorunsuz olmamıştır. Kıta ülkeleri bu konuda temel olarak iki görüşü benimsemiştir. Bu görüşler, yukarıda da değinildiği üzere "Atlantikçi" ve "Avrupacı" olarak iki gruba ayrılmaktadır (Howorth 2000). Atlantikçi görüşü savunan ülkelerin başında İngiltere gelmekte olup Hollanda, Danimarka, İtalya, İrlanda, Avusturya ve Portekiz bu konuda İngilizlerin ana destekçileri olmuştur. Atlantikçi savunma politikasını savunan ülkeler NATO'nun güçlendirilmesini, aynı zamanda AGSP'nin de yapılandırılmaya devam ettirilmesini ve Amerika'nın bu yapılanmada etkin rol oynamasını savunmuştur. Avrupacı görüşün temel savunucusu ise Fransa olup Lüksemburg ve Belçika Fransa'nın ana destekçileri olmuştur. Avrupacı görüşü savunan ülkeler Avrupa'nın daha güçlü ve bütünleşmiş bir yapıya kavuşması için kıta ülkelerinin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirerek NATO'ya olan bağımlılığın sona erdirilmesini savunmaktadırlar. Bu yaklaşım farklılıkları ortak güvenlik ve savunma konusunda Avrupa'nın bütünleşmesini engelleyen en büyük faktördür.

İkinci olarak, ODGP bünyesinde olan devletlerin Avrupa güvenlik ve savunma ihtiyacının karşılanması için ayrılan bütçelerin yetersizliğidir Bu yetersizlik, NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'in açıkladığı 2020 Yıllık Raporu'nda gündeme gelmiştir. Buna göre, NATO'ya üye 30 ülke arasında en fazla savunma harcaması yaklaşık 785 milyar dolar ile ABD tarafından yapılmaktadır. Diğer üyelerin toplam savunma harcaması ise 322 milyar dolar seviyesinde kalmaktadır. Bunların bir sonucu olarak ortak güvenlik ve savunma konusunda kıta ülkeleri ile yalnız kalmak isteyen Avrupa'nın bütçe konusunda daha gerçekçi davranarak somut adımlar atması gerekmektedir.

Üçüncü olarak, AB'nin üye sayısını genişletmek için yaptığı çalışmalar birliğin gücünü artırsa da karar alma mekanizmalarını yavaşlatmaktadır. Her ne kadar Lizbon anlaşması ile nitelikli oy sistemi kabul edilse de üye ülkelerin güvenlik konusunda atacakları adımlarda üye sayısının fazla olmasının bürokratik engeller yaratacağı düşünülebilir.

Sonuç

Avrupa, Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD ve NATO'dan kopmadan savunma ve güvenlik konularında özerk bir sistem geliştirebilmek için zirveler ve çeşitli anlaşmalar yapmış, bu ekseninde politikalar izlemiştir. Ancak AB savunma ve güvenlik alanında yürüttüğü politikalarla özerk bir güce sahip olamamış hatta bu politikalar AB'yi NATO'ya daha bağımlı hale getirmiştir. Diğer taraftan bu makalede bahsi geçen AB'nin kendi güvenliğini kendisinin sağlamasına yönelik

çalışmalar AB'nin özerk güvenlik politikaları geliştirmesi açısından oldukça önemli dönüm noktaları olmuştur.

1998 yılında Fransa ve İngiltere öncülüğünde ortaya çıkan Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, AB'nin otonom bir güvenlik politikası oluşturması için ODGP'nin bir tamamlayıcısı olarak AB'nin özerk askeri birliklerinden oluşan operasyonel bir kapasite sağlamıştır. Bu olgunlaşma süreci uzun sürse de AB'ye küresel bir güç olma yolunda ciddi katkılar sağlamıştır.

AGSP'nin kabul edilmesinden sonra ortaya çıkan Kosova Krizinde AB askeri yaptırım yerine ekonomik yaptırımlar yapmayı tercih etmiştir. Ancak bu yaptırımlar krizin büyümesini durduramayp NATO'nun askeri müdahalesi ile son bulmuştur. Avrupa ülkelerinin ulusal çıkarları, birliğin kolektif olarak hareket etmesini engellemiştir. Avrupa askeri olarak ABD'nin gerisinde olduğunun farkına varmıştır. Bu farkındalık ise AGSP'yi başarıya ulaştırabilmek ve AB'nin güvenliği için NATO'suz olunamayacağını göstermiştir.

2000'li yıllarda ABD'nin güvenlik önceliğini kaybeden Avrupa bölgesi için daha fazla kaynak ayırmak istemeyişi bölgenin kontrolünü AB'ye bırakmasıyla sonuçlanmıştır. AB 2002 Kopenhag Zirvesinde alınan karar ile NATO'nun askeri kapasitesinin Afganistan ve Irak'ta kullanılmasına onay vermiştir. AB üyesi ülkeler, Afganistan'a yönelik operasyonda ABD ile aynı düşünceye sahiplerdi. Ancak Irak'ın işgali konusunda AB'nin en güçlü iki ülkesi Almanya ve Fransa işgale taraf olmadıklarını ifade ettiler. Buna karşın diğer AB ülkelerinin destek vermesi hem birlik içinde tekrar iki kutuplu bir oluşum ortaya çıkarıp ODGP politikalarına zarar verirken hem de transatlantik ilişkilerini zora sokmuştur. Avrupa'nın kendi bölgesinde ve yakın coğrafyalarda yaptığı operasyonlarda NATO kaynaklarını kullanması küresel çapta bir güç olamayacağı gibi bölgesel çapta da NATO'suz Avrupa'nın sürdürülebilir olmadığını ortaya koymuştur.

1966 yılında NATO'nun askeri kanadından ayrılan ve ABD'nin Avrupa'da etkin olmasını istemeyen Fransa'nın Kongo'da, Tervuren'de ve Irak'ta ABD'ye muhalif olması ABD'nin Fransa'ya her zaman şüpheli yaklaşmasına sebep olmuştur. 2004 yılında Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın ilk olarak AB'ye doğal olarak da NATO'ya üyeliği ve 2009 yılında Fransa'nın NATO'nun askeri kanadına tekrar dönüşü ABD ile arasındaki buzları eritmiş, diğer ülkelerin katılımıyla birlikte de NATO daha da güç kazanmıştır.

ABD Afganistan işgalinden sonra tek başına aldığı kararlar 11 Eylül 2021 tarihinde AB'yi yalnız bırakıp bölgeden çekilmiştir. Bu durumun bir benzerini AUKUS'ta da görmek mümkündür. AUKUS oluşumu her ne kadar Joe Biden'in açıklamalarında NATO'ya vereceği desteği ifade etse de AUKUS, Avrupa

ülkeleri dışında NATO'nun yerini alacak bir savuma ittifakına dönüşebilir. Çünkü NATO'nun en güçlü iki ordusu ve ekonomik olarak en büyük destekçisi olan İngiltere ve ABD'nin farklı bir örgüte angaje olması bu ülkelerin Avrupa'nın güvenliği konusundaki desteklerini sorgulanır hale getirecektir.

AUKUS anlaşmasında Avrupa'nın dışlanması Fransa Dışişleri Bakanı'nun Birleşmiş Milletler 75. Genel Kurulu'nda ifade ettiği gibi "müttefikler arasındaki güven problemi"dir. AUKUS anlaşması, küresel güvenlik yapılanmasının Batı Atlantik'ten Anglo-Sakson ittifakına dönüşmeye başladığını göstermektedir. AUKUS'un "Çin'i çevreleme politikası" olarak ortaya çıkması durumunda müttefik sayısını artırması gündeme gelebilir. Bu durum Şanghay İşbirliği Örgütü'nün de müttefikleri arasındaki iş birliğini sıkılaştırması, başka bir ifade ile Rusya'nın Çin'in yanında olması anlamına gelmektedir. AB ile Rusya arasında enerji ve ticaret konularındaki karşılıklı bağımlılık olası bir çatışma durumunda ABD ile AB'nin arasını açma potansiyeline sahiptir.

AB'nin özerk bir savunma ve güvenlik oluşturma konusundaki olumsuz deneyimleri, Stratejik Pusula'nın da diğer anlaşmalar gibi kağıt üzerinde kalma ihtimalinin yüksek olduğunu düşündürmektedir. ABD farklı bölgelerdeki QUAD, FIVE EYES ve AUKUS gibi anlaşmalar ile müttefiklerini artırmıştır. Asya'da bu birliklere destek olarak Japonya, Güney Kore, Tayvan ve Yeni Zelanda'nın da dahil edilebilir olma ihtimali dış politikada ABD tarafından aktif bir politika izlendiğini ortaya koymaktadır. AUKUS'un dünyaya duyurulmasından hemen sonra Çin'in Şanghay İşbirliği Örgütüne İran'ı dahil etmesi ABD'ye karşı bir misilleme olarak kabul edilmelidir.

Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma alanında Avrupacılık fikir akımı çerçevesinde özerk bir sahip olma fikri, NATO, ŞİÖ ve AUKUS gibi değişen müttefiklik güç dengeleriyle birlikte uluslararası tehditlerin arttığı bir dönemde sorgulanır bir hal almıştır. Uluslararası sorunlar kapsamlı ve çok taraflı bakış açısı gerektirmektedir. AUKUS'un NATO, ABD ve AB arasında ortaya çıkardığı problemler göz önüne alındığında Avrupa'nın savunması ve güvenliği yönünde NATO ile ilişkilerde mevcut sorunların giderilmeye çalışılarak iş birliğinin artırılması için çaba harcamak her iki örgüt için de fayda sağlama potansiyeline sahiptir.

Kaynakça

AB savunma gücü için ilk adım, Erişim 18.11.2021, <https://tr.euronews.com/2021/11/17/ab-savunma-gucu-icin-ilk-ad-m-stratejik-pusula-n-n-ilk-taslak-metni-uzerinde-anlasma-sagla>

- ABD'den stratejik özerklik için kolları sıvayan AB, Stratejik Pusula çalışmalarını başlattı, Erişim 20.11.2021, <https://tr.sputniknews.com/20201120/abdden-stratejik-ozerklik-icin-kollari-sivayan-ab-stratejik-pusula-calismalarini-baslatti-1043263919.html>
- Açıkmeşe, Akgül, Dizdaroğlu, Sinem ve Cihan. 2014. "NATO-AB İlişkilerinde İşbirliği ve Çatışma Dinamikleri", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 40 (Kış), s. 131-163.
- Adler, Emanuel. 1998. "Seeds of Peaceful Change: The OSCE Security Community-Building Model", Emanuel Adler and Michael Barnett (eds.), *Security Communities*, Cambridge, Cambridge University Press.
- AUKUS güvenlik Ortaklığı Anlaşması, Erişim 22.09.2021. <https://www.uhahaberajansi.com/5- soru-aucus-guvenlik-ortakligi-anlasmasi/>
- Bloed A, Wessel RA, (ed.). 1994. *The Changing Functions of the Western European Union (WEU): Introduction and Basic Documents*. Martinus Nijhoff.
- Briksel Zirvesi, Son Tebliğ, Erişim 07.09.2021. <https://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>
- Cebeci, M. 2015. "NATO, AB VE TÜRKİYE: OGSP AÇMAZI". *Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Avrupa Araştırmaları Dergisi* 20: 95-120
- De Gaulle and NATO, Erişim 10. 09.2021. <https://www.nytimes.com/1964/05/06/archives/de-gaulle-and-nato.html>
- Erhan, Çağrı. 1996. "Avrupa'nın İntiharı ve İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Temel Sorunlar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 51 (1), 259-273.
- Field, Heather. 1998. *Australian Journal of International Affairs*; Canberra 52 (2), (Jul), 212-213.
- Fransa Denizaltı öfkesi geçince ne yapacak, Erişim 22.09.2021. <https://www.amerikaninsesi.com/a/fransa-denizalt%C4%B1-ofkesi-gecince-ne-yapacak-/6236421.html>
- Fransa'dan, Avustralya'nın Fransız denizaltı satın alımlarının iptal edilmesine tepki, Erişim 01.10.2021. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransadan-avustralyanin-fransiz-denizalti-satin-alimlarini-iptal-etmesine-ihanet-tepkisi/2366209>
- Howorth, Jolyon. 2000. "European Integration and Defence: The Ultimate Challenge?"; *Chaillot Paper* 43; Institute for Security Studies Western European Union., 44.
- Joint Statement from Quad Leaders. Erişim 25.09.2021. <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/09/24/joint-statement-from-quad-leaders/>
- Karaosmanoğlu, Ali L. 2014. "NATO'nun Dönüşümü", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 10, Sayı 40 (Kış), s. 3-38.
- NATO Zirvesi Sonuç Bildirisi, Erişim 16.06.2021. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57471476>
- NATO Ülkeleri Savunma Harcamaları 2020, Erişim 16.10.2021. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nato-ulkelerinin-savunma-harcamalari-2020de-1-1-trilyon-dolara-ulasti/2177891>

Oswald, Franz. 2003. *Europe and the United States: the Emerging Security Partnership*, Westport, Praeger, s. 90-92.



© 2021. This work is licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Book Review

Antony Hoyte-West ^{1,*}

¹ University of Silesia in Katowice, Poland. ORCID: 0000-0003-4410-6520.

* İletişim: antony.hoyte.west@gmail.com

Brouwers, Arnout. *Rodina: Tussen lethargie en revolutie*. Amsterdam: Atlas Contact. 2018. 350 pp.

DOI: <http://dx.doi.org/10.38154/cjas.20>

Rodina: tussen lethargie en revolutie ["Rodina: between lethargy and revolution"] is the first book by journalist Arnout Brouwers, who was previously the Russia correspondent for *De Volkskrant* – a leading Dutch newspaper. As noted by Amelink¹ (2018), there are numerous initiatives related to the Russian language, culture and society in the Netherlands, and this level of interest is reflected in the growing number of Dutch-language works of literary non-fiction, documentaries and online resources concerning Russia and the post-Soviet space. Aimed primarily at a popular readership, *Rodina* is a work of non-fiction that draws upon the author's experiences during his posting in Moscow between 2006 and 2013, providing an overview of some of his travels around Russia and its neighbours. Brouwers notes in the foreword that his aim in the book is to provide a different picture of Russia to the one commonly projected in the West – a worthy objective, and one that is pursued in a novel and interesting manner.

As speakers of Russian will observe, the book's title is commonly translated into English as "motherland" – a complex concept that brings to mind not only the contemporary and Soviet aspects of belonging and identity, but also the older Slavonic notions of family and kinship. Brouwers' work succeeds in portraying the multiple meanings associated with the term, as the book uses a microcosm of human stories to describe the wider socio-political development of Russia. By foregrounding the lives of individuals and families from different socioeconomic backgrounds (including several chapters about the family of the author's wife,

¹ Maartje Amelink, "'Realiteitshonger' in Nederlandse literaire non-fictie over Rusland," *Vooy*s. 36(3), 2018: 17-27.

Julia), the book manages to offer an alternative and more relatable portrayal of the country and its people for a Western audience. However, while reminding the reader of this shared humanity, it is important to note that the author does not shy away from the societal and political challenges faced by the country, in particular modern Russia's grapples with its Soviet legacy, but also looks ahead to the future.

The volume is structured in 72 vignette-like chapters, each focusing typically on a different social or cultural phenomenon encountered by the author during his travels. With stories from Vorkuta to Makhachkala, and from Karelia to Siberia, it covers the length and breadth of Russia, although certain chapters deal with the author's experiences elsewhere in the post-Soviet space, such as Georgia and Belarus. The thematic scope is also worthy of note in terms of the wide diversity of topics and subjects covered, which is one of the book's main strengths in maintaining the reader's interest. These range from a visit to the oldest Soviet nuclear icebreaker, to reflections on the Moscow-Minsk night train, as well as snippets of conversations with nightclub owners, modern Cossacks and managers of moribund factories. The brevity of the chapters means that weighty issues are merely hinted at rather than discussed in detail, while insights into complex topics are touched upon through the stories of the people encountered by the author, who include migrant workers, political activists and the last resident of a deserted rural village. At times, more information and greater contextualisation would certainly have been welcomed, but nonetheless, a general overview is provided and the reader's curiosity is duly piqued.

Regarding the work's chronology, there are few events (save, for example, the chapter detailing the author's experiences during the 2008 Russo-Georgian war) that pinpoint certain chapters to a fixed time period. Although this helps give the book a sense of timelessness, on occasion it can be a little confusing, given that – save for the occasional juxtapositioning of two or more interconnected narratives – the chapters generally appear to be somewhat randomly arranged in terms of time, topic and geography. In this regard, closer editorial attention may have given the work greater internal cohesion. Furthermore, it would also have been beneficial to include photographs of the people and places described in the text.

That said, in focussing on the personal stories of the Russians themselves and relating them to the macro level through a series of accessible and engaging vignettes, Brouwers's book makes an excellent contribution to the growing Dutch-language literature on the topic. Ultimately, he succeeds in his stated aim of offering an alternative perspective on Russia and its people, and provides an insightful snapshot of the wider social, cultural, and political changes that took

place in the country during the early years of this century. It is hoped that translations into English, Turkish and other languages will follow, as this book deserves to be enjoyed by a wider audience.



© 2021. This work is licensed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).



CJAS

Cappadocia Journal of Area Studies

Kapadokya Üniversitesi
Sosyal ve Stratejik Çalışmalar Uygulama ve Araştırma Merkezi
50420 Mustafapaşa, Ürgüp, Nevşehir, Türkiye

T : +90 [384] 3535009 F : +90 [384] 3535125

cjas@kapadokya.edu.tr

ISSN: 2717 - 7254

cjas.kapadokya.edu.tr

